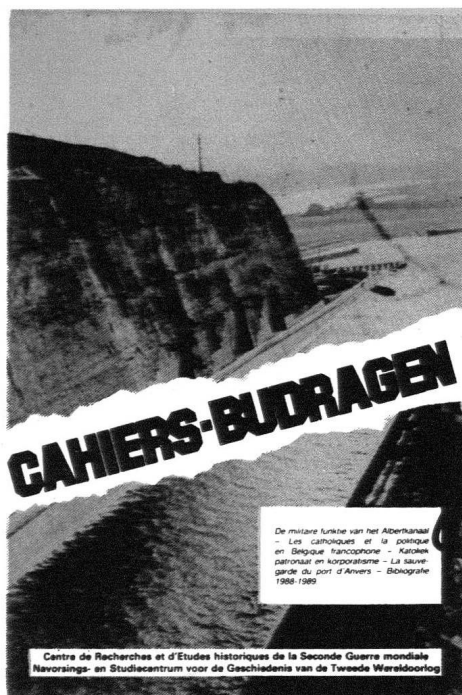

MINISTERIE VAN ONDERWIJS

NAVORSINGS- EN
STUDIECENTRUM
VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN DE TWEEDE
WERELDOORLOG

MEDEDELINGEN 20

LEUVENSEPLEIN 4 (Bus 19) - 1000 BRUSSEL - TEL. 218 45 27

CAHIERS-BIJDRAGEN 13, 283 p.

540 F (België/Belgique)

660 F (Buitenland/Etranger)

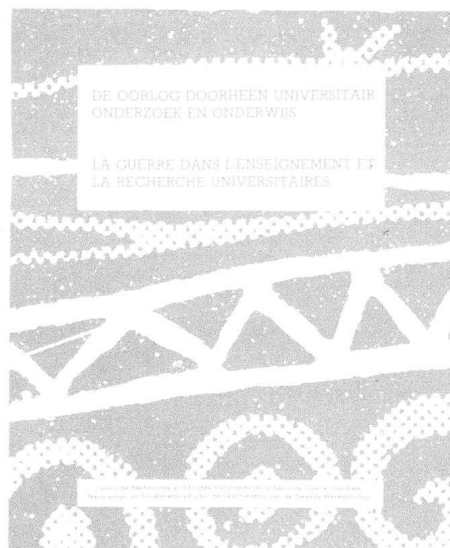
*De militaire funktie van het Albertkanaal
– Les catholiques et la politique
en Belgique francophone – Katoliek
patronaat en korporatisme – La sauve-
garde du port d'Anvers – Bibliografie
1988-1989.*

NIEUW

Tijdens een door het Centrum georgani-
seerde studiedag deelden acht professo-
ren hedendaagse geschiedenis hun erva-
ringen mee over het universitair onder-
wijs en de tweede wereldoorlog. Hun refe-
raten werden integraal in deze uitgave
(86 p.) gepubliceerd. Prijs: 150 F

Au cours d'une journée d'étude organisée
par le Centre, huit professeurs ont commu-
niqué les fruits de leur expérience de la
recherche universitaire sur la Seconde
Guerre mondiale. Leurs rapports sont
publiés in-extenso dans ce volume. Prix:
150 F

NOUVEAU

MINISTERIE VAN ONDERWIJS
MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE

L 1/2

MEDEDELINGEN NR. 20 - 1990

NAVORSINGS- EN STUDIECENTRUM VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG
BRUSSEL

Tel. : 02/218.45.27 / Fax : 02/223.08.21

ISSN 9772-1196

INHOUDSTAFEL

IN MEMORIAM

AKTIVITEITEN VAN HET CENTRUM

A. WETENSCHAPPELIJK COMITE - BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND - SEMINARIES

1. Wetenschappelijk Comité	11
2. Personeel	11
3. Betrekkingen met het buitenland	11
4. Seminaries	14
5. Colloquium 1940	19
6. Tentoonstellingen	20
7. Het Centrum verleende zijn medewerking	22

B. ARCHIEVEN - VERZAMELINGEN

1. Archieven	24
2. Fototheek	28
3. Fonotheek	29

C. PUBLIKATIES EN VOORDRACHTEN

1. Publikaties van het Centrum	31
2. Publikaties van het Wetenschappelijk personeel en de correspondenten	32
3. Voordrachten van het Wetenschappelijk personeel en de correspondenten	34
4. Radio- en TV-uitzendingen	37

KRONIEK

- Het Centrum en de pers	39
- Koncentratiekamp van Neuengamme	39
- Lokale Politici 1918-1940.	41
- Het Belgische episcopaat in 1939-1940	42
- Joodse immigratie en communisme in België, 1925-1940	45

LEKTUURNOTITIES

GIFTEN

T E N G E L E I D E

50 Jaar geleden begon voor België de tweede wereldoorlog. Het herdenkingsjaar moest dus wel een druk jaar worden, waarvan het grote internationale colloquium "België 1940, een maatschappij in crisis, een land in oorlog" in oktober de bekroning vormde. In die paar maanden werden echter nog verscheidene andere activiteiten georganiseerd zowel voor een groot publiek als voor specialisten van de hedendaagse geschiedenis. Het Centrum heeft verschillende initiatieven genomen, al dan niet i.s.m. bevriende instellingen. Zodoende speelde het ten volle zijn rol van animator en ontmoetingsplaats, van onderzoeks- en vulgarisatieinstelling.

In mei werd na een lange werkperiode i.s.m. de BRT en met de steun van het Gemeentekrediet een geschiedenis - in - klank van de periode mei 1936-oktober 1940 voorgesteld. Met dit drieluik werd een van onze bijzonder rijke collecties - een uitzonderlijke bron trouwens voor onderzoekers - voor een breed publiek ontsloten (1).

Twee uitgaven eveneens naar een breed publiek toe, zagen op de ene of de andere manier ook het licht dankzij het Centrum. Prof. F. Balace, ondervoorzitter van het Centrum, leidt de uitgavenreeks van het Gemeentekrediet *Jours de Guerre* die parallel met de RTBF-TV en radiouitzendingen verschijnt (2). Onderzoekers en documentatie van het Centrum vormen er de spil van. Ook voor de recente delen van de reeks "België in de tweede wereldoorlog" van de BRT is dat het geval. De persconferentie t.g.v. het verschijnen van de laatste twee delen ervan ging trouwens door in het Centrum; bijna alle auteurs waren van het huis (3). Qua publicaties tenslotte de "traditionele" activiteiten van het Centrum, nl. een nieuw nummer van de *Bijdragen-Cahiers* (nr. 13) en een inventaris (4).

-
- (1) Voor een meer precieze voorstelling van dit drieluik, zie verder in deze *Mededelingen*.
 - (2) Francis BALACE (sous la direction de) *Jours de Guerre*, Vol. 1, *Jours de sursis* (142 p.); Vol.2, *Les 18 jours* (136 p.), Crédit Communal, Bruxelles, 1990.
 - (3) E. VERHOEYEN, W. MEYERS, F. SELLESLAGH, M. VAN DEN WIJNGAERT, R. VAN DOORSLAER, *Het minste kwaad*, Kapellen, DNB-Uitg. PELCKMANS, 1990/L. DE VOS, F.DECAT, *Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie*, DNB-Uitg. PELCKMANS, 1990.
 - (4) B. DELCORD, J. GOTOVITCH, *Fonds Pierre Daye*, Bruxelles, CREHSGM, 1989 (*Inventaires* 22).

Tijdens dit herdenkingsjaar, dat ook samenviel met twintig jaar werking van het Centrum, hebben wij willen natrekken welke wetenschappelijke wisselwerking onze instelling met de universiteiten heeft kunnen opbouwen. De studiedag van 11 mei, getiteld "De tweede wereldoorlog doorheen universitair onderzoek en onderwijs" heeft aan tien sprekers van zeven universiteiten toegelaten - voor een honderdtal toehoorders - een bilan op te maken van het gedane werk. Men kreeg duidelijk een zicht op de versnelling van het onderzoek terzake, wat wijst op de hechte en efficiënte banden tussen de universiteiten en het Centrum. Zo werd zonder meer ook aangetoond dat de objektieven die bij de oprichting van het Centrum gesteld werden, ten volle hun bedoeling waarmaken. De diversiteit in aanpak en ervaringen maakte van de door het Centrum uitgegeven acta van deze studiedag trouwens een bijzonder nuttig werkinstrument (5).

Na kontakten met het C.G.R.I. (6) en i.s.m. de Franse ambassade heeft het Centrum in België het 100e geboortejaar van De Gaulle herdacht met de studiedag "De Gaulle, la Belgique et la France Libre". Een talrijk publiek was op onze uitnodiging ingegaan en kon luisteren naar zeven wetenschappelijke uiteenzettingen over de weerklank van de oproep van 18 juni 1940 in bezet België, in Kongo en in de Londense emigratie (7). De onmiddellijke respons van de gecontacteerde specialisten was voor ons een teken te meer van de achting die het Centrum in de wetenschappelijke wereld nu geniet. Zij wezen er hier nogmaals om bedankt.

Deze laatste opmerking gold in nog grotere mate voor het internationaal colloquium van oktober, waaraan elders in deze *Mededelingen* heel wat plaats wordt besteed. 35 Uiteenzettingen gespreid over vijf (misschien overladen ?) dagen, een trouw en talrijk publiek, een ronde tafel op niveau, een praktische organisatie die alom geprezen werd, kortom dit experiment mag bijzonder gelukt heten. Het heeft ons bijzonder verheugd Minister Tobback, onze voorgedijminister,

(5) *De oorlog doorheen universitair onderzoek en onderwijs*, CWOII, Brussel, 1990, 86 p. (150 fr.).

(6) Commissariat Général aux Relations internationales de la Communauté française.

(7) Op 20 juni onder het voorzitterschap van de H. Etienne Gutt, emeritus Voorziter van het Arbitragehof en em. hoogleraar aan de ULB. Inleiding door de H. Philippe de Saint Robert, kulturele Ambassadeeraad van de Franse Ambassade. Ch. Kesteloot (Centre d'histoire de la Wallonie): *de Gaulle et la résistance en Belgique francophone*; F.M. Peemans (Archivaris van het M.B.B.), *Le gouvernement belge de Londres, le général de Gaulle et le CFLM*; graaf W. Ugeux (U.C.L.), *Entre Bruxelles et Londres*; J.-P. Cointet (Paris IV Sorbonne), *La France libre, naissance d'un état, renaissance d'une nation*; J.-L. Vellut (U.C.L.), *Le contexte britannique du ralliement de Brazzaville à de Gaulle*; J. Vanderlinden (U.L.B.), *Le Congo entre Vichy et de Gaulle*.

zijn lof te horen uitspreken over het werk van het Centrum tijdens de afgelopen twintig jaar en onze plannen voor de toekomst te horen aanmoedigen. Men leze trouwens even verder de toespraak van de Minister.

En inderdaad, wij kijken reeds vooruit. 1995 is het perspectief op middellange termijn, met een nieuw internationaal colloquium i.v.m. de oorlog en de bevrijding. Maar ondertussen zullen nog andere initiatieven genomen worden, zowel op nationaal als op internationaal vlak. Het voorbije colloquium heeft ons de gelegenheid gegeven diepgaande en veelbelovende kontakten op te starten met buitenlandse instellingen. Maar vòòr alles blijft het er voor ons op aankomen de dienstverlening aan de onderzoekers nog te verbeteren door de uitbreiding van onze collecties en de informatisering van de ontsluitingsinstrumenten. Die informatisering, waaraan wij begonnen zijn zonder bijkomende middelen en zonder gespecialiseerd personeel, noodzaakt een echte investering.

Wij kunnen er wellicht op vertrouwen dat deze ons wordt toegestaan vermits de wijze waarop wij ons in 1990 van onze opdracht van openbare dienstverlening kweten, reeds geleid heeft tot de zolang gevraagde begrotingsaanpassing. Als de faam van een instelling inderdaad in functie staat van de middelen die de gemeenschap eraan besteedt, kunnen wij er een goed voorteken in zien.

J. GOTOVITCH
Wnd. Directeur

IN MEMORIAM

Jacques Willequet die geboren werd te Merbes-le-Château op 15 aug. 1914, is te Anderlecht overleden op 11 december 1990. Vanaf 1947 was hij historisch raadgever van het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken, sinds 1961 hoogleraar hedendaagse geschiedenis aan de U.L.B., vanaf het ontstaan van het Centrum lid van het wetenschappelijk Comité.

Zijn wetenschappelijk oeuvre was gewijd aan de politieke en diplomatieke geschiedenis van ons land tussen 1830 en 1945. Naast verschillende studies op het vlak van de diplomatieke geschiedenis publiceerde hij *1830. Naissance de l'Etat belge*, *Le Congo belge et la Weltpolitik*, en de biografieën *Abbé Helsen*, *Paul Henri-Spaak* en *Albert Ier roi des Belges*.

Zijn laatste grote werk, *La Belgique sous la botte. Résistances et collaborations 1940-1945*, vermeed het aposteriorisme en het manicheïsme waaronder de geschiedschrijving van die periode zo dikwijls lijdt. Het was een sereen en humaan werk en een model van historische methode.

Jacques Willequet omschreef zichzelf als "un vieux libéral". In de herinnering van degenen die hem goed gekend hebben, zal hij inderdaad blijven voortleven als "een vrije geest in de beste zin van het woord". Het is een uitspraak van zijn ULB-collega en een van zijn beste vrienden Georges Goriely, waarvan wij hier de ontroerende rouwtoespraak in zijn originele versie laten volgen.

Devant le cercueil d'un ami.

Savoir que Jacques est une dernière fois parmi nous et qu'il ne nous écoute pas, qu'il ne répondra rien, quel accablement ! Car personne plus que lui n'était à l'écoute de l'opinion d'autrui. C'était là une expression de sa modestie profonde, de son don d'amitié, de son indulgence envers les faiblesses humaines. Nul n'a été moins que lui médisant ou intrigant, n'a moins recherché carrière ou honneurs.

Et pourtant il avait toute raison de montrer quelque assurance, car son oeuvre s'imposait. Elle lui importait plus que son destin personnel, que les honneurs officiels certes, mais aussi, ce qui est autrement pathétique, que le mal qui l'accablait inexorablement, et ne suscitait en lui qu'une seule crainte: ne pas pouvoir achever le dernier ouvrage qu'il avait entamé. Et il l'a achevé, et ce fut, au milieu de ses souffrances, une source authentique de joie.

Il s'était attaqué à des sujets à fortes charges affectives et idéologiques, avec pour seul souci la vérité. Patient rigueur dans la recherche des faits, volonté de comprendre et d'interpréter hors de tout parti pris, de tout

schéma établi, - cela a pu l'amener à émettre sur certains événements et sur certaines personnalités des jugements qui pouvaient diverger de ceux couramment répandus dans nos milieux.

Qu'il n'y a pas de certitude contraignante en matière d'interprétation des faits historiques ni, plus que tout, de jugement à porter sur les hommes, personne n'était mieux que lui à même de le comprendre. Car il n'y avait pas d'esprit plus que lui ouvert au dialogue, - ou plutôt, s'il était entravé en ce domaine, c'était par son excès de modestie, par sa timidité, par son absence totale d'agressivité. Il était au meilleur sens du terme un esprit libre, appliquant le libre-examen - ce mot si souvent galvaudé - dans ce qu'il signifiait de plus exigeant. Cela lui a valu certaines attaques totalement injustifiables, car Jacques a fait en tous points honneur à notre Université.

Elles étaient heureusement de peu de portée et n'ont pas entamé l'extraordinaire sérénité qu'il a manifestée jusqu'à son dernier souffle. Sa souffrance croissante ne pouvait être dissimulée, et pourtant jamais elle ne lui a arraché une plainte et l'a laissé jusqu'au bout attentif à la discussion intellectuelle.

Il est mort avec l'égalité d'âme de l'incroyant pour qui il n'y a d'accomplissement que terrestre. Aussi a-t-il consacré ses dernières ressources d'énergie à l'achèvement d'une oeuvre qui restera une contribution essentielle à la connaissance dans son temps et dans le monde, de notre pays, situé dans une perspective universaliste, par cet homme qui avait compris l'aberration du nationalisme, et qui était si profondément humaniste et humain.

Jacques aura connu une dernière joie par la naissance d'une arrière-petite-fille, Daisy. Puisse-être là une consolation dans l'inconsolable, le signe du renouveau de la vie pour vous, Eve, Marie-Eve et Nicolas, enfants et petits-enfants, pour vous, André, frère auquel il a été toute sa vie si profondément uni.

A. DANTOING

AKTIVITEITEN VAN HET CENTRUM

A. WETENSCHAPPELIJK COMITE - BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND - SEMINARIES - MEDEWERKING

1. Wetenschappelijk Comité

Sinds het najaar 1989 vergaderde het Comité op 15 december 1989, 13 maart en 24 september 1990.

Het besprak de activiteiten die op het getouw stonden zoals de studiedag over universitair onderzoek en onderwijs i.v.m. de tweede wereldoorlog, de studiedag De Gaulle, het Colloquium "België 1940" en het voor 1992 geplande colloquium met Hongarije over "twee kleine landen in de koude oorlog".

Ook een eventuele verhuis van het Centrum naar de "toren" van architect Brunfaut op de Luchtscheepvaartsquare, de informatisering en andere praktische problemen kwamen ter sprake.

Tenslotte werden vier nieuwe leden geïnstalleerd : mevr. C. Barette en de HH. H. Paulissen, L. Radoux en A. Roeseler. Het Bureau vergaderde regelmatig i.v.m. het beheer van het Centrum.

2. Personeel

De HH. D. Martin, A. Dantoing en R. Van Doorslaer, leden van het wetenschappelijk personeel, promoveerden tot doctor in de letteren en wijsbegeerte.

De H. E. Verhoeyen werd aangewezen als geassocieerd navorser van het Centrum terwijl het mandaat van vrij navorser Dr. A. De Jonghe beëindigd werd.

Tenslotte verwelkomden wij de H. P. Temmerman als D.A.C.-documentalist.

D.M.

3. Betrekkingen met het buitenland

Congres Steden tijdens de tweede wereldoorlog (Stuttgart)

Van 13 tot 15 september 1989 ging te Stuttgart een congres door over het thema "de steden tijdens de tweede wereldoorlog".

Het werd gepatroneerd door het Geschiedenisinstituut van de universiteit Stuttgart (prof. Eberhard Jäckel), de bibliotheek voor hedendaagse geschiedenis (prof. Jürgen Rohwer) en de onderzoekers van het project "Stuttgart tijdens de tweede wereldoorlog" (dr. Marlene Hiller). Het ging hem om frontsteden (Shangai, Warschau, Leningrad), neutrale steden (Zürich, Stockholm, Istanbul), industriële steden (Milaan, Detroit, Yokohama), steden met militaire bases (Halifax, Kaïro, Calcutta); bezette steden (Kopenhagen, Verviers, Lyon); gebombardeerde steden (Coventry, Hamburg, Dresden).

Het feit dat in België weinig aan stedengeschiedenis over de tweede wereldoorlog wordt gewerkt, gaf mij de gelegenheid een werkstuk over Verviers voor te stellen.

Naast het goede onthaal was vooral het contact met de andere deelnemers verrijkend, meer in het bijzonder met de geschiedenisstudenten van Stuttgart die aan een aantal m.i. veelbelovende projecten werken.

Dit colloquium zal aanleiding geven tot een publicatie.

J. WYNANTS

De Internationaal Tracing Service van het Rode Kruis in het Centrum

De ITS die na de oorlog werd opgericht, heeft tot doel de tijdens het conflict verdwenen personen op te zoeken.

Op 8 juni 1990 werd de Internationale Commissie van de Internationale opzoekingsdienst van Arolsen ontvangen op het Centrum. Aan de vertegenwoordigers van 10 regeringen werd de werking van het Centrum uitgelegd in het Frans, Engels en Duits door J. Gotovitch, F. Balace en D. Martin.

D.M.

Administratieve controle van de uitbuiting (Berlijn, 17/11/1989)

Het Centrum was vertegenwoordigd op een internationale bijeenkomst over de "financiële, administratieve en economische controle in de tijdens de Tweede Wereldoorlog door Duitsland bezette gebieden". Deze vergadering kaderde in een onderzoeksproject, geleid door het Zentralinstitut für Sozialwissenschaftliche Forschung van de Freie Universität Berlin, waarbij zal nagegaan worden in hoeverre de controleorganen (waaronder het Reichsrechnungshof) hebben bijgedragen tot een effectieve economische uitbuiting. Doel van deze eerste bijeenkomst was niet alleen inzicht te verwerven in de activiteiten van de controleorganen in de onderscheiden bezettingsgebieden, maar ook een eerste evaluatie te maken van hun rol voor de

nationaal-socialistische heerschappij. Deze samenkomst zal uitmonden in de organisatie van een symposium, gepland voor mei 1991. Door de samenwerking tussen het hoger vermelde instituut van de F.U. Berlin en het RIOD zal deze bijeenkomst doorgaan te Amsterdam onder de titel "De georganiseerde chaos". Er zal worden onderzocht hoe tot een komparatieve geschiedschrijving van de Duitse bezetting en administratie zou kunnen worden overgegaan.

G. PEARCE

Twee kleine landen in de koude oorlog

De Minister van Landsverdediging heeft aan het Centrum gevraagd een Belgisch-Hongaars colloquium op het getouw te zetten i.s.m. voornoemd thema.

Onze Hongaarse partner is het Instituut voor internationale Betrekkingen te Boedapest. Een eerste werkschema wordt op dit moment besproken.

Het Centrum zal de Belgische specialisten in de materie kontakteren. De bedoeling is de intieme relatie tussen binnenlandse en internationale politiek bloot te leggen.

J. GOTOVITCH

In het Institut d'Histoire du Temps Présent (Parijs)

Op uitnodiging van de directeur van het I.H.T.P., François Bédarida, heeft José Gotovitch op 14 maart 1990 de bedoelingen, het werk en de functionering van het Centrum nader toegelicht voor de onderzoekers van het Institut.

J. G.

Kontakten met Duitse instellingen

Op 14 nov. 1989 was er het bezoek aan Centrum van Prof. Dr. Horst Diere (Martin Luther-Universität Halle-Wittenberg, DDR), vergezeld van Prof. Dr. Rafael De Keyser (KUL). Onderhoud met Wnd. Directeur J. Gotovitch en W. Meyers, rondleiding in het Centrum.

Cornelia Freidank en Peter Crestel (van de Südwestfunk SWF, Baden-Baden, DBR) bereidden via het Centrum een TV-programma voor over België tijdens de bezetting (13-17 november 1989). Wim Meyers zorgde voor de nodige kontakten.

W. MEYERS

4. Seminaries

A. Colignon, *De wereld van de oudstrijders in een België in crisis 1930-1940* (26 oktober 1989).

De eerste wereldoorlog, zegevierend beëindigd door België en de geallieerden, zal met de oudstrijders een nieuwe autonome sociale gemeenschapsvorm in het leven roepen, met eigen principes, doeleinden en rituelen.

Deze gemeenschap, aan mekaar gesmeed door het lijden en de herinnering aan de aan het front gesneuvelde kameraden, betreft in theorie zowat 300.000 ex-soldaten. Ze heeft haar spreekbuis via talloze verenigingen die evenveel drukkingsgroepen vormen.

Het Nationaal Verbond van Oudstrijders en het Nationaal Verbond van Oorlogsinvaliden, de grootste door hun ledental, koppelen de verdediging van materiële belangen aan vaderlandslievende actie. Het Verbond der Verbroederings van het Veldleger en de Vuurkruisers, daarna ontstaan, leggen hoofdzakelijk de nadruk op pattriotisme. De Vlaamse Oudstrijders sluiten zich aan bij de Vlaamse beweging en delen in zekere zin de pacifistische gevoelens van de socialistische oudstrijders.

Tijdens het hele interbellum gaan al deze groepen een niet te verwaarlozen rol spelen in de Belgische samenleving zonder nochtans het politieke leven te domineren. Hun uitingen van ontevredenheid zullen alle fasen van de regimecrisis begeleiden.

De grote schipbreuk van 1940 zal hun vastberadenheid niet doen wankelen en heel wat oudstrijders zullen als kaders van de nationale weerstand dienst doen.

B. De Wever, *Staf De Clercq* (23 november 1989).

Ik beperkte mij in deze voordracht hoofdzakelijk tot de verdediging van twee thesen : ten eerste heb ik trachten te bewijzen dat de internationale politiek van de VNV-leider Staf De Clercq, met name zijn geheime onderhandelingen met Nazi-Duitsland vòòr de Tweede Wereldoorlog, nauw samenhang met zijn concepten over de binnenlandse politiek. Ten tweede probeerde ik aan te tonen hoe de Vlaams-nationale collaboratie tijdens de tweede wereldoorlog de logische consequentie was van de politiek die De Clercq met het VNV voerde. Het is evident dat deze twee thesen nauw samenhangen.

Van bij de stichting van het VNV is er sprake van een halfslachtige situatie: de partij heeft zowel op nationalistisch als op ideologisch-sociaal-economisch vlak een

ondubbelzinnig radicale geboorteacte : het VNV streefde naar Dietsland en dus naar de vernietiging van de Belgische staat. De Dietse staat die het VNV wilde stichten, zou een autoritaire staat zijn waarin voor andersdenkenden geen openbaar leven mogelijk was. Die radicale doelstelling werd echter begrensd door het principe dat het VNV binnen de wettelijkheid zou blijven, dat m.a.w. het VNV de absolute macht die het nastreefde zou verwerven via verkiezingen. Na de verkiezingen van 1936 heeft De Clercq een moment geloofd dat dit mogelijk was; nl. door een concentratie met Rex. Hij was er in de zomer van 1936 van overtuigd dat het Belgisch regime wankelde en dat zich spoedig een omwenteling zou voordoen waarbij Rex de hoofdrol zou spelen en waarbij een sterke autoritaire Belgische staat zou gevormd worden. De Clercq meende dat een autoritaire Belgische staat de werking van het VNV zou onmogelijk maken, daarom moest het VNV in een alliantie met Rex mee de omwenteling bewerkstelligen en in Vlaanderen zelf de macht grijpen.

Parallel met de concentratie Rex-VNV waren er ook de concentratieonderhandelingen met de Katholieke Vlaamse Volkspartij. De Clercq was hierbij, in tegenstelling met de onderhandelingen met Rex, nauwelijks betrokken. Op het voorplan trad de gematigde vleugel van het VNV. Zij negocieerden een beginselakkoord tussen de beide partijen, een beginselakkoord dat in feite een doodgeboren kind was omdat het én door het ACW én door de bisschoppen én door De Clercq zelf werd getorpedeerd.

Waarom torpedeerde De Clercq dit akkoord ? Ten eerste omdat hij overtuigd was dat een concentratie met de katholieke partij in Vlaanderen alleen maar een opslorping van het VNV kon betekenen. Maar De Clercq beseftte ook dat een aantal topfiguren van zijn partij regeringsrijp waren; dat zij klaar waren om deel te nemen aan de macht in het Belgisch staatsbestel en dat de concentratie hen daartoe de gelegenheid bood. De VNV-leider beseftte dat zijn partij door zo'n manoeuvre zou ontwricht worden. Maar het streven naar regeringsdeelname strookte ook niet met De Clerqs antibelgicisme, met zijn overtuiging dat de Belgische staat moest vernietigd worden en dat die vernietiging niet bevorderd werd door regeringsdeelname.

Hier staan we op een essentieel ontwikkelingsmoment van het VNV: De Clercq sloot door zijn optreden in de eerste helft van 1937 definitief de weg af naar de machtsdeelname van zijn partij binnen een democratisch Belgisch staatsbestel.

Daarmee loodste hij het VNV in een impasse. De Clercq had toen al kunnen ervaren dat Rex in feite een strovuurtje was. Alles wees er op dat het VNV zelf de omwenteling zou moeten teweegbrengen. Maar die omwenteling moest dan wel langs legale weg gebeuren, m.a.w. via verkiezingen. De verkiezingen van 1938 en 1939 duiden echter aan dat het VNV zijn electoraal plafond had bereikt.

Hier tekent zich m.i. het dilemma af waarvoor De Clercq stond en waarvoor hij een uitweg heeft gezocht in de internationale politiek. Alleen een Europese omwenteling kon nog de voorwaarden scheppen voor de machtsovername van het VNV. Dat is m.i. de essentiële beweegredenen van De Clercq om in Duitsland geheime contacten te onderhouden, o.m. met de Abwehr.

Het sluitstuk van De Clercqs geheime politiek was de Militaire Organisatie, beter bekend als de MO : de VNV-organisatie in het Belgisch leger. De MO was het logische gevolg van De Clercqs inzicht in zowel het nationale als het internationale gebeuren.

De MO was het instrument waarmee de VNV-leider, gebruikmakend van een internationale crisissituatie, de macht wilde verwerven.

De Clercq stapte van meet af aan in de collaboratie. "Het Tweede Activisme" greep hij aan om te bereiken wat hem in het vooroorlogs Belgisch democratische staatsbestel onmogelijk kon lukken : namelijk de bewerkstelling van de "Dietse volksstaat". M.a.w. de hereniging van Vlaanderen en Nederland en de vestiging van een samenleving waarin in Vlaanderen het VNV het machtscentrum vormde.

Dat het geduurd heeft tot 10 november 1940 vooraleer De Clercq officieel de politieke collaboratie proclameerde, had niets te maken met een aarzeling om de collaboratie in te treden maar veeleer met het feit dat het VNV herhaaldelijk werd afgewezen door het Duits militaire bestuur.

Wie in de zomer van 1940 wel aarzelden, waren die VNV-ers in de Raad van Leiding die we de gematigden hebben genoemd, diegenen die in 1936 via de concentratie getracht hadden door te dringen tot machtsposities in het Belgische staatsbestel. Zij aarzelden niet, of althans niet zeer lang, over de vraag of het VNV moest collaboreren, maar wel over de manier waarop. Zij voerden namelijk opnieuw besprekingen met individuen en groepen van het Belgisch establishment om gezamenlijk een collaboratiepolitiek uit te stippelen.

Het zou wel eens kunnen dat De Clercq hen opnieuw de pas heeft afgesneden o.m. door het uitspelen van de MO. De Clercq zal immers wel goed beseft hebben dat de manier waarop hij de MO voorstelde tijdens de bezetting alle bruggen met het verleden vernietigde en ook de samenwerking met Belgische machtsgroepen onmogelijk maakte.

P. Lagrou, *"De politieke strijd om het verzetsaureool. Verdienste en erkentelijkheid in het na-oorlogse België. (1944-1950)"* (25 januari 1990).

Het politieke lot van het verzet na de bevrijding is een

nog onbestudeerde problematiek. Hoe toonde de Belgische overheid zijn erkentelijkheid tegenover diegenen die vanop het bezette grondgebied de vijand bestreden hadden ? Hoe stond het politieke bestel tegenover dit verzet, dat buiten de traditionele politieke en sociale organisaties ontstond en waarin kommunisten en rechtse militairen - beide marginale groepen in het Belgische politieke landschap - de hoofdrol speelden ?

Deze studie onderzoekt het lot van vier verschillende verdienstelijke groepen : de gewapende weerstanders, de politieke gevangenen, de weggevoerde arbeiders en de restgroep van burgerlijke weerstanders, weerstanders door de sluikpers en werkweigeraars. Voor elke groep werd in de periode '45-'50 een statuut uitgewerkt, dat een aantal schadevergoedingen en materiële voordelen instelde zoals : voorrang bij de aanwerving van staatsambtenaren, herscholing op staatskosten, pensioenaanvullingen of jaarlijkse renten. Elk statuut was echter ook een moreel eerbewijs aan de personen die het erkende. Rond de definiëring van de hoedanigheid van weerstander, politiek gevangene... ontspon zich een heftig politiek debat, waarbij elke betrokken partij trachtte zoveel mogelijk verdiensten erkend te krijgen om zo de eigen houding te legitimeren. Dit debat werpt een verrassend licht op de beleving van de oorlogsgebeurtenissen bij verschillende protagonisten van de na-oorlogse politiek.

Door een analyse van de wettelijke teksten, de parlementaire diskussies, de brochures en tijdschriften van de verschillende "vaderlandslievende verenigingen" en de administratieve documenten van de diensten die belast waren met de procedure voor de erkenningen van de statuten, willen we een drievoudige bijdrage leveren tot de geschiedenis van W.O.II en de na-oorlog in België. Vooreerst is deze studie een proeve tot "institutionele mentaliteitsgeschiedenis", door het proces van de verwerking van de tweede wereldoorlog in België te bestuderen aan de hand van juridische teksten. De politieke kontekst van de na-oorlog en meer bepaald de opstelling van de verzetsbewegingen tegenover de politieke partijen en vice versa vormt daarbij een noodzakelijke achtergrond. Tot slot kan deze studie een nuttige handleiding zijn voor het ontsluiten van de ontzaglijke archieven die de dienst oorlogsslachtoffers van het ministerie van Wederopbouw heeft verzameld door de onderzoeken van ettelijke tienduizenden persoonlijke erkenningsdossiers. Zonder een achtergrondkennis van de ontstaansgeschiedenis van de verschillende wetteksten en de werking van de administratie is deze unieke bron immers moeilijk toegankelijk.

E. Witte, *Tussen restauratie en vernieuwing. De Belgische politieke evolutie tussen 1940 en 1950* (23 februari 1990).

Op 23 februari presenteerde Prof. Dr. E. Witte de

resultaten van het eerste project van het VUB-"Centrum voor de Studie van de Belgische processen en structuren", dat, in een samenwerkend verband tussen de afdelingen Hedendaagse Geschiedenis, Politieke Wetenschappen en Communicatiewetenschappen, zich tot doel stelt een aantal belangrijke mutatieprocessen en crisismomenten uit de naoorlogse periode te analyseren. Omdat er onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog op maatschappelijk vlak veel in beweging was, werd de periode 1945-1950 onderzocht door een elftal auteurs die ingingen op een aantal relevante probleemstellingen : welke invloed oefende de oorlogsperiode uit en hoe rekende men af met het oorlogsverleden ? Doken de vooroorlogse verhoudingen opnieuw op of werden ze overstemd door de vernieuwingsdrang ? Ging het om ingrijpende mutaties of was er integendeel sprake van een geleidelijk heropbouwproces of veeleer van een specifieke hervormingsbeweging ?

Nadat E. Witte in een synthetisch overzicht een (voorlopig) antwoord tracht te geven op deze en andere vragen, worden in de verschillende deelstudies van *Tussen restauratie en Vernieuwing. Aspecten van de Belgische naoorlogse politiek, 1944-50* (VUB-Press, 1989) een aantal onderwerpen aangesneden: de rol van de gemeenteverkiezingen van 1946 (K. Deschouwer), de veranderingen in de arbeidersbeweging (I. Van Sweevelt en B. Martin) de reorganisatie van het patronaat (G. Vanthemsche), de institutionalisering van het sociaal-economisch overleg (D. Keulemans), de linkerzijde en de koning (R. Hemmeryckx), de relatie tussen de rechterzijde en de Vlaamse beweging (L. Bosmans), de Westerse blokvorming (P. Stouthuysen), de rol van de media (J.C. Burgelman en G. Cannini).

Spreekster moest vanzelfsprekend een keuze maken bij het weergeven van de belangrijkste resultaten van het onderzoek. Ze beperkte zich tot een vijftal stellingen die ze aan de hand van representatieve voorbeelden concretiseerde.

1. - In de bestaande politieke instellingen (partijen en drukkingsgroepen) traden in de bevrijdingsperiode reoriëntaties op. Dat was zowel het geval in de katholieke familie (UDB, ACW, ACV, CVP), in de socialistische beweging (BSP, ABVV), als bij het patronaat (VBN).
2. - De rivaliteit tussen KPB en BSP domineerde volledig de politiek van de linkerzijde. De gemeenteverkiezingen van 1946 maakten dit duidelijk, evenals de totstandkoming van de Gemeenschappelijke Socialistische Actie, terwijl ook de mediapolitiek er door beheerst werd.
3. - In deze concurrentiestrijd speelde de koningskwestie een cruciale rol en hielp ze de BSP bij de herovering van haar machtspositie in het linkse kamp.
4. - De opstelling van de CVP in de koningskwestie en de verruimingsoperatie van deze partij naar de Vlaams-nationalisten toe, lagen in een belangrijke mate aan de basis van de meerderheidsstrategie die deze partij in 1950 wist te realiseren.
5. - De sterke impuls die P.H. Spaak gegeven heeft aan de

invoegingspolitiek van België in het door Amerika gedomineerde westerse blok, werd door Spaaks eigen partij aanvankelijk geenszins gunstig onthaald. Zij zag Europa veeleer als een derde macht en de Socialistische Internationale als verzoevende kracht.

Concluderend poneerde spreekster dat er in de bestudeerde periode wel degelijk sprake was van een bepaald hervormingsklimaat : er had naast de afrekening met het antidemocratische oorlogsverleden, een democratische opflakering plaats en een versterking van het patriottisch, Belgisch-nationalistische sentiment. Op buitenlands vlak werd zelfs een bocht van 180° gemaakt : de neutraliteitspolitiek werd vervangen door de aanvaarding van de pax Americana. Maar niettegenstaande deze vernieuwingsdrang, viel het sterke streven naar restauratie, naar stabilisering en versterking van de vooroorlogse verhoudingen toch geenszins te loochenen. Het keynesiaanse sociaal-economische overlegmodel dat zich sinds het begin van de eeuw ontwikkeld had, werd nu het dominante politieke model en onderdeel van het westerse Atlantisme. De politieke stromingen die de volledige doorbraak van het model tegenhielden (communisme, uiterst rechts) werden weggewerkt en de structuurhervormingen die in de meeste politieke organisaties plaatshadden, waren meestal dan ook niet veel meer dan aanpassingen aan dit dominerende model.

5. Colloquium "België 1940"

Het colloquium dat het Centrum van 22 tot 26 oktober 1990 organiseerde en dat praktisch gerealiseerd werd door D. Martin en A. Colignon, beantwoordde qua publieke belangstelling ruimschoots aan de verwachtingen. Inderdaad, het was in een steeds drukbevolkte zaal - gemiddeld een honderd toehoorders - dat de dagen over België in de internationale context (23 okt.), over de sociaal-economische vraagstukken (24 okt.), over de ideologische aspecten van het conflict (25 okt.) en over het verzet (26 okt.) doorgingen. De 35 tijdens deze vier dagen gebrachte bijdragen waren over het algemeen van hoog niveau.

Vooraf de zittingen gewijd aan Belgische intellectuelen in de collaboratie en aan de vele aspecten van het verzet sloegen aan bij een talrijk (200 man !) en aandachtig publiek. Interessante tussenkomsten en getuigenissen waren er het gevolg van.

De uiteenzettingen tijdens de ronde tafel verduidelijkten tenslotte de verschillen tussen de uiteenlopende bezettingsregimes in West-Europa.

Verschillende navorsers van het Centrum hebben een paper voorgebracht, nl. Dr. A. Dantoing ("Robert Poulet"), Dr. J. Gotovitch ("Du communisme à la résistance"), Dr. D. Martin ("De liberale wereld en het verzet : casus Antwerpen"),

W. Meyers ("Pater Callewaert"), G. Pearce ("België en de Tsjechische crisis in 1938-39") en F. Selleslagh ("Cardijn en de katholieke wereld").

Gezien de grote belangstelling werd er overigens besloten de acta van het colloquium uit te geven.

A. COLIGNON

6. Tentoonstellingen

Tentoonstelling te Montzen

Op initiatief van Leo Wintgens, filoloog en lokaal erudiet, werd in maart 1990 een tentoonstelling georganiseerd die de problematiek van het verzet te Montzen in 1940-44 aan het brede publiek en aan de scholen wilde voorstellen.

Alles begon met de vaststelling dat de herinnering aan de dierenarts Gustave Demoulin, burgemeester van Montzen van 1927 tot 1938 en organisator van vluchtlijnen tijdens de twee wereldoorlogen, totaal verloren was. Vandaar deze tentoonstelling in het huis zelf van de verzetsman (die in Oranienburg-Sachsenhausen overleed).

Mevrouw Marthe Michel, dochter van de oud-directeur van de *Grenz-Echo* en ex-gevangene van Sachsenhausen, bezorgde een groot aantal documenten over dit concentratiekamp.

Vervolgens herinnerde een paneel aan een lokale vluchtlijn voor ontsnapte Franse gevangenen. Tenslotte werden met evenveel zorg thema's aangeraakt als het verzet tegen het nazisme in de geannexeerde gemeenten, het optreden van de door de Gestapo vervolgte families Hissel, Arnolds en Demoulin, en de schakelfunctie van het klooster Pannesheydt.

Als wij goed ingelicht zijn zullen de oorlogsnota's van Germaine Demoulin, dochter van de dappere dierenarts uit Montzen, weldra gepubliceerd worden.

J. WYNANTS

Tentoonstelling te Eupen (april-mei 1990)

Het mag nog steeds een avontuur heten in deze regio een grote tentoonstelling over "Die verdrängten Jahre" te organiseren. Het is wat de geschiedenisleraars van het Eupense college gedaan hebben aan de hand van documenten, foto's en videos.

Colloquium België 1940, een maatschappij in crisis, een land in oorlog

Academische zitting

Minister Touback...

... wordt aandachtig beluisterd.

TENTOONSTELLING "SCHOOLLOPEN IN OORLOGSTIJD" TE LEDE

Van 21 tot 25 september was de UFSAL/NCWOII-tentoonstelling "Schoollopen in Oorlogstijd" te bezichtigen in (het Administratief Centrum van) Lede.

De manifestatie werd georganiseerd door de plaatselijke heemkundige kring "HEEMSCHUT-LEDE" en lokte in totaal 323 bezoekers.

Weinig aandacht voor "hete" onderwerpen als de vrijwilligers in Duitse militaire eenheden, krijgs- en politieke gevangenen en de verdwenenen. Mooi en na te volgen initiatief, begeleid door een goede documentatiemap van het - soms betwiste - Duitstalige volwassenenvormingsinstituut.

Ik wil hier verder nog twee kleinere activiteiten signaleren, nl. een tentoonstelling te Aubel over de regio tijdens de bezetting en een te Pepinster over o.a. het fort van Tancrémont.

J. WYNANTS

"Schoollopen in oorlogstijd"

Over het succes van deze tentoonstelling, georganiseerd door de Vakgroep Geschiedenis van de UFSAL i.s.m. het Centrum, werd reeds in de twee vorige nummers van de "Mededelingen" uitgeweid. De expositie was ook nog gedurende het jaar 1990 op verschillende plaatsen te bezichtigen : van 13 april tot 14 mei in Cultureel Centrum "Den Blank" te Overijse; van 1 tot en met 8 juni in de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Dendermonde; van 20 tot en met 24 juni in het St.-Barbara Instituut van Maasmechelen en van 21 tot en met 26 september te Lede in een organisatie van de Heemkundige Kring aldaar.

Overige tentoonstellingen

Het Centrum verleende tevens zijn medewerking aan een aantal andere tentoonstellingen. Zo stelde het een grote reeks fotopanelen ter beschikking van de tentoonstelling "Remember : Eeklo en de Oorlogen". Deze expositie, georganiseerd door de VVV-Eeklo en de Heemkundige Kring "Het Leen" i.s.m. het Stadsbestuur en de vaderlandse bonden, liep van begin april tot eind september 1990.

De tentoonstelling die te Visé gehouden werd in het kader van de manifestatie "La basse-Meuse dans la guerre 1940-1945" maakte eveneens gebruik van een groot aantal panelen. Georganiseerd door het Echevinat de la culture van Visé, de "Société Archéo-historique de Visé" en het "Musée régional d'Archéologie et d'Histoire de Visé" liep deze tentoonstelling van 8 mei tot 4 juni 1990.

Het Centrum verleende voorts nog zijn medewerking aan de tentoonstelling "Leuven in de Tweede Wereldoorlog" die doorging van begin september tot eind november 1990. Deze expositie was het resultaat van de samenwerking tussen de stad Leuven, de Koninklijke Militaire School te Brussel en het Logistiek Centrum van de Landmacht te Heverlee.

Tenslotte wordt er ook nog iconografisch materiaal van het Centrum aangewend ter illustratie van de voordrachtenreeks "Les 'ça me dit' de l'histoire" die gedurende het seizoen 1990/1991 doorgaat in het Centre Culturel de Rossignol te Ansart-Tintigny.

Op de collecties van het Centrum werd nog beroep gedaan voor de 1 mei-tentoonstelling van het Antwerpse AMVC en voor een sluikperstentoonstelling van de gemeente Farciennes t.g.v. de 45e verjaardag van de bevrijding.

G. PEARCE

7. Het Centrum verleende zijn medewerking

Tradities zijn er om verder gezet te worden. Ook in de voorbije maanden deden de media beroep op onze dokumenten en kennis. Vooral de medewerkers van de RTBF-Charleroi-uitzendingen "*Jours de Guerre*" behoorden tot de vaste bezoekers, wat niet wil zeggen dat de BRT-TV onze dokumentatie onaangeroerd liet. Ook BRT-radio kwam op bezoek. Buitenlandse belangstelling kwam van de BBC en vooral van de Südwestfunk-Fernsehen (Baden-Baden). Peter Prestel en Cornelia Freidank bereidden van 13 tot 17 november een uitzending over het bezette België voor, in een reeks van 4 verder gewijd aan Polen, Noorwegen en Griekenland. Peter Prestel verbleef, met een cameraploeg, van 4 tot 8 december 1989 in Brussel om de nodige opnamen te verwezenlijken. De reeks werd uitgezonden in september 1990. Een kopie kan in het Centrum geraadpleegd worden.

Van diezelfde SWF kwam Hannes Heer materiaal zoeken voor de voorbereiding van uitzendingen over "Regeringen in Ballingschap 1939-1945". Van kranten en tijdschriften werden bezoeken genoteerd van VOX, *L'AVENIR DU LUXEMBOURG*, *L'INSTANT*, *LE VIF-L'EXPRESS-POURQUOI PAS ?*, *LE MONDE*, *LIBELLE*, *ARTIS HISTORIA*, *TIME-LIFE-Publications*, *GAZET VAN ANTWERPEN*, *PARCE QUE*, *DE STANDAARD*, *DE MORGEN*, *LE SOIR*, *FEMMES D'AUJOURD'HUI*.

Buitenlandse gasten waren Werner Warmbrun (Pitzercollege, USA), Stefan Kirschgens (Aachen), Pieter Liberman (Massachusetts Institute of Technology), Pierre Laurent (Tufts, USA), Thorsten Querg (Freie Universität Berlin), Paula Meyer (Embassy of Australia) en Martin Conway (Oxford). Prof. H. Diere (Martin Lutheruniversität Halle-Wittenberg) maakte, vergezeld van Prof. Raf De Keyser en Georgi Verbeeck (KUL), kennis met de werking en de dokumentatie van het Centrum. Van de Universiteit van Leiden kwam Paul Bronzwaer.

Eindwerken in regentaten en het middelbaar onderwijs zorgden voor jongere bezoekers, terwijl studenten uit de verschillende universiteiten voor hun seminarie-oefeningen de weg naar het Centrum sinds jaren kennen. Voor deze periode waren het oefeningen o.l.v. G. Braive (FUSL), J. Gotovitch

(ULB), J. Lory (UCL), M. Magits (VUB), A. Miroir (ULB), M. Van Den Wijngaert (UFSAL), J. Puissant (ULB), F.J. Vanpassel (KMS). Voor hun licentieverhandeling kwamen dan studenten van de KUL, RUG, ULg, ULB, UCL, VUB en andere instellingen te rade.

Post-universitair onderzoek, doctoraten en monografieën werden en worden voorbereid door Roger Anthoine, André Asseloos, Nic Bal, Richard Boijen (KLM-KUL), Peter Celis, L. Chaltin, Jean Cleeremans, Joris Dedeurwaerder, Lieven Dehandschutter, Maria De Waele (RUG), Bruno De Wever (RUG), Bart De Wilde (AMSAB), Jean-Pierre Du Ry, André Fournel, Jocelyn Grégoire, Marc Haegeman (ADOL), Rik Hemmerijckx (VUB-NFWO), Guy Heynen, Micheline Heyse (Opera van Vlaanderen), Freddy Hubrechtsen, Prof. Luc Huyse (KUL), Chantal Kesteloot (Institut Jules Destrée), Peter Lemmens (VOS), Rosine Lewin, Paul Lievens, Marius Louche, Dirk Luyten (VUB-NFWO), Fabrice Maerten (UCL-FNRS), Victor Marquet, Jean Militis, André Moyen, Patrick Nefors (KUL), Sabine Parmentier (VUB), Wilfried Pauwels, Achille Rely, Peter Scholliers (VUB-NFWO), Frank Seberechts, Edgard Seynaeve, Prof. Jean Stengers (ULB), Pierre Stephany, Peter Taghon, Juliaan Van Belle, Prof. Jef Van Bilsen (RUG), Martin Van Der Linden, Ingrid Van Horen (KUL), Guy Van Poucke, Thierry Vuylsteke en Nathan Weinstock.

EVOLUTIE VAN HET AANTAL BEZOEKERS IN DE LEESZAAL

	Eerste semester	Tweede semester	Totaal
1973	152	224	376
1974	263	165	428
1975	363	261	624
1976	370	280	650
1977	252	408	660
1978	292	432	724
1979	687	592	1.279
1980	686	621	1.307
1981	804	745	1.549
1982	921	820	1.741
1983	786	779	1.565
1984	797	904	1.701
1985	936	805	1.741
1986	765	827	1.592
1987	634	706	1.340
1988	806	728	1.534
1989	909	880	1.789
1990	832	631	1.463

Wim MEYERS

B. ARCHIEVEN - VERZAMELINGEN

1. Archieven : nieuwe fondsen en geklasseerde documenten (1)

Reeks A : Geallieerde overheden

- AW 11 Central Registry of War Criminals (US/APO Paris)

Reeks B : België, diverse instellingen

- B 79 Commune de Schaerbeek - Réquisitions
- B 80 Centrale belge de Documentation. Documents d'orientation (3-5/1946)
- B 81 Ville de Bruxelles - Service de Ravitaillement : personnel

Reeks E : Belgisch leger

- 10 E 3 Journal de Campagne, Troupe belge n° 10 commando
- 18 E 3 "Contribution à l'élaboration de l'historique de l'As. I.A.T."

Reeks F : jeugdbewegingen

- FS 1 Documenten over scouting 1940-45
- FS 2/3 Dossier scoutsgroep "Clan de l'Aigle" (Brussel)

Reeks J : processen

- JB 52 Krijgsraad Brabant. Vonnis en Arrest Van Hoof e.a. (Orde v. Geneesheren) 1947, 1949
- JB 53 Notes générales conc. l'activité de la justice militaire, 1945-47
- JB 54 Staatsblad - uittreksels van vonnissen
- JB 55 Strafdossier SIPO/SD Dinant (Asthalter e.a.) 1945-49

(1) Lijst afgesloten op 1 september 1990.

- JB 56 Terechtstellingen Tongeren sept. 1944.
Uiteenzetting der feiten + annexen
- JF 8 Military Court trial : Schandelah (Neuengamme)
- JF 9 Militärgerichtshof V. USA gegen List, von
Weichs etc. (1946) Urteil

Reeks JP : dagboeken en persoonlijke manuscripten

- JP 1243 A. VANWELDE. "De KAJ gedurende de woelige jaren
1933-45"
- JP 1245 (An.). Diverse teksten van een oorlogsvrijwil-
liger 1944-
- JP 1248 G. VAN GRUNDERBEEK. "Carnet d'un territorial
1940"
- JP 1249 F. CAIRE. "Sous le joug 1939-45"
- JP 1250 C.G. SEGERS. "De Belgen in Groot-Brittannië
1940-45"
- JP 1251 (An.). "Documents ayant trait à l'histoire de
Chimay-Couvin 1940-1944"
- JP 1252 S. BONNET. "Les mémoires d'un agent double"
- JP 1253 W.B. NORTON. "Pierre Ryckmans 1891-1959"
- JP 1254-55 Vragenlijst CRAB
- JP 1256 R. MACHIELSEN. "De Belgische koopvaardij in de
tweede wereldoorlog"
- JP 1257 A. VAN SPAANDONK. "Fouet au poing"
(romanuittreksels)
- JP 1258 A. SWINNEN. "De Belgische Werfreserve aan den
haal"
- JP 1259 L. OEPKES. "Ardennen-offensief dec. 1944" (Nl.)
- JP 1260 A. DUCHESNE. "10/5/40-8/5/45. Histoire, quand
tu nous tiens !"
- JP 1261 Dr. BERNAERTS. Journal personnel (1940)
- JP 1262 J. MULLER. "Oorlogsdagboek (Herentals) '40-'45"
- JP 1263 J. DE VOS. "Negen nachten weg van huis."

Tragi-komische herinneringen aan onze vlucht
van mei 1940"

- JP 1264 W. GYSEN. "Korte herinneringstoestanden 1940-45"
- JP 1265 A. BLANCHE. "Mémoires de la carrière militaire 1942-1946"
- JP 1266 L. VERVOTTE. "Mon Exode"
- JP 1267 J. GUYAUX. "La Résistance aventure et défi"
- JP 1268 A. BOGAERT. "Dagboek 15/5 - 9/6/1940"
- JP 1269 A. BIETS. "Journal de route d'un soldat du 3me Lanciers"
- JP 1270 (An.) "La Belgique sous le signe de Christus Rex"
- JP 1271 (An.) "Séjour des enfants royaux de Belgique dans le Bessin en 1940"
- JP 1273-1276 Verhalen en vragenlijsten CRAB'S

Reeks M : bezettende overheid

- MV 26 Deutsche Krankenkasse; Verzeichnis 1941
- MP 1 Personalakten Karl Gebhardt (Ob. Kliniker beim Reichsarzt SS)
- MS 24 Fahndungsnachweis Sipo/SD 1/1/1943
- MS 25 Lebensbornbeauftragte für Belgien 1943

Reeks P : persoonlijke documenten

- PA 3 Brieven van politiek gevangene A. André
- PB 7 Documenten i.v.m. Jan Boon 1940 en controverse 1989-90
- PC 8/8 Cabinet Me Eickhoff - Belges devant Cons. de Guerre Allem. (verslag Cl. Delhaise '81)
- PD 49 L. DELANDSHEERE. Volledig persoonlijk archief : verzet (naoorlog)
- PD 51 Aanvullingen fonds Delvaux de Fenffe (dir. gen. Pol. BZ)

- PD 62 Documenten H. DIEUDONNE i.v.m. naoorlog (fin.-econ.) en koningskwestie
- PE 3 Verdedigingsbundel voor Krijgsgerecht L. ELAUT. 1940-50
- PH 16 Documenten F. HASS i.v.m. deportatie
- PL 17 Documenten M. LECLEF : Belgische para's tijdens W.O.II (naoorlogs)
- PL 18 Victor LAROCK over de Koningskwestie
- PL 19 Documenten Maurice LIPPENS (Cie du Congo pour le Commerce - Comité Central Industriel...)
- PP 14 Naoorlogse corr. G. PAULUS "homme de confiance" Stalag I A
- PR 9/PR 17 Aanvullend archiefmateriaal van R. RICHARD en J. RICHARD
- PR 18 Documenten Fernand RIGOT i.v.m. S.R.A. Marc
- PS 22 Documenten M. SINGER : veldtocht 1940, 1945 en verzet (tijdsdoc.)
- PT 9 Documenten M. TOMMELEIN : eigen documentatie voor verdediging Krijgsgerecht 1940-50.
- PV 13 Documenten dr. VAN CAUWENBERGHE, Belgische strijdkrachten in Groot-Brittannië - vervolg
- PV 42 Documenten V. VAN STRAELEN i.v.m. koningskwestie
- PV 43 Documenten E. VAN COPPENOLLE : repressie
- PV 44 Documenten Jan VERBOOM i.v.m. Belgian Section Royal Navy
- PV 45 Documenten E. VAN HAVER, oorlogsburgemeester van St. Niklaas

Reeks S : inlichtings- en aktiediensten

- 8 S 14 Dossier luchtaanvallen/sabotage : spoorwegen

Reeks T : wegvoering

- T 27 Doodsprentjes politieke gevangenen
- T 28 Sammellager Mechelen (Dossin) - pakjes-aanvraag

- T 30 Computerlistings Belgische gevangenen
Neuengamme
- T 31 Lijsten Belgische NN-gevangenen te
Gross-Strehlitz
- T 32 Lijsten terechtgestelden Nationale Schietbaan

Reeks V : ondernemingen en economische groepeer-
ringen

- V 12 Textielindustrie tijdens WO II (Gent)

Reeks W : verzamelingen

- W 8 Documentatie lokaal politiek personeel 1918-40
(Antwerpen-Gent)
- W 17 Neofascistische kalenders.
Rex National; Forces Nouvelles; Rassemblement
national : circulaires, programma's enz.
1960-80
- W 20/8 Materiaal voor en reacties op boek "Fusillade
Leopoldsborg 1944"
- W 24 Rüstungsbetriebe Hamburg

Reeks WE 1 : Duitsland

- 4 WE 1 Abwehrrdagboek Lahousen

Reeks Z : naoorlogse groeperingen

- Z 3/2 C.N.P.P.A. section Auderghem

Microfilms

- T 501 R 1 KTB Befh. rückw. H. Geb. Mitte/I A

D. MARTIN

2. Fototeek

De vijftigste verjaardag van het begin van de oorlog in België, zorgde in 1990 voor een serieuze stijging van het aantal fotoprodukties dat het Centrum ten behoeve van partikulieren en de media, in zijn labo realiseerde. Van begin september 1989 tot eind november 1990 werden 956 foto's gekopieerd. De gevoelige verbetering van de apparatuur en

vooral de know-how van onze technicus, de heer André Flamée, zorgden ervoor dat b.v. de pers de dag zelf van bestelling over de reproducties kon beschikken, zonder dat de kwaliteit van het afgeleverde produkt eronder leed.

De klassering van de foto's gaat ondertussen onverminderd verder. Thans zijn de foto's over volgende landen volledig geklasseerd, geïnventariseerd en bijgevolg toegankelijk voor het publiek : Polen, Tsjechoslovakije, Joegoslavië, Roemenië, Hongarije, Bulgarije, Albanië, Estland, Letland, Litouwen en Griekenland.

F. SELLESLAGH

3. Fonoteek

Het jaar 1990 stond in het teken van de vulgariserende platenproductie *België beeft... en buigt. Originele klankfragmenten uit de periode 1936-1940*. Het project ontstond als resultaat van de uitstekende relaties die zich in de voorbije jaren tussen het Centrum en het geluidsarchief van de BRT hadden ontwikkeld. De eerste voorbereidingen werden reeds in de zomer van 1989 getroffen. Puttend uit verschillende archiefbronnen werd een lijst samengesteld van alle eventueel bruikbare materiaal; een preliminaire beluistering was nodig om de precieze inhoud der documenten vast te stellen. Nadat de bruikbaar geachte documenten vanuit de klankarchieven van het Centrum, de BRT en het Deutsche Rundfunkarchiv waren ingezameld, kon de definitieve selectie begin 1990 aan de Reyerslaan worden doorgevoerd. Voor de BRT-technici werd het dan een erezaak om de soms gebrekkige opnamekwaliteit te corrigeren met het oog op een optimale weergave ten behoeve van de luisteraars. Ondertussen werden op het Centrum de bindteksten opgesteld die later door een BRT-medewerker werden ingesproken. De medewerkers van het Centrum hielden zich tevens bezig met de samenstelling van de teksten voor de begeleidende brochure, evenals met de selectie van het bijkomende illustratiemateriaal. Op de vijftigste verjaardag van Hitlers inval in België was het eindprodukt beschikbaar voor het publiek. Radio- en TV-spotjes zorgden voor de nodige publiciteit. Ook in de Vlaamse geschreven pers (m.n. De Standaard, Het Nieuwsblad, Het Laatste Nieuws, Gazet van Antwerpen) vond deze toch wel historische uitgave ruime weerklank. Zonder overdrijving mag gesteld dat de realisatie "België beeft... en buigt" de grootste voldoening schonk aan allen die erbij betrokken waren : Frans Selleslagh, Gerrit Pearce en oud-medewerker Jean-Marc Vanderlinden voor het Centrum; Piet Mertens, Ferdinand Knudde, Frans Cloots en Jan Vanlangendonck voor de BRT; Walter Roller van het Deutsches Rundfunkarchiv en, last but not least, de medewerkers van sponsor het Gemeentekrediet. Een mooie bekroning op het maandenlange werk dat aan de presentatie voorafging, vormde het ogenblik waarop een exemplaar werd overhandigd aan Jos Servotte, de NIR-nieuwslezer op die fatale ochtend van 10 mei 1940.

"België heeft... en buigt. Originele klankfragmenten uit de periode 1936-1940" behandelt de onafhankelijkheidspolitiek, de mobilisaties, de Achttiendaagse Veldtocht, de Capitulatie, de perikelen van vluchtelingen, weggevoerden en krijgsgevangenen enz. aan de hand van originele geluidsdocumenten. Er werden fragmenten gebruikt met o.m. de stemmen van Paul-Henri Spaak, koning Leopold III, kardinaal Van Roey, Marcel-Henri Jaspar, Hendrik de Man, Camille Huysmans, Hubert Pierlot, Herman Vanderpoorten en Léon Degrelle. Het koffertje met, naar keuze, 3 CD's, platen of cassettes en een geïllustreerde brochure van 24 pagina's kan schriftelijk of telefonisch via het Centrum besteld worden. Mits vermelding van hetzij CD, LP of cassette kan het ook via de BRT besteld worden, en dit door overschrijving van 1.250 fr. op rekeningnummer 068-2068680-85.

G. PEARCE

C. PUBLIKATIES EN VOORDRACHTEN

1. Publikaties van het Centrum

In oktober 1990 verscheen het dertiende nummer van de *Bijdragen/Cahiers*. Ook nu weer een brede waaier onderwerpen. Noemen wij :

- Luc DE VOS-Dirk VAN DUYSE, *De militaire funktie van het Albertkanaal* :
twee keer bleek de defensieve organisatie van het Albertkanaal minder te geven dan wat ervan werd verwacht. De auteurs ontrafelen het waarom.
- Martin CONWAY, *De la "Cité séculière" à la "Cité de Dieu": Les catholiques et la politique dans la Belgique francophone de l'entre-deux-guerres* :
dit artikel toont aan hoezeer er bij een jonge generatie katolieke studenten en intellectuelen, die streefde naar een nieuwe op haar geloofsidealen gebaseerde maatschappij, een afkeer bestond voor ieder vergelijk met het liberale politieke systeem.
- Dirk LUYTEN, *Het katolieke patronaat en het korporatisme in de jaren dertig en tijdens de bezetting* :
tijdens de bezetting probeerde het georganizeerde katolieke patronaat een autoritair gericht korporatisme te realiseren. Het wilde hiermee zijn machtspositie tegenover de arbeidersbeweging versterken.
- Victor MARQUET, *La sauvegarde du port d'Anvers* :
het belang van de haven van Antwerpen zette de Britse legerstaf ertoe aan de Belgische regering te Londen om bescherming van het havengebied door het Gewapend Verzet te verzoeken...

De *Bijdragen* worden afgesloten met de Bibliografie van de in 1988 en 1989 verschenen publikaties over België tijdens WO II, samengesteld door Willem C.M. MEYERS.

Naast deze bijzonder interessante *Bijdragen* zijn nu ook de acta verkrijgbaar van de Centrum-studiedag van 11 mei 1990 "*De oorlog doorheen universitair onderzoek en onderwijs*". De professoren J. Lory (UCL/FUSL), M. Van Den Wijngaert (UFSAL), H. Balthazar (RUG), F. Balace (Ulg), L. De Vos (KMS), L. Wils (KUL) en J. Gotovitch (ULB) bespraken er op boeiende wijze de theoretische premissen en de praktische resultaten van onderwijs en onderzoek aan hun resp. universiteiten.

Tenslotte verscheen de 22e inventaris van het Centrum. B. Delcord en J. Gotovitch inventariseerden het omvangrijke en bijzonder belangrijke archieffonds *Pierre Daye*. De bestudering van een bepaald soort Belgische rechterzijde tijdens het interbellum en tot in de jaren '50, kan dankzij dit fonds weer een stap verder zetten.

Onnodig te vermelden dat deze drie nieuwe publicaties telefonisch of schriftelijk bij het Centrum kunnen besteld worden.

D. MARTIN

2. Publikaties van het wetenschappelijk personeel en van de correspondenten

Kurt FAGNOUL

- *Vor 50 Jahren marschierten Hitlers Truppen in Belgien ein in : Zwischen Venn und Schneifel* N° 5/1990

José GOTOVITCH

- *Les élèves belges à l'école du communisme (1926-1940) in Montagnes Russes. La Russie vécue par des Belges* (E. Stols et E. Waegemans, Edit.), Bruxelles, 1989, pp. 195-209.
- Voorwoord in A. Lapiower, *Libres enfants du ghetto 1944-1978*, Bruxelles, 1989.
- *Quelques aspects des travaux menés à l'U.L.B., in La Guerre dans l'enseignement et la recherche universitaires*, CREHSGM, Bruxelles, 1990, pp. 71-76.

Fabrice MAERTEN

- *L'entre-deux-guerres en Belgique, 1918-1940. Bibliographie. I. La Presse*, Bruxelles, Facultés Universitaires Saint-Louis, 1989 (Cahiers du Centre d'histoire contemporaine des F.U.S.L., n° 1).
- *Les femmes dans la Résistance pendant la seconde guerre mondiale. Vers une plus grande part de responsabilité*, in *Femmes des années 80. Un siècle de condition féminine en Belgique (1889-1989)*, sous la dir. de L. Courtois, J. Pirotte et Fr. Rosart, Bruxelles-Louvain-la-Neuve, 1989, p. 165-173.

Dirk MARTIN

- *De Antwerpse gemeenteraad en het begin van de Duitse bezetting*, in *Tijdschrift van de Stad Antwerpen*, 35, nr. 3, pp. 53-60.
- *"Cinquième colonne" : mythe et réalité*, in *Jours de Guerre*, 1, Crédit Communal, Bruxelles, 1990, pp. 127-131.

- *Beledig geen bevriend staatshoofd*, in *Knack*, 16/5/1990, pp. 41-44.
- *Het lokale politieke personeel, 1918-1940 (Gent-Antwerpen)*, VUB, Brussel, 1990, 4 vol. (doctorale verhandeling).

Wim MEYERS

- *Bibliografie van de in 1988 en 1989 verschenen publikaties betreffende België tijdens de tweede wereldoorlog*, in *Cahiers-Bijdragen*, 13, 1990, pp. 235-270.
- *België in de tweede wereldoorlog. Een poging tot kritische selectie van de voornaamste werken gepubliceerd sinds 1970*, in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, deel 105, aflevering 2, 1990, pp. 280-294.
- *New Research on the History of the Second World War in Belgium*, in Rohwer (Jürgen) - Muller (Hildegard), *Neue Forschungen zum Zweiten Weltkrieg*, pp. 24-44 (Band 28, *Neue Folge der Bibliographien der Weltkriegsbücherei*, Koblenz, Bernard & Graefe Verlag, 1990).
- *Burgemeesters, schepenen en gemeentelijke administraties*, in E. Verhoeyen, *Het minste kwaad*, pp. 84-98 (Kapellen, DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1990).
- (met Romain Van Landschoot en Renaat De Deygere), *Oorlogsgedenkschriften Cyriel Verschaeve 1944-1946. Volledige en wetenschappelijke uitgave*, Brugge, Jozef Lootensfonds, 1990, XXVIII + 527 p.
- *Medewerking aan de Bibliographie de l'Histoire de Belgique - Bibliografie van de geschiedenis van België, 1988*, in *RBPH-BTFG*, 1990, 2, pp. 352-462 (o.l.v. Romain Van Eenoo).

Frans SELLESLAGH

- *Il faut bien vivre pourtant...*, in *Jours de sursis*, p. 43-50.
- *Medesamensteller van het klankdokument en brochure België beeft... en buigt* (Originele klankfragmenten uit de periode 1936-1940), een coproductie NCWO II-BRT-Gemeentekrediet
- *De verplichte tewerkstelling*, in E. Verhoeyen, *Het minste kwaad*, (Kapellen, DNB/Uitg. Pelckmans, 1990).

Rudi VAN DOORSLAER

- *La naissance de Yiddishe Solidariteit : une continuité communiste*. In : *Points Critiques*, mars 1990, n° 40/41, pp. 14-18.

- *De Belgische politie en magistratuur en het probleem van de ordehandhaving*. In : *Het minste kwaad* (België in de Tweede Wereldoorlog, 9), Kapellen, D.N.B., 1990, pp. 100-120.

Etienne VERHOEYEN

- *Anatole Gobeaux, Numa Bouté et le service Mill*, in : *Mémoire d'Ixelles*, no. 37-38, mars-juin 1990, pp. 5-19.
- *Les 'honoraables correspondants' in Jours de sursis (Jours de Guerre no. 1)*, Crédit Communal, 1990, pp. 120-125.
- *In memoriam Emile Delannoy/Georges Marchand*, in *De Koerier SRA*, 1990.
- *Inventaires 21, Papiers William Ugeux*, CREHSGM, 1989.
- *Het minste kwaad*, Kapellen, Uitg. Pelckmans, 1990.

3. Voordrachten van het wetenschappelijk personeel en de correspondenten

Alain DANTOING

- *Du fascisme occidental à la politique de présence : Robert Poulet*, colloquium Belgique 1940. *Une société en crise, un pays en guerre*, Brussel, 25 oktober 1990.
- *Léon Degrelle, fils spirituel du cardinal Van Roey ?*, "Ca me dit" de l'histoire, Rossignol, 3 november 1990.

Kurt FAGNOUL

- Voordracht te Baugnez (Malmedy) voor officieren van de Bundeswehr, over de tragedie van Baugnez tijdens het Ardennenoffensief.
- Voordrachten in verschillende gemeenten over "*Sitten und Bräuche im Wandel der Zeit*".
- Voordracht voor oudstrijders "*Die Ardennenoffensive im Eifel*".
- Voordracht European Media Studies Bruxelles "*L'Offensive des Ardennes dans la région de Saint-Vith et le cas de Baugnez*".

José GOTOVITCH

- *Du rouge au tricolore*, Université Paris X, Nanterre, 6 februari 1990.

- *Du communisme à la résistance, colloquium La Belgique 1940. Une société en crise, un pays en guerre*, 26 oktober 1990.
- *La collaboration*, PAC, Molenbeek, 7 december 1989.

Fabrice MAERTEN

- *La Resistance dans la région de Péruwelz*, Rotary-Club de Péruwelz, 31 januari 1989.
- *La Résistance dans le Borinage*, Cercle d'histoire de Dour, 20 april 1989.
- *La vie quotidienne sous l'occupation dans le Brabant wallon*, Studiedag NCWOII, 11 mei 1990.
- *La sociologie de la résistance dans la région Mons-Borinage: le cas de l'A.S. et des P.A.*, Colloquium Belgique 1940, 26 oktober 1990.
- *La résistance dans la province du Hainaut*, Université du 3ème âge de La Louvière, 20 november 1990.

Dirk MARTIN

- *Referaat De liberale wereld en het verzet : casus Antwerpen tijdens het colloquium België 1940*, 26/10/1990.

Wim MEYERS

- *Which Europe for the Collaborators in Belgium* op 21 september 1988, tijdens het internationaal symposium *Making the New Europe ?; the problem of European Unity and the World War* georganiseerd aan de University of Hull.
- deelname aan een panelgesprek over *Deutsche Besatzungsherrschaft zwischen Hegemonialpolitik, Ausbeutung und Germanisierung* op 14 september 1989, tijdens het internationaal symposium *Der nationalsozialistische Krieg in Pforzheim*.
- *Flemish Nationalism, Federalism and Europe after the War*, op 23 september 1989 tijdens het internationaal symposium *Dimensions of European Unity in the Postwar World*, georganiseerd aan de University of Hull.
- *Vlaamsnationalisme : collaboratie en catacomben (1940-1950)* op 10 maart 1990 in het kader van een vormingscursus over vlaamse Beweging, georganiseerd door Vlanajo in Lennik.

- *Politieke intriges tijdens WO II in binnen- en buitenland* op 21 mei 1990 te Antwerpen aan de UFSIA, volwassenenvorming.
- *The future war and public opinion in Belgium*, interventie tijdens het symposium van het Internationaal Comité voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog op 31 augustus 1990 in Madrid tijdens het 17e Internationaal Congres van de Historische Wetenschappen van 26 augustus tot 1 september 1990.

Rudi VAN DOORSLAER

- *De voorgeschiedenis van "Yidische Solidaritet"*, UPJB, Brussel, 23.9.1989.
- *Immigration juive et communisme en Belgique*, ULB, Groupe d'études et de sociologie du communisme, 17.11.1989.
- *Joodse immigratie en syndicale bewegingen in België*, Instituut voor de studie van het jodendom, UFSIA-Antwerpen, 1.3.1990.
- *Immigration juive et communisme en Belgique*, ULB-Institut Martin Buber, Brussel, 3.5.1990.
- *De joodse studenten aan de R.U.G.* Colloquium 'Geschiedenis van het Jodendom in België', Institutum Judaicum, RUG, 9.XI.1990.

Etienne VERHOEYEN

- 1 februari 1990, lezing te Doornik op uitnodiging van de Société Royale d'Histoire et d'Archéologie de Tournai : *La Phalange Blanche, un groupement de résistants du Tournaisis*.
- 26 oktober 1990 : *De Belgische inlichtings- en actiediensten ; socio-professioneel profiel van stichters en leiders*, Colloquium "België 1940-1945, een maatschappij in crisis en oorlog".

Jacques WYNANTS

- Bijdrage over Verviers tijdens het Colloquium *Towns in world war II* te Stuttgart in september 1990.
- Bijdrage over de burgers in de Belgische Ardennen in mei-juni tijdens het colloquium *Les Ardennes en 1939-40*, Charleville, mei 1990.

4. Radio- en TV-uitzendingen

Alain DANTOING

- Interview door Kathryn Brahy over amnestie, uitzending *Enquêtes* van RTL-TV 1, 14 november 1990.

Kurt FAGNOUL

- Südwestfunk Baden-Baden (BRD), deelname aan de TV-uitzending *Besetztes Europa : Belgien*.
- Een uitzending van de BRF over *Jan Szureck, een Poolse weggevoerde vertelt zijn leven*.

José GOTOVITCH

- Deelname aan de RTBF-uitzendingen *Jours de Guerre*.

Fabrice MAERTEN

- Interview 8.5.90 TV/régionale "Antenne-Centre" i.v.m. het verzet in de regio La Louvière.
- Interview 15.5.90 TV/régionale "Télé M.B." i.v.m. het verzet in de regio Mons-Borinage.
- Interviews RTBF/radio *Jours de Guerre*, 10 november en 17 december 1990.

Dirk MARTIN

- Interview over het Centrum voor het VTM-journaal, 8/10/1990.
- Medewerking aan de RTBF-reeks *Jours de Guerre* tijdens een uitzending van nov. 1990 betr. het culturele leven en de universiteiten tijdens het eerste bezettingsjaar.
- Medewerking aan de BRT-werkgroep ter voorbereiding van de uitzendingen *Mei 1940* van de BRT-TV.

Wim MEYERS

- Medewerking aan de RTBF-reeks *Jours de Guerre*, o.m. tijdens de uitzending van 25 augustus 1990, betreffende de gemeentebesturen tijdens het eerste bezettingsjaar.
- Medewerking aan de BRT-TV-reeks *Het minste kwaad* (16 maart tot 20 april 1990), deelname aan het afsluitend debat o.l.v. Prof. A. Verhulst, op 20 april, samen met Prof. Van den

Wijngaert, G. Vanthemsche, Etienne Verhoeyen en Rudi Van Doorslaer.

- Medewerking aan de BRT-TV-reeks *De Tijd der Illusies* (13 en 20 november 1990).
- Medewerking, als historisch raadgever, aan de TV-reeks van de Südwestfunk Fernsehen *Besetztes Europa* voor de uitzending over België (21 september 1990).

Rudi VAN DOORSLAER

- Interview met Etienne Verhoeyen over de ordehandhaving tijdens de bezetting voor de TV-reeks over *Het minste kwaad*, 22.12.1989 (uitz. 20.4.1990).
- Debat BRT-TV n.a.v. programmareeks over *Het minste kwaad*, 27.4.1990.

Etienne VERHOEYEN

- 29.11.1990 : gesprek met Vincent Brausch (RTBF-Mons) over *Les premiers réseaux*.

Jacques WYNANTS

- Verschillende interviews voor de radioreeks *Jours de Guerre* (RTBF).
- Deelname aan de TV-uitzending *Jours de Guerre* van 28/5/1990.

KRONIEK

Het Centrum en de pers

Practisch alle grote Belgische kranten en tijdschriften hebben dit jaar, al dan niet i.v.m. de herdenking van 50 jaar Duitse inval en het colloquium, aandacht besteed aan het Centrum.

Hetzelfde gebeurde in het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, Boekengids, Histoire et Enseignement* enz.

BRT en RTBF deden weer uitgebreid beroep op onze instelling terwijl wij met het colloquium het VTM-journaal haalden.

Over de *Mededelingen* zelf schreef *De Standaard* op 7 april 1990 : "*Mededelingen* is bedoeld als informatie-en contactblad. Het brengt verslagen over de activiteiten en aanwinsten van het Centrum. Ook een serie "Lektuurnotities" wordt opgenomen. Liefhebbers vinden er dan ook allerlei interessante tips en verwijzingen in, onmisbaar voor wie zijn weg zoekt in de oorlogsgeschiedenis".

Zo hoort U het ook eens van een ander...

Dirk MARTIN

Koncentratiekamp van Neuengamme

Het opzoekingswerk (sinds 1983) van ir. Victor Malbecq, secretaris van de Vriendenkring Neuengamme, werd zopas geformaliseerd dankzij een computerprogramma van IBM-België. Resultaat zijn 5 lijvige boekdelen die hier even voorgesteld worden (1).

In zijn inleiding geeft Malbecq een korte historiek van het verdwijnen van het meeste originele archiefmateriaal van het kamp zelf. Dan heeft hij het over de wijze waarop een nieuw steekkaartensysteem tot stand kwam. Een reeks basis-steekkaarten werden opgemaakt met het *Totenbuch* uitgegeven door de *Lagergemeinschaft* (naam, geboortedatum en -plaats of woonplaats). Dat werd gekoppeld aan de gegevens uit de lijsten in het Guldenboek van de Weerstand (overlijdensplaats, geboorteplaats). Dat alles werd nog aangevuld met gegevens uit de steekkaarten van het Bestuur der Oorlogs-

(1) Te raadplegen in het Centrum onder klasseringsnummer T 30.

slachtoffers (Duitse immatriculatie-nummers en persoonlijke gegevens).

Tenslotte werd aan de overlevenden van Neuengamme gevraagd namen van kameraden door te spelen. Zo kwamen er 2491 steekkaarten tot stand van Belgen te Neuengamme.

Waarschijnlijk waren er echter 3000 Belgen. Om die zoveel mogelijk allemaal terug te vinden, moesten lijsten van de 2491 worden rondgestuurd bij alle overlevenden.

Dit probleem van het opmaken van een lijst gekoppeld aan dat van de verwerking van de reeds bestaande steekkaarten leidde er dan toe dat op informatici van I.B.M. beroep werd gedaan.

Na het op punt stellen van een individuele gecodeerde steekkaart en het inbrengen van de gegevens kon dan de computer zijn werk doen. Het resultaat was een aantal listings.

Sommen wij ze even op :

- basislistings
 - 1/ lijst van de Belgische gevangenen
 - 2/ wegvoeringsplaatsen in Duitsland
 - 3/ opsluitingen in België
- onderzoekslistings
 - 4/ aanhoudingen per geboorteplaats
 - 5/ teruggekeerden
 - 6/ geboortedatum vgl. met sterfdatum
 - 12/ overlijdens (chronologisch gerangschikt)
- listings per konvooi
 - 7/ aankomsten van 2/09/1944 (nog niet uitgewerkt)
 - 8/ eerste konvooi
 - 9/ "konvooi van de 49.000"
 - 10/ "konvooi van de 50.000"
- listings per kommando (29)
- listings per concentratiekamp (Mauthausen, Sachsenhausen, Vught).

In het slotwoord van zijn inleiding doet de auteur tenslotte een oproep tot de anciens om inlichtingen door te spelen. Nog andere bronnen zullen (opnieuw) worden aangeboord : Bestuur der Oorlogsslachtoffers, ons Centrum, het Rode Kruis, andere Vriendenkringen enz.

De geïnformatiseerde fichier zal overigens beschikbaar zijn voor navorsers die misschien via de persoonlijke dossiers van voornoemd Bestuur een aantal gegevens zullen kunnen

toevoegen (beroep, oorzaak overlijden enz.) en zo eventueel een bijzonder interessante profielstudie zouden kunnen afleveren van de Belgen te Neuengamme die als slachtoffers van het concentrationair systeem vielen.

D. MARTIN

Lokale politici 1918-1940

Dirk Martin, assistent in ons Centrum, promoveerde op 14 februari 1990 tot doctor in de letteren en wijsbegeerte aan de V.U.B.

Daar zijn doctoraat getiteld *"Het lokale politieke personeel, 1918-40. Proeve van een comparatief onderzoek naar politiek-electorale en socio-demografische kenmerken van kandidaat-gemeenteraadsleden te Gent en te Antwerpen in de politieke context van het interbellum"* niet rechtstreeks in verband stond met de tweede Wereldoorlog, oordeelde hij dat hier slechts een zeer summiere samenvatting op zijn plaats was.

Uit het onderzoek van de socio-professionele kenmerken van de Gentse en Antwerpse (kandidaat-) gemeenteraadsleden tussen 1921 en 1938 bleek dat de specifieke **uiteenlopende** lokale politieke ontwikkelingen in Gent en Antwerpen plaatsgrepen met een per partij (dus in beide steden) in zijn hoofdcomponenten meestal **vergelijkbaar** politiek personeel. Om die uiteenlopende lokale ontwikkelingen te verklaren, moet dus ook en vooral rekening gehouden worden met een aantal andere (historische, socio-economische...) factoren dan het materiële profiel van de mandatarissen.

Anderzijds is er het feit dat "het" compromis in het algemeen en een consensus over de basisprincipes van de lokale machtsuitoefening mogelijk was ondanks de scheidingslijnen tussen de partijen en ondanks de verschillen in sociale achtergrondskarakteristieken van het politieke personeel van die partijen.

Wat zijn verklaringselementen voor dit compromis en voor het feit dat er m.i. niet van een lokale regimecrisis kan gesproken worden ?

Als hypothese kon gesteld worden dat tijdens het interbellum de legitimiteit van het politiek gezag op lokaal niveau minder dan op nationaal vlak werd in vraag gesteld als gevolg van een aantal factoren waarvan enerzijds de minder grote decalage tussen bepaalde maatschappelijke evoluties en het beleid, anderzijds de grotere "plaatselijkheid", het relatief autonome optreden en de minder grote professionalisering van de lokale politici niet de minste leken. En daarin speelde zeker het socio-professionele profiel van het lokale politieke personeel een rol, personeel dat ondanks de

hoger aangehaalde differentiëring gezien kan worden als een soort brede middenlaag van materieel min of meer geslaagden (zeker bij de schepenen) die geen belang hadden bij avonturen, personeel ook dat zich kenmerkte door het ontbreken van brutale veranderingen.

D. MARTIN

Het Belgische episcopaat in 1939-40

Alain Dantoing, assistent bij het Centrum, overhandigde ons een samenvatting van de tekst waarmee hij op 15 maart 1990 zijn verhandeling verdedigde in de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de U.C.L.

Met "*L'épiscopat belge en 1939-40 : de la neutralité à la présence*" werd hij met de grootste onderscheiding tot doctor in de wijsbegeerte en letteren geproclameerd.

In ons land genoot de katholieke Kerk aan de vooravond van de tweede wereldoorlog een erg gunstige juridische en politieke situatie.

Juridisch gezien was er sprake van een scheiding van Kerk en Staat, maar feitelijk ging het om een "*séparation adoucie par des égards réciproques*" zoals graaf de Lichtervelde dat zo mooi formuleerde.

Op politiek-religieus gebied had de Kerk overigens gebruik gemaakt van de moderne vrijheden zoals in de grondwet van 1834 ingeschreven - m.n. die van onderwijs en vereniging - om een bijzonder sterk institutioneel apparaat (scholen, vakbonden, mutualiteiten...) uit te bouwen, dat van België op dat ogenblik het beloofde land maakte van het politieke katholicisme.

Het episcopaat was sterk gehecht aan dit net van konfessionele werken en organisaties. Het was er zich bovendien van bewust dat de Kerk een en ander maar had kunnen bereiken binnen het kader van een liberaal en parlementair regime en dankzij de aktie van een partij die alle katholieken op politiek vlak verenigde.

Die denkbeelden werden nog sterker tijdens het interbellum. Met Joseph-Ernest Van Roey die in 1926 aartsbisschop werd, kwam het inderdaad tot een machtige impuls voor het politiek katholicisme. Dat vertaalde zich o.a. in een ferme houding van de Kerk t.o.v. de nieuwe Orde-bewegingen en de rexistische afscheuring in het bijzonder.

Die bewegingen bedreigden haar onrechtstreeks door hun concurrentie t.a.v. de katholieke partij, en rechtstreeks door hun seculariseringsstreven. Inderdaad, zij wensten - zoals het

anitklerikale liberalisme - alle invloed van de Kerk in het openbare leven te weren, maar met de bezwarende omstandigheid dat het hier ging om een ideologie die Staat en maatschappij wilde doen samenvallen, die alle menselijke activiteiten in een monolitisch blok wilde opsluiten.

T.a.v. die dreiging hadden kardinaal Van Roey en de Kerk een defensieve houding aangenomen waarvan de veroordelingen van het rexisme in december 1936 en april 1937 de meest opvallende uitingen waren.

Die voorgeschiedenis en het geprivilegieerde karakter van haar politieke-juridische positie verklaren de steun van de Kerk aan het bestaande regime. In tegenstelling tot in Frankrijk had de Kerk in ons land geen rekening te vereffenen met het regime en niets te winnen bij veranderingen in autoritaire zin, zoals die na de Duitse overwinning op de agenda stonden.

Zoals de geschiedenis aantoont, past de Kerk zich evenwel aan elke regime aan - welke ook de aard ervan zij - in die mate dat zij meent dat haar rechten voldoende worden geëerbiedigd. Zo heeft de religieuze overheid in het België van 1940 een bepaalde aanpassing aan de nieuwe Orde niet uitgesloten, zelfs indien ze er van overtuigd bleef dat het nieuwe regime, dat nieuwe omstandigheden scheen te scheppen, voor haar in principe niet gunstig kon zijn. Zonder weliswaar haar beïnvloeding van de politiek in naam van de moraal te willen opgeven, werd de Kerk er dus toe gebracht een aanpassing van de modaliteiten van die beïnvloeding aan de nieuwe politieke omstandigheden in overweging te nemen.

Na het meten van de invloed van de Kerk op het Belgisch politieke leven aan de hand van de laatste grote vooroorlogse uiting ervan - de tussenkomst van de kardinaal ten voordele van de neutraliteit - ging het er ons precies om de grenzen te bestuderen van de opofferingen die de religieuze overheid zich in 1940 wilde getroosten bij haar keuze van het minste kwaad in het kader van de politieke perspectieven na de nederlaag en de bezetting.

Gewoonlijk is het zo dat de bisschoppelijke fondsen slechts mogen ingezien worden 50 jaar na het overlijden van de bisschop.

Een andere streep door onze rekening was inherent aan het onderwerp. Een van de belangrijkste factoren daarbij was dat de oorzaken van de Koningskwestie in de periode 1940-45 liggen en dat de steun van de Kerk voor Leopold III na 1945 in het verlengde lag van wat ze tijdens de oorlog gedaan had.

Ondanks alles hebben wij toch alle bisschoppelijke archieffondsen kunnen raadplegen. In 1980 reeds kregen wij toegang tot het Fonds Van Roey en na dit precedent ook tot de andere diocesane fondsen, behalve wat betreft het Fonds

Coppieters te Gent waarvoor Mgr. Van Peteghem zich onvermurwbaar toonde.

Deze archieven waren niet allen even interessant. De redenen daarvoor zijn tweërlei : enerzijds de al dan niet belangrijke rol van de bisschop, anderzijds de zorg van die bisschop en zijn medewerkers voor hun archief. Behalve kardinaal Van Roey schijnen de Belgische bisschoppen zich trouwens niet erg bekommerd te hebben om de werktuigen voor de geschiedschrijving.

Dat gaf niet teveel moeilijkheden, in die mate dat naar Belgische traditie en door zijn persoonlijkheid de kardinaal toch de toon aangaf binnen het episcopaat. Blijft het feit dat Mgr. Kerkhofs zich liet opmerken door zijn eigenzinnige standpunten t.o.v. de aartsbisschop. Paradoxaal in dat verband is dat - alhoewel het archief van de familie Levaux veel inlichtingen bevat i.v.m. de Luikse bisschop in 1940 - de Mechelse archieven waar zijn briefwisseling met Van Roey bewaard is, meer materiaal bevatten over Mgr. Kerkhofs dan zijn eigen archieven.

De Mechelse archieven zijn voor dit werk een goudmijn geweest; de bronnenpublicatie van kannunik Leclef weerspiegelt de rijkdom van het Fonds Van Roey voor de oorlogsperiode maar gedeeltelijk.

Maar deze globaal positieve vaststelling moet wel genuanceerd worden.

Zoals trouwens ook Leclef onderlijnde, bestaan er i.v.m. bepaalde problemen geen geschreven documenten. Dat is o.a. het geval voor de richtlijnen aan de Katholieke Actie-organisaties.

Ook is het zo dat indien Van Roey archiefminded was, dit met zijn opvolgers niet altijd het geval leek. Materiaal dat eigenlijk te Mechelen moet aanwezig zijn, is er niet. Ik heb het hier o.a. over de verslagen van de bisschoppelijke vergaderingen die door een lid van de diocesane administratie uit de archieven werden weggehaald.

Tenslotte laat de wijze waarop wij het Fonds Van Roey moesten raadplegen niet toe te garanderen dat alle interessante en belangrijke stukken ontdekt werden. Het fonds is inderdaad niet geïnventariseerd en de archivaris van het aartsbisdom heeft ons de dossiers slechts kunnen overhandigen in functie van de gestelde vragen, waarbij hij ondanks zijn goede wil begrensd was door zijn eigen slechts empirische kennis van het fonds.

Het is dus mogelijk dat de toekomstige inventaris en de volledige klassering van het Fonds Van Roey nog nieuwe dokumenten oplevert die bepaalde hypothesen van dit werk kunnen bevestigen of ontkrachten.

A. DANTOING

Joodse immigratie en communisme in België, 1925-1940

Op 11 december 1990 promoveerde Rudi Van Doorslaer met de grootste onderscheiding tot doctor in de geschiedenis aan de RUG (promotor prof. dr. Herman Balthazar).

Naar aanleiding daarvan publiceren wij hier een samenvatting van zijn thesis *"De kinderen van het Getto. Joodse immigratie en communisme in België, 1925-1940"*.

Het theoretisch uitgangspunt van onze studie was, dat daar waar de mentaliteitsstudie zich voornamelijk heeft toegelegd op de "lange duur", crisisgroepen en crisismomenten tijdens de eigentijdse periode geprivilegeerde observatievelden vormen om ook in de "korte duur" op een relevante manier aan mentaliteitsonderzoek te doen.

In de studie van de relatie tussen de joodse immigratie en het communisme kruisen drie factoren met eigen specificiteiten elkaar : het jodendom, het communisme en de migratie. Het binnendringen van het industrieel kapitalisme in Oost-Europa in de tweede helft van de 19de eeuw, ontmantelde de sociaal-economische structuur van de traditionele joodse samenleving. Het groeiend nationalisme in diezelfde periode zwengelde ook het antisemitisme aan. Beide elementen verklaren de massale volksverhuizing die vanaf 1880 op gang kwam en die één derde van de Oosteuropese joodse bevolking in een halve eeuw naar het buitenland (en voornamelijk naar de nieuwe wereld) deed emigreren.

Parallel hiermee kwam een mentale revolutie op gang in de gesloten joodse getto's, waardoor verlichting, secularisatie, socialisme en nationalisme het "joods probleem" voortaan in een ander perspectief plaatsen. Breed gezien onderzoekt deze studie bijgevolg de ideologische, de sociale en de mentale gevolgen van de overgang van een traditionele naar een industriële maatschappij.

Toen de grenzen van de V.S. zich na W.O.I sloten, oriënteerde de joodse migratie zich naar Frankrijk en ook naar België. Meer nog dan de generatie van hun ouders, waren de merendeels jonge migranten (geboren in het decennium vòòr 1914) die toen naar België kwamen, geradicaliseerd. De trauma's van de Grote Oorlog, gevolgd door de oktoberrevolutie, voegden zich bij de sociale en politieke achteruitzetting in de nieuwe staten die na 1918 in Oost-Europa waren ontstaan.

Halverwege tussen de moderne wereld en de joodse traditie, vertoonde de joodse communistische migratie in België de kenmerken van deze halfslachtigheid : vrijgevochten en modern was ze in de relationele sfeer en in het radicaal verwerpen van het religieuze keurslijf, traditioneel was ze in haar beroepskeuze. Door de verderzetting van de uit Oost-Europa meegebrachte eeuwenoude concentratie in enkele

preIndustriële, weinig kapitaalsintensieve en qua productieverhoudingen corporatieve economische sectoren (confectie, maroquinerie en diamant), was de joodse migratie in België de antipode van de handarbeider in de zware nijverheid. Bij die handarbeiders wenste de communistische partij niet alleen haar militanten te recruterende, op hen had de communistische ideologie ook de wereld van de toekomst gebouwd. Toch verwierven de communisten tijdens de tweede helft van de jaren '30 een aanzienlijke invloed onder de joodse ambachtelijke arbeiders en kleine handelaars in de kleding, de diamant en de voeding. Bij nader inzien fungeerden zij er als hoeders van de corporatieve belangen van de Oosteuropese joodse migranten.

Ook het spanningsveld tussen het communistisch credo van de joodse assimilatie (als enig mogelijke oplossing van het joods probleem) en de nood van de recente joodse migranten aan eigen organisaties (die de apartheidssituatie uit Oost-Europa verderzette), evolueerde naar het einde van de jaren '30 toe duidelijk ten voordele van het beklemtonen van de joodse eigenheid. Toen tijdens de Volksfrontperiode om politieke redenen de teugels van de strakke communistische ideologie werden gevierd, kwamen de sociale realiteit en de mentale identiteit van de joodse communistische immigratie aan de oppervlakte.

Er was in Oost-Europa vanaf de tweede helft van de 19de eeuw voor de joden een samenvloeiing geweest van een etnische verdrukking en een klassenverdrukking en dat had hun ontmoeting met links gestimuleerd. Na de Bolsjewistische omwenteling won het communisme aan invloed, maar onder de grote joodse bevolking van Polen bleef het steeds marginaal.

Waarom was het in België, maar ook in Frankrijk, dan anders ? Er waren de communistisch gezinde politieke vluchtelingen, die zeker een rol hebben gespeeld; vergeten wij niet dat de kleine joodse gemeenschap erg geconcentreerd leefde en werkte. Belangrijker evenwel waren de psychologische gevolgen van de migratie zelf. De breuk met Oost-Europa, de vervreemding in de nieuwe - Belgische - cultuur, maar ook de hernieuwde blokkering als gevolg van de crisis van de jaren '30, vormden een opeenstapeling van factoren waardoor heel wat joodse migranten een regressieve reflex vertoonden. Velen onder hen hadden in Oost-Europa stappen in de richting van de assimilatie in de niet-joodse wereld gezet, maar kwamen daar in de migratie op terug. In Polen bestonden er geen joodse groepen in de communistische partij, in België was dat van in den beginne wel het geval; de samenwerking die in Polen bestond tussen joodse en niet-joodse communisten, was in België totaal verdwenen.

Er was dus in de migratie een toename van een existentieel angstgevoel, en precies in de psychologische compensatie voor dit existentieel angstgevoel ligt mijn inziens de functionaliteit van het communisme voor deze

generatie joodse migranten. Het communisme wees de bestaande ordening in al haar aspecten - economisch, sociaal, politiek en cultureel - radicaal af. De communistische militant leefde, ondanks de vele draden die hem aan de rest van de maatschappij bonden, in een zelfgekozen marginaliteit. Ook al waren de wortels van het communistisch engagement in tijd en ruimte nog zo verscheiden, dan was dit een constant gegeven. De communistische partij beantwoordde in zijn sociabiliteit aan dit contramine-bestaan en de communistische ideologie creëerde door haar rigiditeit een alternatief referentiekader om midden een vijandige omwereld psychisch te overleven. De communistische citadel van de dubbele marginaliteit, als jood en als communist, was, hoe paradoxaal ook, in die optiek een schuiloord voor een aanzienlijk deel van de joodse migranten. In een geblokkeerde fase van hun ontwikkeling tussen de oude preïndustriële maatschappij en de nieuwe industriële samenleving, zochten en vonden zij er een dam tegen de desintegratie van hun mentaal-economische identiteit.

Uit de studie van dit joods-communistisch "staal" kunnen op twee punten duidelijke besluiten worden getrokken. Vooreerst functioneerde het communisme, in tegenstelling tot wat als bijna vanzelfsprekend wordt aanvaard, bij de recent geïmmigreerde kinderen van het Getto minder als een revolutionaire vooruitstrevende kracht, dan als een refuge tegen desintegrerende maatschappelijke veranderingen. Dit staat mij toe te stellen dat de historici de functie van het communisme in de 20ste eeuw opnieuw zullen moeten bekijken. Tenslotte was de joodse communistische migratie in België tijdens het interbellum minder modern dan ze zelf voorhield; hoe snel zij ook wilde vooruitlopen, historische etappes kon zij niet overslaan, noch kon zij mentale structuren negeren.

Rudi VAN DOORSLAER

L E K T U U R N O T I T I E S

W. BEERTEN, *Le rêve travailliste en Belgique, Histoire de l'U.D.B. 1944-1947*, Bruxelles, Vie Ouvrière, 1990 (Histoire du Mouvement ouvrier en Belgique, 11).

Zoals de inleider en directeur van de reeks opmerkt, is de U.D.B. niet echt een schepping van de arbeidersbeweging, maar zij symboliseerde wel even de oude wens van eenheid over de confessionele grenzen heen. De U.D.B. was de enige poging die echt in iets uitmondde, maar die meteen a contrario bewees hoe sterk de oude structuren waren. Haar korte bestaan was vooral relevant voor de interne tegestellingen bij de Waalse kristelijke linkerzijde. Het boek van W. Beerten is de eerste "politieke" (en bijzonder goed gedocumenteerde) geschiedenis van dit fenomeen en het zal een essentieel element blijven voor het begrip van de behandelde periode.

De auteur wijst - (te) bescheiden - zelf op enkele lacunes in zijn werk. De enige die ons echt belangrijk voorkomt, is het ontbreken van een studie van de inplanting van de militanten. Maar uit het boek bleek nu precies dat dit een van de grote zwaktes was van deze beweging met uitzonderlijke kaders.

J.G.

België in de tweede wereldoorlog. Het verzet (6). - Het cultureel leven tijdens de bezetting (8), DNB-Pelckmans, Kapellen, 1988, 1990 (LJ 4/20 en 21).

De begeleidende reeks bij de gelijknamige BRT-uitzendingen werd verrijkt met de twee voorliggende boekdelen.

H. Van De Vijver, R. Van Doorslaer en E. Verhoeyen (verzet) en H. Van De Vijver (cultureel leven) schetsen op boeiende wijze de recentste inzichten in de materie. Ook hier weer was de wetenschappelijke en documentaire inbreng van het Centrum onmisbaar.

D.M.

L. BOSKIN, *Les tribulations d'un p'tit belge, 1940-1945*, Luik, Editions Dricot, 1990 (9754).

Als verplicht tewerkgesteld werd de Luikenaar Léon Boskin in december 1944 in Duitsland gedwongen dienst te nemen bij de Waalse Arbeidsdienst, waar hij een politieke en paramilitaire opleiding kreeg. Op 1 april 1945 werd hij aan het Russisch front ingezet en één maand later door de Amerikanen krijgsgevangen genomen. De A. beperkt zich tot het anekdotische en het is jammer dat hij niet dieper ingaat op het hoe en waarom van zijn gedwongen inlijving.

F.S.

W. CALEWAERT (red.), *Van Bevrijding naar Vrijheid. De media tijdens en na de tweede wereldoorlog*, VUB Press, Brussel, 1990 (9839).

Acta van het gelijknamige colloquium dat in september 1989 te Antwerpen gehouden werd.

Naast actuele problemen, veel aandacht voor de bezettings- en naoorlogse jaren. E. De Bens behandelde de censuur door de bezetter, G. Boon radio Londen en de sluikradio, Maurice De Wilde zender Brussel (met als toemaatje een afrekening met Jan Boon), N. Bal de sluikpers, J. Putseys de radio en de publieke opinie tijdens de oorlog en J.-Cl. Burgelman het monopolieverlies van de naoorlogse omroep.

D.M.

CARHOP, *La Centrale Nationale des Employés. Aperçu historique 1912-1980*, Brussel, CNE, 1989 (9592).

Deze bondige geschiedenis van de *Centrale Nationale des Employés* (C.S.C.) is zeer "technisch" en houdt, zoals de auteurs het zelf toegeven, haast geen rekening met de algemene historische kontekst. Hiervoor verwijzen ze de lezer naar *in fine* vermelde werken. Meer dan een goede handleiding voor militanten moet er niet in gezocht worden.

F.S.

J.P. CHAMPAGNE, *Les volontaires de guerre belges 1940-45 et leurs insignes*, Arlon, 1990.

De auteur schrijft een deel van de geschiedenis van de Belgische eenheden die in Groot-Brittannië of na de bevrijding verder streden tegen de bezetter (Brigade Piron, bataljons fusiliers, Ierse brigades enz.). De kentekens van deze soms zeer kort bestaande eenheden zullen zeker de amateurs boeien. Voor een soortgelijk boek drongen zich wel kleurenillustraties op...

A.C.

R. CHARLIER, E. EUGENE, R. LEBRUN, *Tragique mai 1940 à Saint-Aubin*, St-Aubin, 1990.

De lokale geschiedenis kan voor de onderzoeker over de tweede wereldoorlog meer opleveren dan men denkt. Inderdaad, zij kan beter dan de "grote Historie" het echte leven van de kleine man omschrijven.

Dit werk van de "Association des Groupements patriotiques de St-Aubin", is in die zin bijzonder instructief i.v.m. de krijgsverrichtingen in de regio. Moest hetzelfde kunnen gebeuren voor de bezettingsperiode als voor de

"histoire-bataille", dan zouden we een uitstekende bijdrage hebben tot de geschiedenis van de regio tussen Samber en Maas in die zware jaren.

A.C.

Le Corbusier et le mouvement moderne en Belgique 1920-1940, G.A.R./I.S.A., Tournai, 1988 (9677).

Niet alleen de projecten van Le Corbusier - zoals die voor de linkeroever te Antwerpen en de watertentoonstelling te Luik (1939) - komen aan bod, maar het geheel van de architectonische en stedenbouwkundige context van het interbellum in België (cf. X. Folville : "Modernismes et belgicismes").

Een must voor de geïnteresseerden met prachtige illustraties. Verheugend overigens dat het onderzoek m.b.t. architectuur en stedenbouw in België tijdens het interbellum en de bezetting echt op gang is gekomen.

D.M.

S. DEBOOSERE, *Mechelen in de tweede wereldoorlog*, Tielt, Lannoo, 1990 (9744).

"Met deze publikatie willen we gewoon het Mechels oorlogsverhaal vertellen van het stadsbestuur en van Jan Modaal", aldus de auteur in zijn inleiding. Sabine Deboosere is wonderwel in haar opzet geslaagd. Zelden lezen we zo'n boeiende, heel vlot geschreven en voortreffelijk geïllustreerde monografie. Een na te volgen voorbeeld !

F.S.

J. DE LAUNAY, *La drôle d'occupation. Les Allemands en Belgique. 1940-1943*, Brussel, Didier-Hatier, 1990 (9828).

In dit boek worden voor het eerst kleurenfoto's over bezet België gepubliceerd. Deze unieke documenten, afkomstig van een Nederlander, privé-verzamelaar, zijn op zichzelf al het bekijken waard. Jammer nochtans dat niet meer zorg werd besteed aan de begeleidende tekst, die in geen enkel opzicht aansluit bij de getoonde beelden. Een gemiste kans om een uitzonderlijk fotoboek te realiseren.

F.S.

A. GERLO, *Noch hoveling noch gunsteling. Een levensverhaal*, DNB - Pelckmans, Kapellen, 1989 (9759).

De mémoires van iemand die eigenlijk altijd wat een dwarsligger is geweest. Verzet, zuivering en anti-leopoldistische aktie passeren de revue, en ook de

KP-periode, de reizen naar China en Moskou en het vaarwel aan het kommunisme. De resterende kleine helft van het boek is gewijd aan de Vlaamse strijd en de universiteit, en eindigt met een ode aan de vrijheid.

D.M.

H. HAAG, *Le comte Charles de Broqueville, Ministre d'Etat et les luttes pour le pouvoir (1910-1940)*, Louvain, UCL, Bruxelles, Nauwelaerts, 1990, 2 vol. (*Recueil de travaux d'histoire et de philologie*, 6e série, fasc. 38) (1).

In zijn mémoires schreef P.-H. Spaak dat toen Leopold III eind mei 1940 besloot in België te blijven, het voorbeeld van zijn vader daarbij "zonder twijfel doorslaggevend" was.

En de staatsman voegde eraan toe dat ook het conflict Pierlot-Leopold III slechts de herhaling was van meningsverschillen van dezelfde aard tussen Broqueville en Albert I in 1914-18. Een van de vele wetenschappelijke verdiensten van het magistrale werk van Henri Haag is dat hij deze beweringen aan een diepgaand kritisch onderzoek onderwerpt en ze m.i. totaal ontkracht. Het is wellicht wat het meest de aandacht zal gaande houden van de historici van de tweede wereldoorlog en van de oorsprong van de koningskwestie. Doorheen de biografie van de kasteelheer van Postel wordt hier met wetenschappelijk brio dertig jaar politieke geschiedenis van ons land geschetst.

A.D.

B. HENAU, *Shaping a new Belgium : the CEPAG, 1941-44 in : Making the new-Europe - European unity and the 2nd World War*, Pinter, London - New York, 1990 (9814).

Korte maar verhelderende studie over de wijze waarop de Belgische intelligentsia te Londen de naoorlog in België zag, m.n. in de Belgische Commissie voor de Studie van Naoorlogsproblemen.

Er werd uitgebreid gebruik gemaakt van archieffondsen van het Centrum, o.a. dat van Jef Rens.

D.M.

-
- (1) Niet in de boekhandel beschikbaar. Bestellingen bij : Recueil de Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres, Collège Erasme, Place Blaise Pascal, B - 1348 Louvain-la-Neuve.

M.J. HINSENKAMP, *Un allemand dans la résistance. Géméaux d'Outre Rhin*, Braine l'Alleud, J.M. Collet, 1990 (9829).

De auteur, zoon van een Duitse vader en een Belgische moeder, vluchtte in 1940 naar Albi om aan het nazi-regime te ontsnappen. Hij was gedwongen naar België terug te keren maar onttrok zich aan dienstname in de Wehrmacht door het simuleren van zelfmoord door verdrinking in de Schelde. Hij ging bij het verzet waar hij zorgde voor sluikperstransport, aanmaak van explosieven, doorgeven van militaire inlichtingen, hulp aan vervolgde joden en aan neergehaalde geallieerde piloten. Dit spannende verhaal kreeg een voorwoord van de acteur Pierre Mondy (toen 15) waarmee de auteur in Albi bevriend raakte.

A.D.

J. HISLAIRE, *Les grandes vacances de l'été '40*, Brussel, 1990.

Jacques Hislaire, journalist bij de *Libre Belgique*, heeft gewoon zijn herinneringen aan de vlucht van mei-juni 1940 willen neerschrijven. Een en ander valt wel wat mager uit. Geromanceerd wellicht - de auteur was toen 9 jaar. De titel is enigszins provokatorisch maar voor sommigen wellicht juist. Voor sommigen...

A.C.

La Jeunesse Ouvrière Chrétienne. Wallonie-Bruxelles. 1912-1957, Brussel, Vie Ouvrière, 1990, 2 delen (9619).

In dit tweedelig werk, dat door een ploeg van zeven historici en drie "getuigen" werd samengesteld, wordt de lange weg beschreven die de *Jeunesse Ouvrière Chrétienne* (de franstalige tegenhanger van de KAJ) in België heeft vastgelegd, vanaf het prille begin in Laken tot de officiële erkenning van de Internationale Kajottersbeweging in 1957. Het is echter een "voorlopige syntese", enerzijds omdat 1957 niet het eindpunt is van de beweging en, anderzijds, omdat de activiteiten van de talloze federaties en plaatselijke afdelingen buiten beschouwing werden gelaten. De auteurs hebben zich bewust beperkt tot een "luchtfoto" van de JOC, waarmee ze bedoelen dat ze enkel de grote stromingen binnen de kristelijke arbeidersjeugd hebben willen weergeven. In dit opzet zijn ze volkomen geslaagd. We wachten nu op de aangekondigde aanvullende studies om meer over de rol van de "basis" in de beweging te vernemen.

F.S.

J.M. LERMYTE, *Geworteld en vertakt. De christelijke arbeidersbeweging in Izegem tot 1940*, Izegem, ACW, 1988 (9525).

Izegem was de bakermat van de strijd voor de ontvoogding van de arbeiders. We maken de felle vakbondsstrijd mee en de

perikelen die leidden tot de scheuring van de Gilde in 1925. De studie is in meer dan een opzicht een originele bijdrage tot de geschiedenis van de kristelijke arbeidersbeweging, niet in het minst omdat ze het aanboren van onuitgegeven en verloren gewaand archiefmateriaal mogelijk maakte.

F.S.

L. NESTLER, *Eurpa unterm Hakenkreuz. Die faschistische Okkupationspolitik in Belgien, Luxemburg und den Niederlanden (1940-1945)*, Berlin, 1990.

Aan de hand van Duitse documenten wordt een beeld geschetst van de Duitse bezetting der lage landen. De 181 chronologisch opgenomen stukken behandelen de meest uiteenlopende aspecten van de Duitse uitbreidings- en vernietigingspolitiek : onderwerpen als Kapitalverflechtung, Arisierung, verplichte tewerkstelling en jodenvervolgning zijn slechts enkele voorbeelden. De documenten gaan niet enkel uit van de bezettingsautoriteiten, maar ook van de Duitse economische privébelangen. Ludwig Nestler verzorgde het uitgebreide inleidende hoofdstuk en stond tevens in voor de selectie der archiefstukken, afkomstig uit de verzameling van het Zentrale Staatsarchiv te Potsdam in de voormalige DDR. Alleen al omwille van het handige overzicht van de Duitse economische uitbuiting van de "Benelux" verdient deze uitgave onze aandacht.

G.P.

Francine PLISNIER-LADAME, *Les femmes belges dans les camps nazis*, Bruxelles, Amicale des anciennes prisonnières politiques de Ravensbrück et Institut Emile Vandervelde, 1990.

De vrouwen hebben een zware tol betaald aan de oorlog. Talrijk speelden ze een onvervangbare rol in het verzet. 1669 ervan werden weggevoerd, 443 zouden niet meer terugkomen.

Met dit boek beschikken we voor het eerst over een globale en systematische aanpak die op een gelukkige wijze de sociologische beschrijving paart aan de studie van individuele gevallen.

De geschiedenis van Ravensbrück staat centraal in dit onderzoek maar ook andere kampen worden behandeld.

Op die manier komen ook essentiële gegevens aan het licht over de plaats van de vrouwen in het verzet.

J.G.

E. STALS-E. WAEGEMANS (red.), *Montagne russe. Belevensissen van Belgen in Rusland* EP0, Berchem, 1989 (9844).

Doorheen een twintigtal bijdragen krijgen we een zicht op de zeer divers gearticuleerde betrekkingen tussen een aantal Belgen (en België) en tsaristisch resp. sovjet-Rusland. Citeren we R. Detrez over het "Russisch paradijs" en de B.W.P., J. Gotovitch over de Belgische studenten op de partijsschool, E. Waegemans over August Vermeylen en het stalinistische Rusland (in het bijzonder i.v.m. het eerste 5-jarenplan), M. Mary over de diplomatieke betrekkingen van 1935 (de erkenning !) tot 1939 en tenslotte J. Degreef en M. Moreels over de Belgische reacties op de Russisch-Finse oorlog.

D.M.

P. TAGHON, *Mai 1940. La campagne des 18 jours*, Paris-Louvain-la-Neuve, 1990.

Boek ter gelegenheid van de 50e verjaardag van de tweede wereldoorlog en een vehikel voor de voorstelling van een 500-tal kwalitatief zeer goede en dikwijls ongepubliceerde iconografische documenten.

Verschillende ervan komen uit onze collecties. Een goede tekst ondersteunt de beelden die dikwijls voor zichzelf spreken. In bijlage een aantal kaarten die toelaten de krijgsverrichtingen van dag tot dag te volgen.

A.C.

W. TILLIE & S. COSSEY, *Poperinge in puin. Mei-juni '40*, Poperinge, Kring voor Heemkunde "Aan de Schreve", 1990 (9735).

"Dit boek is geen wetenschappelijke historische studie van de aanvang van de tweede wereldoorlog, wel een gevarieerde vertelling van vele mensen", aldus de uitgever. Er werd inderdaad gebruik gemaakt van verschillende dagboeken, wat zeker de authenticiteit van het relaas ten goede komt. Bovendien brengen de auteurs verbluffend fotomateriaal, nl. dat van E. Leeuwerck, die er zelfs in slaagde de doortocht van Hitler te Poperinge te fotograferen !

F.S.

P. UYTENHOVE, *Continuities in Belgian Wartime Reconstruction Planning in : Rebuilding Europe's bombed cities*, Mac millan, Houndmills, 1990 (9655).

De auteur beschrijft op boeiende wijze de context en de werking van het Commissariaat generaal voor 's lands wederopbouw zoals dat in 1940 aan de slag ging. Het vooroorlogse

modernisme verdween niet uit architectuur en stedenbouw. Die continuïteit bleek ook na de oorlog toen de planning van het Commissariaat voor een stuk behouden bleef (België) en voor een deel in de realiteit omgezet werd (Office des cités africaines).

D.M.

G. VAN DEN BERGHE, *De uitbuiting van de Holocaust*, Antwerpen, Houtekiet, 1990.

Ongetwijfeld één van de markantste werken die dit jaar in het Nederlandse taalgebied zijn verschenen. In het eerste deel gaat de auteur in op de activiteiten en methodes van revisionisten en negationisten - waarmee hij overigens genadeloos afrekent. Het tweede deel vormt een cultuur-historisch essay over de verwerking van de Holocaust van 1945 tot op heden; meer bepaald behandelt de schrijver de aanwending ervan in de politieke sfeer. Deze unieke reflectie op de judeocide zal hopelijk nog vele vruchtbare discussies opleveren.

G.P.

R. VANDEPUTTE, *De Schoolkwestie en de Guimardstraat. Een historisch overzicht 1944-1988*, Tielt, Lannoo, 1990 (9788).

Het gaat hier veeleer om een kroniek dan om een historische studie over de Schoolkwestie. Voor elke regering die in de periode 1944-1988 aan het bewind was, wordt een overzicht gegeven van wat ze op onderwijsvlak presteerde en de reacties hierop van "de Guimardstraat". Het is een uiterst zakelijk relaas, waar nagenoeg niets terug te vinden is van de passies die de Schoolkwestie in het naoorlogse België deed oplaaien.

F.S.

Jacques VANDERLINDEN, *Le gouverneur et les militaires (1935-1940)*, Bruxelles, ARSOM, Mémoires in 8°, Nouvelle série, fasc. 3, Bruxelles, 1988 (9710/7).

De auteur onderzoekt de verhoudingen tussen de gouverneur-generaal van Belgisch-Kongo, P. Ryckmans, en de bevelhebber van de Weermacht tussen 1935 en de eerste maanden van de oorlog.

Hij beschikte in dat verband over een echte schat, nl. het archief van Ryckmans zelf, aangevuld met goedgekozen Britse documenten. De verhoudingen tussen beide mannen leggen de innerlijke spanningen van de koloniale maatschappij bloot, m.n. het kunstmatig karakter van de sociale hiërarchie die er ontstond. De hele episode van de mislukte putsch van Stanley stad wordt duidelijk. De auteur ontleedt nauwkeurig de

betekenis van het dokument van 1940 waarin de bevelhebber van de Weermacht het heeft over de onmogelijke Britse overwinning. De koloniale wereld waarin hoge waarden omkeerbaar blijken, m.n. de vaderlandsliefde, vormde een echo van de opinies die in de metropool bestonden.

J.G.

L. VAN ECK, *Het boek der kampen*, Mol, Libertas, 1990.

Van Eck zat de vreselijke laatste oorlogsmaanden als politiek gevangene in KZ-Dachau. Vanaf 1963 begon hij te publiceren over de kampen. In 1969 verscheen *Het Boek der Kampen*, toen een verdienstelijke aanvulling van een leemte. De nu voorliggende tiende druk zou gewijzigd zijn. Daar valt niet veel van te merken. Er werd in elk geval niet geraakt aan de vele onjuistheden en recente historische inzichten en evoluties werden niet in rekening gebracht. Dit album vol onthutsende foto's is geen geschiedkundig werk maar een felle, gedreven aanklacht. De auteur heeft alle gruwel van de kampen samengebald om mensen tot anti-fascisme te motiveren. Velen zullen ongetwijfeld een shock krijgen maar de gecondenseerde gruwel ontdoet de gruwel van zijn banaliteit, waardoor hij behalve afschrikwekkend ook onbegrijpelijk, onverklaarbaar en ongelofelijk wordt. Des te meer als men onnodige overdrijvingen behoudt die koren op de molen van Holocaust-ontkeners vormen.

G.V.D.B.

R. VAN LANDSCHOOT, W. MEYERS, R. DE DEYGERE (red.), *Oorlogsgedenkschriften C. Verschaeve* (Verschaeviana jaarboek 1988-89).

Kritische en integrale uitgave van de oorlogsgedenkschriften van priester Verschaeve 1944-46. Bij de uitgave van 1961 werd $\pm$ 30% van de tekst weggelaten, geschrapte passages die evenveel zeggen over de toenmalige uitgevers als over Verschaeve zelf. De intrigerende figuur die Verschaeve blijft, is nu eindelijk ten voeten uit geschilderd "par soi-même".

D.M.

L. VAN MOLLE, *De Belgische Boerenbond. 1890-1990*, Leuven, KADOC-Studies 9 - Belgische Boerenbond, 1990 (9755). Eveneens verschenen in het Frans : *Chacun pour tous. Le Boerenbond belge. 1890-1990* (9851).

Deze in opdracht van de Belgische Boerenbond geschreven studie geeft een objectief historisch overzicht van een honderdjarige organisatie en van haar entourage, "waarin bisschoppen, politici en professoren een hoofdrol hebben gespeeld". In het hoofdstuk over de tweede wereldoorlog (*In het defensief, 1940-1944*) wordt aandacht besteed aan de rol van de Boerenbond in de voedselvoorziening van het land en aan zijn relaties met de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie (NLVC).

F.S.

J. VAN OFFELEN, *Les libéraux contre Léopold III. Les débats secrets des partisans de l'abdication*, Brussel, 1988.

Jacques Van Offelen publiceerde reeds zijn politieke herinneringen aan de naoorlog (*La Ronde du Pouvoir*, 1987). Nu schrijft hij over de discussies binnen de liberale leiding tijdens de koningskwestie. Het gaat hier overigens alleen over de laatste fase van de crisis (okt. 1949-mei 1950). Het cruciale moment juni-juli 1950 wordt spijtig genoeg maar oppervlakkig aangeraakt...

A.C.

G. VAN POUCKE, *De Poolse eerste pantserdivisie in België. Non omnis moria, september 1944*, 1990.

Dit werk vormt een eerbetoon aan onze Poolse bevrijders; kolonel S.B.H. Van Poucke belicht uitvoerig de Poolse opmars doorheen West- en Oost-Vlaanderen. De auteur beperkt zich evenwel niet tot het Poolse standpunt : de actieve rol die door het verzet, m.n. het Geheim Leger, werd gespeeld bij de bevrijdingsoperaties komt eveneens aan bod. Het beeld wordt gecompleteerd door de aandacht die besteed wordt aan het vijandige kamp.

G.P.

L. VINTS, P.J. Broekx en de christelijke arbeidersbeweging in Limburg, Leuven, Universitaire Pers, 1989 (KADOC-Studies 8) (9421).

Deze op initiatief van het ACW-Limburg en in samenwerking met het KADOC ontstane biografie, besteed niet alleen aandacht aan het leven van Broekx zelf, maar ook aan de kontekst waarin het zich afspeelde. Het aksent van deze voortreffelijke studie ligt dan ook op de relatie tussen Broekx en de kristelijke arbeidersbeweging in Limburg. Broekx was niet enkel een "sociaal werker", maar speelde eveneens een belangrijke rol in het politieke leven in Limburg. Vints neemt ook dat belangrijk aspekt van Broekx' activiteiten onder de loep.

F.S.

E. WITTE, R. DE PRETER (red.), *Samen sparen. De geschiedenis van de spaarbank CODEP en haar voorlopers*, Kritak, Leuven, 1984, (9475).

Een turf van een bundel die veel verder gaat dan de titel doet vermoeden. Inderdaad, een en ander wordt op bijzonder boeiende wijze in de politieke en socio-economische kontekst van o.a. interbellum en bezettingsperiode geplaatst. Mooie bijdragen van R. De Preter, E. Witte, R. Flagothier, G. Vanthemsche en W. Steenhaut die specifiek het hoofdstuk "Onder Duitse bezetting" voor zijn rekening neemt.

D.M.

E. WITTE, *Politiek en democratie. Omtrent de werking van de westerse democratieën in de 19e en 20e eeuw*, VUB Press, Brussel, 1990, (9695).

Handboek gegroeid uit collegenotas, maar meer dan zomaar een cursus over de Westerse liberale democratieën. Niet alleen een feitenrelaas, maar vooral een ontrafelen van machtsverhoudingen, een inzicht in het uitzicht. Terecht met een belangrijk hoofdstuk over het fascisme en de fascistische staat. Aangevuld met een rijke bibliografie waarin, wat voornoemd thema aangaat, m.i.wel de studies van Reinhard Kühnl ontbreken.

D.M.

Witte Brigade (Fidelio) 1940-44, W.B., Antwerpen, 1990.

Klassiek overzicht van het ontstaan en de akties van de Witte Brigade tijdens de bezetting. Met een aantal originele illustraties.

Het documentatiecentrum dat de Witte Brigade momenteel opbouwt, moet meer exhaustieve studies mogelijk maken.

D.M.

Nagekomen :

A. BAUCHE en G. HEYNEN, *Mai 1940. Les derniers combats dans l'Entre-Sambre-et-Meuse. 2^oCA (5e DIM) et 4^oDLC*, Cerfontaine, Chez les auteurs, 1990 (9750/3).

De 5e DIM en de 4 DLC waren de laatste twee divisies van het Franse leger die echt slag leverden tussen Sambre en Maas in mei 1990.

De auteurs beschrijven deze achterhoedegevechten en baseren zich daarvoor op de officiële verslagen en op getuigenissen van inwoners en Franse oudstrijders bij wie de herinnering erg levendig is gebleven.

A.D.

J. CLEEREMANS, *Au coeur de la Question royale. Leopold III, de l'exil à l'abdication*, Bruxelles, Didier-Hatier, 1989 (9555).

Derde luik van een triptiek waarvan *Léopold III en l'an quarante* en *Léopold III, sa famille, son peuple sous l'occupation* reeds verschenen zijn. Omschreven als "un plaidoyer exemplaire" van een advocaat die ook "soldat du roi" is en "admirateur du héros". Men zou het niet beter kunnen zeggen.

A.D.

P. STEPHANY, 1940. *366 jours d'Histoire de Belgique et d'ailleurs*, Bruxelles, Paul Legrain, 1990 (9809).

De auteur van reeds twee spannende boekdelen over *Les Années '20-'30*, Pierre Stephany, geeft ons nu een kroniek van het jaar '40. Het gaat hier overigens meer om een fresco. Inderdaad, de auteur gaat wel strikt chronologisch te werk, maar schetst met brio de atmosfeer, de mentaliteit en de materiële en culturele alledaagsheid die de context vormden van 1940. Wetenschappelijkheid en talent gaan hier hand in hand. Spijtig de te talrijke kleine foutjes in deze tekst die een meer verzorgde uitgave verdiende en die ook met illustraties beter gediend zou zijn.

A.D.

R. VLIEGEN, *Fort Eben-Emael*, Kanne-Riemst, Chez l'auteur, 1988 (9594/14).

Begin 1986 heeft de militaire overheid het fort Eben-Emael voor bezoek opengesteld. Een kort geleden opgerichte v.z.w., de "Association pour l'étude, la conservation et la protection du fort et de son site", werd belast met het organiseren van deze bezoeken.

A.D.

G I F T E N

Een belangrijk nieuw fonds

Na het overlijden van ons Comitélid en bekende verzetsfiguur mej. L. De Landsheere werd heel haar archief aan het Centrum geschonken.

Het zal in de loop van 1991 consulteerbaar zijn voor het publiek.

A. BOEKEN, TIJDSCHRIFTEN, BROCHURES

ARCHIEF EN MUSEUM VAN DE SOCIALISTISCHE ARBEIDERSBEWEGING; A. ASSELOOS; F. BEDARIDA; A. BERNARD; A. BOLOGNE-LEMAIRE; S. BRACHFELD; V. BRAIBANT; graaf L. CAPELLE; S. CARETTI; CERCLE D'HISTOIRE HENRI GUILLEMIN; CERCLE D'HISTOIRE REGIONALE D'ONHAYE; C.N.P.P.A.; J.P. COINTET; A. COLIGNON; COLIN; A. DANTOING; E. DE BRUYNE; F. DE KONINCK; R. DEPREST; J. DE VOS; P. DRAKIDIS; A. DUCHENE; A. DUCHESNE; J. DUMONT; G.L. DURLACHER; X. DUSAUSOIT; ECOMUSEE REGIONAL DU CENTRE; F. ERAUW; N. FANUEL; M. FIEVEZ; A. FLAMEE; F.N.A.P.G.; FONDAZIONE DI STUDI STORICI "FILIPPO TURATI"; M. FRANCAIT; FRATERNELLE DE LA 4e BRIGADE D'INFANTERIE "STEENSTRAETE"; L. FREUVILLE; M.-Th. GELDERS-MICHEL; J. GOTOVITCH; M.C. HADJIPATERAS; M. HAINAUT; HEEMKRING MARKA; R. HEMMERIJCKX; ISTITUTO STORICO DELLA RESISTENZA IN CUNEO E PROVINCIA; P. JOUTARD; M.-L. LECOURT; M. LOUCHE; F. MAERTEN; V. MALBECQ; V. MARQUET; D. MARTIN; W. MASSIN; R. MATHOT; MEMOR; D. MICHMAN; MINISTERIE VAN BUITENLANDSE BETREKKINGEN; MINISTERO PER I BENI CULTURALI E AMBIENTALI; L. NESTLER; ONAFHANKELIJKHEIDSFRONT; PARISEL; R. PIED; F. PLISNIER-LADAME; PROVINCIE LIMBURG. ARCHIEF- EN DOCUMENTATIECENTRUM; PROVINCIE ZEELAND. PROVINCIALE GRIFFIE; R. REBRY; ROELANDTS; J. ROGIERS; F. ROSART; L. SAEGEMAN; SCHRAM; J. SEMELIN; SOCIETE D'ARCHEOLOGIE, D'HISTOIRE ET DE FOLKLORE DE NIVELLES; C. SOMERHAUSEN; E. SOURIS; O. SPRONK; R. VANDENBRANDE; C. VAN KERKHOVEN; H. VAN NERUM; VAN SPAANDONCK; A. VANWELDE; J. VANWELKENHUYZEN; J. WILLEQUET; L. WILS; L. WINTGENS; E. WITHOUCK; J. WYNANTS.

B. DOKUMENTEN, ARCHIEVEN

M.-L. ANDRE-HENRI; ASSELOOS; G. BOON; F. BORGNIET; graaf L. CAPELLE; J.L. CHARLES; A. COLIGNON; DEGEYTER; H. DE PINCHART; J. DE VOS; J. GOTOVITCH; F. HARDOUX; C. IMSCHOOT; A. KINT; M. LABE; P.M.G. LEVY; M. LOUCHE; G.C. LOUPPE; A. MAERTENS; V. MALBECQ; V. MARQUET; R. MATHOT; G. MOREL DE WESTGAVEN; OLIVIER; J. PEETERS-PERET; Baron R. RICHARD; J. RIGOT; J.L. ROBA; RTBF Charleroi; C. SEGERS; C. SOMERHAUSEN; R. VAN NEROM; H. VAN NERUM; Col. VAN POUCKE; H. VARENNE-BAETSLE; G. VERCAUTEREN; R. WALGRAVE.

C. DAGBOEKEN, ONUITGEGEVEN HERINNERINGEN

E. HINGOT; J. LABE-DUPONT.

Nagekomen : publicaties van

Jean VANWELKENHUYZEN

- "Léopold III, roi des Belges, capitule", in *La Belgique militaire*, janvier 1990, pp. 16-19.
- "Pour en finir avec janvier 1940", in *Revue Générale*, janvier 1990, pp. 39-51.
- "Le plan de la victoire allemande de 1940", in *Revue Générale*, mai 1990, pp. 47-68.
- "Alerte en pays neutre", in *Le Vif-L'Express*, 11 mei 1990.
- "D'un désastre à l'autre", in *Le Vif-L'Express*, 18 mei 1990.
- "L'exode", in *Le Vif-L'Express*, 25 mei 1990.
- "La coalition éclatée", in *Le Vif-L'Express*, 1 juni 1990.
- *La Belgique en guerre*, in *L'Europe en guerre, septembre 1939-juin 1940*, Edité par l'Association des Professeurs d'Histoire et de Géographie, Paris, 1990, pp. 61-72.
- *Neutralité = défense tous azimuts ?*, in *Les dix-huit jours*, Bruxelles, Crédit Communal, 1990, pp. 23-29 (*Jours de guerre*, 2).
- *D'alerte en alerte*, in *Idem*, pp. 63-69.
- "1940 à l'Est. - Les dividendes de Staline", in *Revue Générale*, novembre 1990, pp. 49-55.
- *Belgien am Vorabend des Zweiten Weltkrieges, in 1939 - An der Schwelle zum Weltkrieg*, Berlin-New York, Walter de Gruyter, pp. 231-241.

**Uitgaven van het Navorsings- en Studiecentrum
voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog**

**Publications du Centre de Recherches et d'Etudes
historiques de la Seconde Guerre mondiale**

CAHIERS D'HISTOIRE DE LA SECONDE GUERRE MONDIALE

- 1, 1970 *Les secrétaires généraux et la mise au travail obligatoire (1940-1944) - La propagande pour le travail obligatoire - L'exploitation de la main d'oeuvre belge et le problème des réfractaires - L'établissement d'une administration civile en Belgique et dans le Nord de la France (document).*
129 p. (épuisé)
- 2, 1972 *Le Mouvement National Belge. Activités dans le domaine du Renseignement et de l'Action (1941 - février 1944) - Les réseaux belges en France - Photographie de la presse clandestine de 1940 - Verviers, l'autorité communale en 1940-1941 - L'Internationale Socialiste. Les débats de Londres en 1940-1941 - La Vlaamse Landsleiding, un "gouvernement" d'émigrés en Allemagne après septembre 1944 - La K.A.J. clandestine en Allemagne (1942-1944).*
300 p. (épuisé)
- 3, 1974 *Le service "D" et l'aide aux illégaux - La vie religieuse des prisonniers de guerre belges (1940-1945). Faits et documents - La spoliation économique des Juifs de Belgique - La conférence diplomatique du 5 avril 1940 - La lutte Himmler-Reeder pour la nomination d'un HSSPF à Bruxelles (1942-1944). Première partie : La Sicherheitspolizei en Belgique - Elias, chef du VNV.*
197 p. (épuisé)
- 4, 1976 *La lutte Himmler-Reeder pour la nomination d'un HSSPF à Bruxelles (1942-1944). Deuxième partie : L'infiltration de la collaboration politique en Flandre par la SS, du début de l'occupation à la mort de Staf De Clercq - Quelques données relatives à l'extermination des Tsiganes de Belgique - La mise au travail des Courtraisiens en Allemagne (1940-1945) - La conduite de la guerre économique aux U.S.A. - La représentation des intérêts belges par la Suisse.*
231 p. (320,- F)
- 5, 1978 *La lutte Himmler-Reeder pour la nomination d'un HSSPF à Bruxelles (1942-1944). Troisième partie : Evolution d'octobre 1942 à octobre 1943 - Rex et l'Allemagne (1933-1940). Une documentation - La lettre pastorale du Cardinal Van Roey sur la capitulation du 28 mai 1940. Le rôle du barreau et de la magistrature.*
245 p. (320,- F)
- 6, 1980 *Les conditions de paix de la radio nazie - La propagande : un investissement trop coûteux et mal étudié ? - Le Service Luc, été 1941 - été 1942. Aspects des problèmes de commandement et de liaisons - L'évacuation massive des prisons SS en Belgique. Les convois des 8 et 23 mai 1944 à destination du camp de concentration de Buchenwald - Les volontaires gantois pour les Brigades Internationales en Espagne. Motivations du volontariat pour un conflit politico-militaire.*
191 p. (300,- F/Etranger 390,- FB)
- 7, 1982 *Les réactions à la menace stratégique allemande en Europe Occidentale : la Grande-Bretagne, la Belgique et le "Cas Hollande" (décembre 1938 - février 1939) - Le "Brüsseler Zeitung" (1940-1944) - L'assistance aux mobilisés et à leurs familles en Flandre Occidentale (septembre 1939 - mai 1940) - La lutte Himmler-Reeder pour la nomination d'un HSSPF à Bruxelles. Quatrième partie : Salzbourg avant et après. Evolution politique d'août 1943 à juillet 1944 - Aspects de la seconde guerre mondiale au pays de Saint-Vith.*
211 p. (350,- F/Etranger 400,- FB)

- 8, 1984 *La lutte Himmler-Reeder pour la nomination d'un HSSPF à Bruxelles. Cinquième partie : Salzbourg avant et après. Evolution policière de septembre 1943 à la fin de l'occupation.*
240 p. (450,-F/Etranger 500,- FB)

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG

- 1, 1970 *De Secretarissen-generaal tegenover de verplichte Tewerkstelling (1940-1944) - Propaganda rond de verplichte Tewerkstelling - Het gebruik van Belgische arbeidskrachten en het probleem van de werkweigeraars - De vestiging van een burgerlijk bestuur in België en Noord-Frankrijk (Document).*
132 p. (uitgeput)
- 2, 1972 *De socialistische Internationale. De Londense debatten in 1940-1941 - De Vlaamse Landsleiding. Een emigrantenregering in Duitsland na september 1944 ? - De klandestiene K.A.J. in Duitsland (1942-1944) - De Belgische Nationale Beweging (1941 - februari 1944) - De Belgische netten in Frankrijk - Beeld van de klandestiene pers in 1940 - Het gemeentebestuur te Verviers in 1940-1941.*
306 p. (uitgeput)
- 3, 1974 *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944). Eerste deel : De Sicherheitspolizei in België - Dr. Elias als leider van het VNV - De "Dienst D" en de hulp aan de onderduikers - Het godsdienstige leven van de Belgische krijgsgevangenen (1940-1945) - De economische plundering van de Joden in België - De diplomatieke konferentie van 5 april 1940.*
199 p. (uitgeput)
- 4, 1976 *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944). Tweede deel : De infiltratie van de politieke kollaboratie in Vlaanderen door de SS van het begin der bezetting tot de dood van De Clercq (juni 1940 - oktober 1942) - Enkele gegevens betreffende de uitroeiing van de zigeuners uit België - De tewerkstelling van Kortrijkzanen in Duitsland (1940-1945) - De Amerikaanse economische oorlogvoering - De behartiging van de Belgische belangen door Zwitserland.*
227 p. (320,- F)
- 5, 1978 *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944). Derde deel : Ontwikkeling van oktober 1942 tot oktober 1943 - Rex en Duitsland (1933-1940) - De herderlijke brief van kardinaal Van Roey over de kapitulatie van 28 mei 1940. Het aandeel van advocatuur en magistratuur.*
248 p. (320,- F)
- 6, 1980 *De vredesvoorwaarden van de nationaal-socialistische radio - De propaganda : Een te kostelijke en slecht bestudeerde investering ? - De Dienst "Luc" (zomer 1941 - zomer 1942) - De massale ontruiming van de SS-gevangenen. De transporten van 8 en 23 mei 1944 naar Buchenwald - Gentenaars in de Internationale Brigaden.*
199 p. (300,- F/Buitenland 390,- BF)
- 7, 1982 *Westeuropese reacties op de Duitse strategische bedreiging vóór de tweede wereldoorlog : Het voorbeeld van Groot-Brittannië, België en de "Cas-Hollande"-krisis van december 1938 tot februari 1939 - De "Brüsseler Zeitung" (1940-1944) - De hulpverlening aan de gemobilizeerden en hun families in West-Vlaanderen (september 1939 - mei 1940) - De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944). Vierde deel : Salzburg vóór en na. Politieke ontwikkeling van augustus 1943 tot juli 1944 - Flitsen uit het oorlogsgebeuren in de streek van Sankt-Vith.*
216 p. (350,- F/Buitenland 400,- BF)
- 8, 1984 *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel. Vijfde deel : Salzburg vóór en na. Politieele ontwikkeling van september 1943 tot het einde van de bezetting.*
240 p. (uitgeput)

CAHIERS-BIJDRAGEN

- 9, 1985 *Een "zachte" bezetting : De Canadese troepen in België (september 1944 - lente 1945) - Les anciens combattants dans la question royale - De K.A.J.-stichter in de gevangenis (11 juni - 2 september 1942) - Eglise et syndicat en 1940 - Nazi-propaganda in België (1936-1940) - Bibliografie 1982-1984.*
450 p. (580,- F/650,- F)
- 10, 1986 *Le rexisme de 1940 à 1944 : Degrelle et les autres - Les grands industriels belges entre collaboration et résistance : le moindre mal - De Auslandsorganisation in België (1932-1944) - A propos de quelques "chapelles" politico-littéraires en Belgique (1919-1945) - Bibliografie 1985.*
270 p. (450,- F/520,- F)
- 11, 1988 *De wegvoering van Leopold III naar Duitsland - La libération du Brabant wallon - De weerslag van de oorlog op het Belgische omroepbestel - L'engagement de la flotte belge dans l'effort de guerre allié - Bibliografie 1986.*
239 p. (450,- F/520,- F)
- 12, 1989 *Quelques libres propos sur "Faurisson, Roques et Cie" - Les yeux du témoin et le regard du borgne. Lecture critique d'un génocide au quotidien - Een schakel tussen arbeid en leiding : Het Rijksarbeidsambt (1940-1944) - Un groupe de résistants du Nord-Hainaut : La Phalange Blanche - De hoop op een Duitse revanche-oorlog. De voorbereiding van de kollaboratie door de Vlaams-nationalisten rond het weekblad "Vlaanderen" - Toelichting bij het artikel "Het belang en de betekenis van de oorlog voor het Belgisch omroepbestel" - Bibliografie 1987.*
293 p. (490,- F/600,- F)
- 13, 1990 *De militaire funktie van het Albertkanaal - De la "Cité séculière" à la "Cité de Dieu" : Les catholiques et la politique dans la Belgique francophone de l'entre-deux-guerres - Het katholieke patronaat en het korporatisme in de jaren dertig en tijdens de bezetting - La sauvegarde du port d'Anvers - Bibliografie 1988 en 1989.*
300 p. (540,- F/660,- F)

REPERTOIRES/REPERTORIA

- W. MEYERS	<i>België in de tweede wereldoorlog. Bibliografie (1970-1980).</i>
in 4°, offset, 241 p.	(300,- F)
- F. SELLESLAGH	<i>België tijdens de tweede wereldoorlog. Fotorepertorium.</i>
in 4°, offset, VII-153 p.	(uitgeput/épuisé)
- A. CORDEWIENER	<i>La presse et la Seconde Guerre mondiale. Répertoire de la presse périodique conservée au Centre de Recherches et d'Etudes historiques de la Seconde Guerre mondiale.</i>
in 4°, offset	(épuisé)
- A. CORDEWIENER	<i>De pers en de Tweede Wereldoorlog. Repertorium van de pers bewaard in het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.</i>
in 4°, offset	(uitgeput)
- F. SELLESLAGH	<i>Katalogus van oorlogsaффiches.</i>
offset, 240 p.	(380,- F/450,- F)

INVENTAIRES/INVENTARISSEN

1. J. GOTOVITCH *Inventaire du Fonds Léo Lejeune.*
in 4°, offset, XVI-94 p. (105,- F)
2. H. BALTHAZAR *Inventaris Hendrik De Man.*
in 4°, offset, 55 p. (75,- F)
3. J. GALLANT *Inventaris archief J. Grauls.*
in 4°, offset, VI-43 p. (75,- F)
4. J. GOTOVITCH *Archives des Partisans Armés.*
in 4°, offset, XVIII-40 p. (75,- F)
5. D. VERCAUTEREN & J. GOTOVITCH *Archives des réseaux Tégat et Zéro.*
in 4°, offset, X-83 p. (100,- F)
6. J. GOTOVITCH *Papiers privés J. Bondas, L. Delsinne, A. Gerlo...*
in 4°, offset, 88 p. (100,- F)
7. W. STEENHAUT & M. VAN DE STEEN *Archief DeVlag.*
in 4°, offset, VIII-152 p. (150,- F)
8. W. STEENHAUT & D. MARTIN *Fonds Bevrijding van Antwerpen.*
offset, 66 p. (150,- F)
9. H. MASSON *Archives Rex et mouvements wallons de collaboration.*
offset, XIII-58 p. (150,- F)
10. H. MASSON *Office belge d'information et de documentation (INBEL),
Londres 1940-1945.*
offset, XVIII-83 p. (150,- F)
11. D. MARTIN *Archief De Vleeschauwer.*
offset, III-142 p. (200,- F)
12. A. DANTOING *Archives Baron Raoul Richard (1940-1944).*
offset, II-30 p. (75,- F)
13. J. GOTOVITCH *Archives Baron Hervé de Gruben (1926-1947).*
offset, II-21 p. (75,- F)
14. D. VERCAUTEREN & W. MEYERS *Archief Zig.*
offset, III-36 p. (75,- F)
15. P. VAN BELLINGEN *Les attaques aériennes alliées et les sabotages
ferroviaires contre le réseau belge pendant l'occupation
1940-1944.*
offset, III-129 p. (épuisé/uitgeput)
16. J. GOTOVITCH & D. MARTIN *Papiers de Résistants / Dokumenten van Verzetslui.*
offset, II-66 p. (120,- F)
17. D. MARTIN *Archief V.N.V.*
offset, IV-88 p. (100,- F)
18. J. GOTOVITCH *Archives de guerre de Jef Rens.*
offset, IV-31 p. (100,- F)
19. J. GALLANT *Archief Jean Vossen.*
offset, III-41 p. (100,- F)
20. D. MARTIN *Kleine Vlaamse Fondsen.*
offset, II-32 p. (100,- F)

21.	E. VERHOEYEN	<i>Papiers William Ugeux.</i>
offset, IV-39 p.	(100.- F)
22.	B. DELCORD
& J. GOTOVITCH	<i>Papiers Pierre Daye.</i>
offset, VI-63 p.	(150.- F)

HORS SERIE/BUITEN REEKS

J. REYNAERS	<i>Inventaris van het microfilmmateriaal betreffende België in de Tweede Wereldoorlog. Archief van de Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei (GRMA, T 175) (1)</i>
in 4 , offset, 28 p. | (50.- F) |
|-------------|--|----------|

AUTRES PUBLICATIONS/ANDERE UITGAVEN

- F. SELLESLAGH	<i>De tewerkstelling van Belgische arbeidskrachten tijdens de bezetting (1940) (DOKUMENTEN).</i>
in 4 , offset, 134 p.	(105.- F)
- F. SELLESLAGH	<i>De tewerkstelling van Belgische arbeidskrachten tijdens de bezetting (1941) (DOKUMENTEN).</i>
in 4 , offset, 134 p.	(160.- F)
- België beeft en buigt... Originele klankfragmenten uit de periode 1936-1940.
(coproductie BRT - Gemeentekrediet - NCWOII)
Verkrijgbaar in LP-, CD- of cassettevorm		(1.250.- F)
- M. VAN DEN WIJNGAERT
e.a.	<i>Schoollopen in oorlogstijd. Het dagelijks leven van middelbare scholieren tijdens de Duitse bezetting.</i>
in 4 , offset, 63 p. (coproductie UFSAL-NCWOII)	(150.- F)
- De oorlog doorheen universitair onderzoek en onderwijs. La guerre dans l'enseignement et la recherche universitaires. Acta van de studiedag van 11 mei 1990. Actes de la journée d'étude du 11 mai 1990.	in 8 , offset, 86 p.	(150.- F)

Encore disponible / Nog beschikbaar

CAHIERS D'HISTOIRE DE LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE - BIJDAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE TWEDE WERELDOORLOG

Bruxelles/Brussel, 1967, 248 p. (148.- F)

La Brigade spéciale de Luttre - Le convoi du 22 septembre 1941 - Het alarm van januari 1940 in Nederland - Inventaire de la presse clandestine liégeoise - La résistance belge en 1943 vue par la Gestapo.

Le Centre édite périodiquement un **Bulletin** d'informations qui fait le point des travaux et donne la situation de ses collections. Le Bulletin est envoyé gratuitement sur demande.

Mededelingen, het huisorgaan van het Centrum, brengt regelmatig inlichtingen over de stand van de opzoekingen en van de kollekties en wordt op aanvraag gratis toegestuurd.

EEN UNIEK AANBOD !

Voor slechts 800,- F bieden wij u niet minder dan VIJF nummers van de Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (1967 en de afleveringen 4, 5, 6 en 7) aan.

OFFRE UNIQUE !

Vous pouvez acquérir SIX numéros des Cahiers d'histoire de la Seconde Guerre Mondiale (1967 et les n°s 4, 5, 6, 7 et 8) pour le prix exceptionnel de 1.000,- F.

BETALING VAN DE PUBLIKATIES BIJ ONTVANGST VAN DE FAKTUUR

PAIEMENT DES PUBLICATIONS A LA RECEPTION DE LA FACTURE

BELGIQUE UNE SOCIÉTÉ EN CRISE UN PAYS EN GUERRE **BELGIQUE** ~ 1940

COLLOQUE • 22 • 26 • OCTOBRE • 1990

A l'occasion du 50e anniversaire de l'invasion allemande et de l'occupation, notre Centre organisa, pendant une semaine, du 22 au 26 octobre dernier, un grand colloque international sur la pré-histoire et les premières années de l'occupation. Cette manifestation connut un réel succès. Un public nombreux vint écouter une série de contributions de qualité. Il s'imposait donc de publier les actes de ces journées. L'ampleur de l'entreprise a cependant conduit les responsables du Centre à opter pour une publication séparée des travaux de chaque séance, en faisant appel, pour certaines d'entre elles à des concours extérieurs, le Centre se chargeant de la publication dans ce **Bulletin** des textes des allocutions prononcées lors de la séance académique d'ouverture. La publication des travaux de la journée consacrée à la résistance sera également assurée par le Centre, dans un prochain numéro des **Cahiers**.

Naar aanleiding van de 50e verjaardag van de Duitse inval en de bezetting, organiseerde het Centrum tijdens de week van 22 tot 26 oktober jl. een groot internationaal colloquium over de voorgeschiedenis en de eerste jaren van de bezetting. Dit initiatief kende een groot succes. De kwalitatief hoogstaande uiteenzettingen werden bijgewoond door een talrijk publiek. Het leek dus noodzakelijk de acta van dit colloquium uit te geven. Gezien de omvang van het materiaal zal elke zittingsdag afzonderlijk gepubliceerd worden, ook buiten het Centrum. In de voorliggende **Mededelingen** worden de toespraken van de academische zitting gebundeld. De teksten van de dag over het verzet zullen in de volgende **Bijdragen** verschijnen.

BELGIQUE EEN MAATSCHAPPIJ IN CRISIS EN OORLOG **BELGIQUE** 1940

COLLOQUIUM • 22 • 26 • OKTOBER • 1990

SEANCE ACADEMIQUE

-

ACADEMISCHE ZITTING

Ouverture du Colloque
M. Fernand ERAUW,
Vice-Président du Centre

Opening van het Colloquium
De H. Fernand ERAUW,
Ondervoorzitter van het Centrum

Mijnheer de Minister, Heren gewezen ministers en vertegenwoordigers van de ministers, parlementsleden, hoogwaardigheidsbekleders uit de politiek, het leger, de magistratuur, de diplomatie, de administratie, de nationale federaties van de oorlogsslachtoffers, onze groet en onze dank voor uw aanwezigheid op de academische openingszitting van ons eerste colloquium.

Het ontstaan van de organisatie van dit colloquium loopt tot 86 terug. Toen een vertegenwoordiger van de vaderlandslievende verenigingen vaststelde dat voor de 40e verjaardag van de overwinning en de bevrijding van de kampen niets, door het Centrum, werd gedaan uitte hij de mening dat de 50e verjaardag niet zou voorbij gaan zonder een specifieke wetenschappelijke bijdrage van het Centrum.

Hij dacht aan een groot werk over België tijdens de tweede wereldoorlog. Die gedachte kreeg vlug vorm, het Wetenschappelijk Comité nam stelling, een werkgroep met al de navorsers werd samengesteld en vrij snel werden twee belangrijke punten vastgelegd: 1) Voor het publiceren van een boek was het aangewezen eerst een colloquium te organiseren waarin, uit een brede waaier thema's, zou kunnen gekozen worden; 2) De onmiddellijke vòòr-oorlogsperiode, de oorlogsjaren zelf en de onmiddellijke na-oorlogsperiode omvatten een te lang tijdperk en de bestudering van de zeer talrijke facetten: militaire gebeurtenissen, verplichte tewerkstelling, weerstand, krijgs- en politieke gevangenen, werkweigeraars, bevrijding en diesmeer was te veelzijdig om, dit alles, in een colloquium op te vatten.

Van daar de splitsing: het eerste deel: vòòroorlog en oorlogsgebeurtenissen tot 1942 is het doel van dit colloquium; nadien komt het tweede deel: van 1943 tot 1945 en de na-oorlogsperiode, doel van ons tweede colloquium voor 94 of 95 gepland.

Mesdames et Messieurs, vous représentez les forces vives de la nation, je vous salue, en vos grades et qualités. Merci de votre présence qui témoigne de l'intérêt que vous portez à l'organisation de notre premier colloque.

Si l'histoire est ce qu'en font les historiens, c'est à des Centres tel que le nôtre de les aider à approcher la vérité objective en mettant à leur disposition un maximum de témoignages et de documentation. Il convient de se hâter avant que le présent ne devienne le passé; les témoignages des survivants doivent être recueillis pour éviter - je cite M. le Professeur Halkin - "que leurs aventures ne soient un jour

expliquées par ceux qui ne les ont pas vécues". Faut-il souligner à ce propos que sur les 26.000 prisonniers politiques rapatriés, un cinquième seulement est encore en vie !

Quant à la documentation elle est perpétuellement exposée à la dispersion ou à la disparition. De plus, elle doit être utilisée avec discernement, les documents de source allemande (interrogatoires, aveux, déclarations) ne pouvant être pris en considération qu'avec réserve, quand on sait que souvent, ils furent obtenus sous la contrainte physique ou morale. Dans ce climat d'incertitude, on observe heureusement un intérêt accru du grand public pour les faits historiques; c'est pourquoi l'enseignement se doit d'aller à la rencontre de cette demande, dans le cadre de la formation civique de la jeunesse. Si notre Centre a pour mission de recenser, de sauvegarder et de dépouiller les documents et les archives, il est également chargé d'organiser l'étude scientifique de la seconde guerre mondiale sous tous ses aspects afin de faciliter la tâche de ceux qui voudront connaître, étudier ou écrire l'histoire de ces événements.

Ce travail devrait pouvoir se réaliser en collaboration avec les grandes associations patriotiques regroupant les acteurs de cette seconde guerre mondiale, pour être présenté dans 4 ou 5 ans lorsque les survivants célébreront le 50e anniversaire de la fin des hostilités et le retour au pays.

Als inleiding tot de uiteenzetting van professor Balthazar "een balans, het Centrum en het Wetenschappelijk onderzoek in België" is het aangewezen even een kijkje te nemen bij onze noorder- en zuiderburen.

In Nederland verscheen reeds in mei 1945 een besluit tot oprichting van een rijksbureau van oorlogsdocumentatie (later omgedoopt in rijksinstituut). Dit instituut ressorteerde onder de bevoegdheid van het ministerie van onderwijs en wetenschappen.

In Frankrijk gingen ze ook zeer vroeg van stapel. Onmiddellijk na de bevrijding kwam de "Commission d'histoire de l'occupation et de la libération de la France" tot stand en daaruit sproot voort in 1950 het "Comité d'histoire de la deuxième guerre mondiale" dat administratief verbonden was aan de diensten van de Eerste Minister. Dertig jaar later besloot het nationaal Centrum van het wetenschappelijk onderzoek over te gaan tot het in leven roepen van een "Institut d'histoire du Temps Présent" met als spil de tweede wereldoorlog, maar veel breder opgevat met het onderzoek van de vóór- en na-oorlogsgebeurtenissen in een waaier welke de jaren 1930 tot 1980 bestrijkt.

Wat België betreft werd door sommigen beweerd dat - in het domein van de historische opzoekingen - we een vertraging van 20 jaar hadden opgelopen en een historicus schreef, in dat verband, 25 jaar terug: "Wij benaderen het nulpunt, wij kunnen niet zonder schaamtegevoel deelnemen aan de besprekingen op het internationaal plan". En nochtans was die toestand niet te wijten aan een gebrek aan initiatief.

C'est ainsi que, dès 1944, Mme Charlier-Tassier, professeur à l'ULB publia une brochure intitulée "Pour un musée de la Guerre mondiale et un Office de documentation contemporaine". En janvier 1945, quelques députés, parmi lesquels le comte Carton de Wiart, Albert Devèze et Camille

Huysmans, déposèrent une proposition de loi instituant un "Musée belge de la guerre mondiale" ayant pour mission d'assurer au plus tôt, la recherche, la centralisation, le classement, la conservation et l'exploitation des documents. Cette proposition fut votée rapidement et à l'unanimité tant à la Chambre qu'au Sénat et devint la loi du 18 mai 1945. Mais il fallut rapidement déchanter car, comme le souligne l'un de nos historiens "après un départ prometteur, ce musée se perdit dans les marécages administratifs".

Par la suite on assista à la création d'un "Centre national d'histoire des deux guerres mondiales" fonctionnant avec un personnel réduit et dans de modestes proportions. Enfin c'est à l'intervention du Comité de Contact des groupements patriotiques, et il est opportun de le rappeler, et suite à l'acquiescement du tueur Verbelen par la justice autrichienne que le Gouvernement prit, en décembre 1965, l'engagement de créer un "Institut d'histoire de la guerre 1940-45". Mais il fallut attendre encore deux ans avant que ne paraisse l'arrêté ministériel du 13 décembre 1967 créant - auprès des Archives Générales du Royaume - notre actuel Centre de recherches et d'études historiques de la Seconde Guerre mondiale.

Hoe ver zijn we nu gevorderd ? Hebben we die 20 jaar vertraging ingelopen ? Kunnen we thans, gelijke tred lopen met onze noorder- en zuiderburen ?

Na zovele jaren mag en kan een balans opgesteld worden. Juist door iemand die, in zijn prilste jeugd, gedurende ongeveer 2 jaar, gehecht is geweest aan het Centrum dat toen nog in zijn kinderschoenen stond. De naam van die jonge navorser: Herman Balthazar. Ook verleen ik zeer graag het woord aan de thans hoogleraar van de Rijksuniversiteit Gent en Gouverneur van Oost-Vlaanderen.

*Het Centrum van de Tweede Wereldoorlog en het
wetenschappelijk onderzoek in België: een balans*

*M. Herman BALTHAZAR, Gouverneur de la province
de Flandre orientale et Professeur à l'Université de Gand
De H. Herman BALTHAZAR, Gouverneur van de provincie
Oost-Vlaanderen en Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Gent*

Laat me beginnen met de parafrase van een interessant artikel dat ik op 20 januari 1985 las in het dagblad "Le Monde" onder de titel "Comment commémorer le 8 mai 1945". Het antwoord op die vraag is niet simpel, zegt het artikel, behalve voor de Sovjet-Unie. Daar bereidt men sinds verschillende maanden reeds de veertigste verjaardag voor van de overwinning op het nazisme. In de Sovjet-Unie zullen de manifestaties het patriottisme ophemelen en zal men de waakzaamheid vragen tegen heropduikende fascistische stromingen en revanchismen. Voor het Westen liggen de kaarten moeilijker. Dat kwam al tot uiting bij de herdenking van de landing in Normandië, 6 juni 1944. Mitterrand bij voorbeeld had toen het compromis gezocht van een aanwezigheid op de Normandische viering om nadien te Verdun Kanselier Kohl de hand te schudden. Voor de 8 mei-

herdenking werd de zaak nog veel delikater, niet in het minst omdat de westerse grootmachten kort voor 8 mei een topontmoeting organiseerden. In de voorbereiding er van waren er al de wrijvingen rond de intentie van president Reagan om de site van het concentratiekamp Dachau te bezoeken. Het Engelse Foreign Office had aangekondigd dat geen enkele herdenking was voorzien, maar Mevr. Thatcher moest na een hevig debat in het Lager Huis toegeven dat in Westminster Abbey een religieuze dienst zou georganiseerd worden in aanwezigheid van de Koningin en de Oud-Strijders. Op 18 januari verklaarde ze aan Kanselier Kohl dat de echte nadruk zou liggen op veertig jaar vrede, vrijheid en westerse samenwerking.

In de Duitse Bondsrepubliek waaide de polemiek evenwel het hevigst op. Over elk voorstel of uitblijven van een voorstel werd in de pers hevig geredetwist. Alfred Dregger, de CDU-fractieleider in de Bondsdag vond dat één der grootste katastrofen in de geschiedenis van Duitsland en van Europa helemaal niet moest herdacht worden en dat 8 mei in de eerste plaats de overwinning van Stalin was en de dag waarop de geallieerden de verdeling van Duitsland bezegelden. De auteur gebruikte het woord "bezegelen": ...le jour où les alliés scellèrent la division de l'Allemagne". In de SPD-kringen vond men dat 8 mei niet kon ontweken worden en dat men er een bezinningsdag van moest maken over het nazisme en over de oorzaken van de oorlog.

U zult zonder twijfel begrepen hebben waarom ik mijn introductie tot het colloquium met dit kommentaarstuk uit 1985 ben aangevangen. Het illustreert uitermate goed dat er over de Tweede Wereldoorlog in de politieke taal en intenties nog allerm minst een interpretatieconsensus bestond. Maar veel meer illustreert dit artikel dat wij, snakkend naar de adem van het begrijpen, leven in een wervelende "geschehende Geschichte", die alle zekerheden en vaste schema's dooreenschudt. Wat is immers allemaal al niet veranderd sinds 1985? Het ijzeren gordijn bestaat niet meer en Duitsland is herenigd en zo veel andere ongelooflijke gebeurtenissen grepen plaats, maar nog minder dan in 1985 is de Tweede Wereldoorlog aan een interpretatieconsensus toe. Het proces Barbie, de zaak Waldheim, het amnestievraagstuk, honderd en meer andere voorbeelden nog zijn er om het ons goed duidelijk te maken.

Ik meen dat we dit vooraf goed voor ogen moeten houden bij de poging om een balans te maken van het wetenschappelijk onderzoek in België over de Tweede Wereldoorlog en de rol daarin van het Centrum.

Waar zullen we beginnen? In zijn memoires (*Een gulzig Leven*, Leuven, Kritak, 1984, pp. 143-144) geeft Piet Vermeylen een interessant stukje verklaring over de oorsprong van het Centrum. Het was in de context van een moeilijk parlementair debat tot wijziging van art. 123bis van het Strafwetboek. De Europese Commissie van de Rechten van de Mens had een verzoekschrift van Raymond De Becker ontvankelijk verklaard en achtte dit art. 123bis in strijd met de mensenrechten omdat het de tot levenslange opsluiting veroordeelde De Becker het recht ontnam tot publiceren. Vermeylen slaagde er in een meerderheid te vinden in het Parlement om dit artikel te wijzigen en aldus de veroordelingsgrond van het Hof te Straatsburg zonder voorwerp te maken. Het was één van die vele netelige debatten inzake strafbepalingen tegen het incivisme. Betekenisvol voegde Vermeylen deze passus toe aan zijn commentaar: "Om het verzet mild te stemmen had ik op 18 juni (1963) in de Kamer verklaard dat de Regering

bereid was een studiedienst voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog op te richten waarin het verzet een grote rol zou kunnen spelen. Dat is ook gebeurd en het studiecentrum heeft prachtig werk verricht." Ik wil me al meteen bij die laatste appreciatie van Minister Vermeylen aansluiten, maar de ganse passus verdient toch eerst wat meer diepgaande beschouwingen.

Afgezien van het korte bestaan van het Nationaal Centrum voor Wetenschappelijke Navorsing op het Gebied der Geschiedenis van Wereldoorlogen I en II - een onmogelijk lange en slechte vertaling van het "Centre Nationale d'Histoire des deux Guerres Mondiales", een v.z.w. opgericht in 1964 - werd de belofte van Piet Vermeylen waargemaakt door het ministerieel besluit van 13 december 1967, ondertekend door Frans Grootjans en Michel Toussaint, respectievelijk minister en staatssecretaris voor Nationale Opvoeding. Uit de artikelen van dit ministerieel besluit herinner ik aan enkele fundamentele opties:

- in art. 2 : Het Navorsingscentrum heeft tot opdracht alle nodige maatregelen te treffen voor het inventoriëren, bewaren en exciperen van de documenten of archiefstukken welke betrekking hebben op de Tweede Wereldoorlog, zijn voorgeschiedenis en zijn gevolgen. Bovendien is het belast met het organiseren van de wetenschappelijke studie van de Tweede Wereldoorlog, onder al zijn aspecten, ten einde de taak te vergemakkelijken van al wie de geschiedenis van deze gebeurtenissen wil kennen, bestuderen of er over wil schrijven.
- in art. 3 staat dat de programmabepaling en het waken over de uitwerking er van wordt toevertrouwd aan een wetenschappelijk comité met een bijzondere samenstelling, want men zou een pariteit tussen enerzijds een aantal personaliteiten, die door de representatieve vaderlandslievende verenigingen werden voorgesteld en anderzijds een aantal professoren-historici, "bij voorkeur genietende van een status van nationale erkentelijkheid".
- in art. 5 wordt ook het advies en de aanwezigheid voorzien van vertegenwoordigers van de departementen van Landsverdediging, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en van de Minister tot wiens bevoegdheid de toepassing van de statuten inzake nationale erkentelijkheid behoort.

Het was dus overduidelijk dat de Regering een instituut wou creëren waarvan de documentaire en wetenschappelijke opdracht onder het morele gezag en ook effectieve leiding stond van de vaderlandslievende verenigingen in al hun verscheidenheid.

Dit Belgisch Centrum dat, in vergelijking met Frankrijk en Nederland, rijkelijk laat werd opgericht, begon te werken op een heel bijzonder versnellingsmoment van de historiografie in het algemeen en van deze van de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder. Rijkelijk laat zonder twijfel, want België had een zeer grote achterstand opgelopen in het verzamelen en ordenen van bronnen, die nog altijd de eerste en onmisbare grondstoffen zijn voor het historisch onderzoek. Rijkelijk laat omdat een kwarteeuw na de feiten, de leidende kringen van het oorlogsgebeuren als getuigen begonnen te verdwijnen. Rijkelijk laat, maar toch nog in een min of meer vastgehouden beeldvorming over daders en slachtoffers, winnaars en overwonnenen, waarden en onwaarden, helden en verraders.

Het is verhelderend even verder in te gaan op dat algemene versnellingsmoment van de westerse historiografie om de betekenis van de stichting van het Centrum beter te kunnen situeren.

In de *Revue du Nord*, het tijdschrift van de Université de Lille, maar ook reeds in de titel bedoeld voor een breder verspreidingsgebied naar België toe schreef Jan Dhondt met medewerkers uit alle Belgische universiteiten een jaarlijkse kroniek over de belangrijkste of meest belangwekkende historische productie van het afgelopen jaar. In 1965 was er een scherp incident ontstaan omdat de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, zowat het hoogste establishment binnen de gilde der historici, geërgerd was door een passage, die als volgt klonk : "On assiste progressivement à une certaine restructuration du travail historique. Tout le monde sait que les académies et grandes commissions historiques ont complètement failli à leur tâche et ne servent qu'à gratifier la vanité de certains. Il est inutile de demander à ces anachronismes à cooptation de servir de moteur à la recherche. Le rôle des académies a été insignifiant de tout-temps dans le domaine de l'histoire, mais il faut signaler la véritable léthargie dans laquelle est tombée la très antique commission royale d'histoire".

Jan Dhondt schreef dit in de stoute taal, die hem eigen was en ook kenmerkend werd voor een veralgemeende atmosfeer, die men de prefiguratie van Mei 68 zou kunnen noemen. Wat hij schreef was echter bijzonder pertinent. Niet alleen de genoemde grote instellingen, ook de ganse Belgische archieforganisatie en zeker de archiefwet van 1955 en de universitaire curricula van onderwijs en onderzoek waren slecht of eigenlijk helemaal niet gewapend om het onderzoek van nieuwe vraagstellingen, nieuwe thema's en nieuwe, vooral recente periodes op te vangen.

Nochtans was dat nieuwe onderzoek in binnen- en buitenland volop aan het losbarsten. Daarin zat ook, als een heel bijzondere en zeer complexe casus, het onderzoek over de Tweede Wereldoorlog. Naast de begrijpelijke motieven, die uitgingen van verzets- en andere vaderlandslievende kringen, lag daar dus een andere stimulus, een andere noodzaak om het Centrum op te richten. Nergens elders in de bestaande structuren was er immers een wil of een kans om snel en professioneel bronnen te verzamelen, ze te inventariseren en vooral ze zonder beperkingen open te stellen voor het onderzoek. Dit is, het mag nu al gesteld worden, vandaag nog steeds de primaire en vooralsnog onvervangbare verantwoording voor het bestaan en de verdere werking van het Centrum.

Men moest dus in 1967 nog vrijwel van niets beginnen. In het *Bulletin Critique d'Histoire de Belgique 1966-1967*, het eerste dat Jan Dhondt in eigen beheer uitgaf na zijn breuk met de *Revue du Nord*, kwamen hooguit twee titels aan bod met betrekking tot de oorlogsgeschiedenis. Eén was een beleefd commentaar op de studie van de Amerikaan E. Ramon Arango, *Léopold III and the belgian royal question*. Een ander, zeer aanmoedigend commentaar ging naar de *Inventaris van de sluikpers in België bewaard, 1940-1944* (Brussel, 1966) van Jean Dujardin, Lucie Rijmenans en José Gotovitch. In 1967 ook verschenen de eerste en meteen ook enige *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog* van het genoemde "Centre national d'Histoire des deux guerres mondiales". We vinden er bijdragen van Jacques Willequet, Josette De Backer, Jean Dujardin, José Gotovitch en

Jean Vanwelkenhuyzen, allemaal namen, die we actief zouden terugvinden in het Centrum dat in januari 1969 effectief kon beginnen werken in acht bureaus in de Jozef II straat.

Inmiddels was de stroom van belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog op een overweldigende manier aan het losbreken. Men merkte het in de belangstelling van media en uitgevers en men kon het meten aan een stijgend aantal titels, die opgenomen werden in de Bibliografie van de Geschiedenis van België, die jaarlijks gepubliceerd wordt in het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis - Revue belge de Philologie et d'Histoire*. In het *Bulletin critique* van Jan Dhondt vond men vanaf 1968 een speciale rubriek, die men "le dernier demi-siècle" noemde en in de uitgave van 1971 de naam "Autour des années cruciales 1933 à 1950" meekreeg. Men kan, meen ik, deze titel nog steeds handhaven omdat de grote literatuurvloed, die eind van de jaren '60 uitbarstte en sindsdien onophoudend, zij het met veel wisselende accenten, in de belangstelling blijft, aantoonde dat de jaren '30 en '40 inderdaad cruciale jaren waren voor onze Belgische en Europese geschiedenis. Het is over deze jaren dat het Centrum in de loop van 20 jaar een onvervangbare know how heeft opgebouwd.

De plotse literatuurvloed van de jaren 1968-1972 is moeilijk in enkele woorden samen te vatten. Er was de fel heroplevende discussie over de Belgische onafhankelijkheidspolitiek met onder meer de studies van Fernand Van Langenhove, *La Belgique en quête de sécurité*, of Jean Vanwelkenhuyzen, *Les relations militaires franco-belges de mars 1936 à mai 1940*; Henri Bernard publiceerde *La Résistance 1940-1945* (1968); er waren de memoires van C. Gutt, M.H. Jaspar, P.H. Spaak en andere zwaargewichten van onze oorlogsgeschiedenis; de koningskwestie kwam nog scherper opnieuw in het daglicht met de memoires van J. Capelle, *Dix-huit ans auprès du Roi Léopold* (1970) en de wat onbegrijpelijke en ongewijzigde heruitgave van het dossier van J. Pirenne, *Le dossier du Roi Léopold III. Livre blanc* (1970)...

Om deze ontzagwekkend gestegen productie te blijven overschouwen, begon Wim Meyers in 1971 in de - een beetje te onregelmatig verschijnende - *Mededelingen* van het Centrum een onvolprezen bibliografie met indices te publiceren. Reeds in de eerste aflevering werden voor 1978, 171 titels opgenomen. En die stroom rees al meer en meer... Met de jaren '70 kwamen ook de eerste studies op de markt, die van fundamentele invloed zouden zijn op het verdere historische onderzoek. Ik wil er twee van vermelden, die allebei nauw met de werking van het Centrum verbonden zijn. In 1971 publiceerden J. Gérard-Libois en J. Gotovitch *L'An 40*, het eerste echt openbrekende werk, zowel door zijn vraagstellingen als door de gebruikte bronnen. In 1972 verscheen van Albert De Jonghe, *Hitler en het politieke lot van België*, een studie van een ongewoon grote eruditie, die veel vonken van bewondering en verguizing sloeg. A. De Jonghe, die van bij de start aan het Centrum verbonden werd als vrije navorser, had trouwens in 1970 al een merkwaardig stuk gepubliceerd in het eerste nummer van de reeks *Bijdragen*. Het ging over "de vestiging van een burgerlijk bestuur in België en Noord-Frankrijk" waarin meteen en op basis van grondig bronnenonderzoek duidelijk werd gemaakt dat de bezettingsproblematiek heel wat complexer was dan de min of meer ééndimensionele indeling in bezetters, collaborateurs, verzetsorganisaties, werkende administraties, geallieerde contacten, enz... Tot in *Bijdragen* nr 8, 1982, met het

afsluitende stuk over de strijd Himmler-Reeder, heeft Albert De Jonghe met grote wilskracht en verbeterheid een enorme productie afgeleverd, die van zeer grote invloed is geweest en nog is.

In deze atmosfeer is het Centrum dus begonnen aan een moeilijk en nuttig werk. Veel van wat de kleine navorsersploeg moest aanpakken was moeilijk en delikaat. Ik heb er zelf bijzonder scherpe herinneringen aan, want ik genoot het voorrecht tot eind 1970 te horen bij deze eerste ploeg. Ik zal nooit vergeten hoe ik onschuldig en vol vertrouwen de kleine opdracht aanvaardde een notitie te schrijven over de Bevrijding van Antwerpen en ik na enkele dagen reeds terecht kwam in een woelige atmosfeer van contradicties en verdachtmakingen. Dit en veel andere voorbeelden wijzen er op hoe delikaat zeer vaak dit navorsingswerk was en blijft. Het kwam en komt er op aan taai en voorzichtig verder te gaan. Ik schoof het dossier Antwerpen door aan Wouter Steenhaut en hij schoof het door aan Dirk Martin en zie, *Inventaris* nr 8, midden 1981 draagt als titel: *Fonds Bevrijding van Antwerpen* waaruit mag blijken dat een hevig debat heeft geleid tot een boeiende bronnencollectie. Zo zijn er zovele voorbeelden te geven. Ook in dat jaar 1981, in *Mededelingen* nr 11, kon het Centrum melden dat de collectie sluikbladen over de drempel was van 5000 exemplaren met 570 verschillende titels. Het begin van de collectie in 1968 was 2071 exemplaren en 299 titels. De cijfers zijn sprekend genoeg om de betekenis van een permanente werking van het Centrum te verantwoorden.

Vanzelfsprekend is het Centrum niet alleen gebleven in de begeleiding en stimulering van de zo gestegen belangstelling voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Men kan zelfs stellen dat op andere terreinen het Centrum werd voorbijgelopen of in elk geval mag men stellen dat er op meerdere terreinen een wederzijdse en elkaar versterkende invloed is ontstaan. De twee belangrijkste terreinen moet ik hier aanduiden, maar ik zal er niet over uitweiden.

Het eerste terrein is de toename van het onderzoek aan onze universiteiten. Dit was het voorwerp van een boeiend colloquium op 11 mei 1990 waarvan de weerslag thans in gepubliceerde vorm beschikbaar is (1). Het verder stimuleren van dit onderzoek aan de universiteiten en het optimaliseren van de samenwerking met het Centrum blijft mijns inziens een prioritaair objectief en dit moet zich in veel meer facetten uiten dan het goed opvangen van de stijgende stroom aan bezoekers in de leeszaal van het Centrum.

Over de rol van radio en vooral televisie wil ik niet uitweiden omdat deze rol en invloed zo overweldigend groot en ingrijpend waren en zijn dat men er op dit colloquium een gans bijzondere aandacht moet aan wijden. De R.T.B.F. is reeds vroeg in de jaren '70 of zelfs vroeger nog begonnen met zeer betekenisvolle uitzendingen te wijden aan de Tweede Wereldoorlog. Ik denk aan de "émission Télé-mémoires De Vleeschauwer - Gutt - Spaak" in 1969 van Henri-François Van Aal of aan de TV-programma's over september '44 van J. Cogniaux, Ph. Dasnoy en A. Nayaert, ook in 1969. Sindsdien is

(1) *De oorlog doorheen universitair onderzoek en onderwijs - La guerre dans l'enseignement et la recherche universitaires*, Brussel, NCWO II, 86 p., 150 F.

die opmerkelijke audio-visuele belangstelling voor het oorlogsgebeuren regelmatig aanwezig gebleven met vaak zeer veel reacties van het publiek. In de BRT waren er onder meer de uitzendingen van Paul Louyet over de "Verloren Vrede", van H. Jacquemyns over het dagelijkse leven tijdens de bezetting en vooral natuurlijk was er de bom, die vanaf december 1982 losbarstte met de onuitputtelijke reeks van Maurice De Wilde en Etienne Verhoeyen.

Men moet hierbij goed voor ogen houden dat de zo massale en zo felle reacties op de uitzendingen van Maurice De Wilde niet alleen te wijten zijn aan de opgemerkte persoonlijkheid van deze televisieman in hart en nieren. Zij hebben ook veel te maken met een niet zo eenvoudig te omschrijven "Tendenzwende" bij veel historici. Het gaat om een fundamentele heroriëntering van alle vragen, die wij ons stellen over ontstaan, wezen, verloop en afloop van de Tweede Wereldoorlog. Hoe diepgaand en hoe verwarrend die "Tendenzwende" op ons allemaal aan het invreten is wordt wellicht door iedereen nog niet zo bewust ervaren. Het gaat nochtans, ik herhaal het, om zeer fundamentele stellingnamen, die het leven van het Centrum sinds tien jaar mee beroeren. Herlees bij voorbeeld het debat Willequet - De Vleeschauwer over de ideologische aard van de Tweede Wereldoorlog, afgedrukt in één van de afschuwelijkste der afschuwelijke vertalingen in *Mededelingen* nr 12, december 1982. Er zijn, ik weet het, veel andere en wellicht betere voorbeelden, maar het is wel duidelijk dat niet alleen de Duitse historici de eigen en elkaars kop aan het breken zijn in deze "Tendenzwende".

Er is zo verschrikkelijk veel veranderd sinds ik in *Ons Erfdeel*, XIV, 3, 1971 (pp. 55-59), *De stand van het geschiedenisonderzoek betreffende de Tweede Wereldoorlog in België* publiceerde. Ik besloot dit artikel met een citaat van Ernst Nolte uit een artikel van januari 1970, *Zeitgeschichtsforschung und Zeitgeschichte* (Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte). Het leek me toen dat ik in dit citaat de open, onbevangen en kritische geest terug vond om een geschiedenis te schrijven, die zich zou bevrijden van het legendenverhaal. Misschien, wellicht zelfs, heb ik als jonge kerel Nolte toen slecht gelezen. Nolte heeft zich in de loop van de jaren '80 immers ontwikkeld tot een leidinggevend "revisionist", die zich inzet voor een merkwaardige "Verharmlosung" van het Nationaal-Socialisme en een "Entsorgung" van het jongste Duitse verleden met de stellingen dat de Goelagarchipel van Auschwitz kwam en dat de klassenmoord van de bolsjewieken een logische en feitelijke Eerste Rang krijgt op de rassenmoord van de nationaal-socialisten.

Ik wil hier niet verder op ingaan, maar er toch op wijzen dat deze onwaarschijnlijk felle "Historikerstreit" in Duitsland vanzelfsprekend een uitdeinende invloed heeft op ons allemaal in Europa. Ik verwijs hier bij voorbeeld naar de zeer indringende analyse van Henry Olszewski, *Licht- und Schattenseite einer Kontroverse. Bemerkungen zum sogenannten Historikerstreit*. (*Neue Politische Literatur*, XXXIX, 2, 1989, pp. 278-289) of naar de studie van Richard J. Evans, *In Hitler's shadow. West German Historians and the attempt to escape from the nazi-past*. (Londen, I. B. Tauris, 1989). Evans geeft een mooi, zelfs optimistisch pleidooi tegen deze revisionisten, maar ging er nog van uit dat van een hereniging van Duitsland geen sprake was. Zijn boek verscheen in 1989. In 1990 is Duitsland herenigd geworden.

Wat doen we dus in deze verwarrende tijd ? Ik zou zeggen: alles behalve het aangevatte werk afbreken. Sinds 1983 worden in het Centrum werkseminaries georganiseerd om de lopende en pas afgelopen onderzoeksprojecten aan alle universiteiten en ook daarbuiten bekend te maken.

Het Centrum toont zich hierdoor niet alleen als verzamelaar en inventariseerder van archiefmateriaal, maar ook als intellectueel ontmoetingspunt van een maatschappelijk debat van het allerhoogste belang. Dit werk moet in heldere termen en afspraken verder gezet worden.

In de *Mededelingen* nr 5 (november 1973) schreef wijlen Albert Regibeau, de eerste ondervoorzitter, een editoriaal naar aanleiding van moeilijke vragen over de aanwezigheid van vertegenwoordigers van het Verzet in het Wetenschappelijk Comité. Ik citeer er een passus uit :

"De vertegenwoordigers van de Weerstand, die gedurende twintig jaar geijverd hebben voor de oprichting van het Navorsings- en Studiecetrum en die, in de schoot van het Wetenschappelijk Comité de taak, die zij zich hadden voorgenomen, trachten voort te zetten, hebben de absolute wil hun voortdurende zorg te bewijzen, niet om a posteriori de geschiedenis te oriënteren maar om het opzoeken van de bronnen te vergemakkelijken. Het is de taak van de specialisten de bronnen te onderzoeken en te onderwerpen aan de aandachtige en voorzichtige strengheid, vereist door de historische kritiek, om aldus een objectieve studie van de voorbije gebeurtenissen te verwezenlijken."

Er is in dit Centrum, met vallen en opstaan en met soms pijnlijke discussies, geprobeerd, deze taak te vervullen. De opdracht is nog niet afgelopen.

M. Fernand ERAUW, Vice-Président du Centre
De H. Fernand ERAUW, Ondervoorzitter van het Centrum

Deux temps forts ont marqué, pendant la guerre, la vie de certains de nos concitoyens: la Résistance et l'Univers carcéral. La Résistance, combat clandestin et inégal de chaque jour, né de la révolte d'hommes et de femmes épris de justice, volontaires de la lutte pour la liberté et que l'on pourrait définir comme un état d'esprit généreux et humanitaire. L'Univers carcéral qui a fait l'objet de nombreuses publications, entr'autres celle du professeur Halkin dont le journal de captivité parut sans retard sous le titre *A l'ombre de la mort*.

Il y évoque la vie dans les camps de concentration où "hommes et femmes formaient une masse pouilleuse et grelottante sur laquelle s'abattaient sans répit, brimades, menaces, tortures et cruautés - où le froid, la faim, la fatigue et la maladie avaient raison des uns et des autres, où l'être humain dépersonnalisé n'était plus qu'un numéro matricule" - où des prisonniers et prisonnières répertoriés sous le sigle de NN "Nacht und Nebel" "nuit et brouillard", - constat d'absence d'identité, sans contacts avec leur famille ayant perdu leur trace -

devaient disparaître sans retour selon le décret du 7 décembre 1941. Malgré tout cela, on a pu constater que l'homme recèle en lui un extraordinaire potentiel de résistance et que, comme l'écrivait notre conférencier "l'homme est une bête dure à crever".

M. Halkin, professeur émérite à l'Université de Liège, va nous confier les "réflexions d'un historien sur la guerre, 50 ans après". Son action dans la Résistance, son incarcération à Breendonck et à St Gilles, sa déportation à Gross-Rosen, Dora et Nordhausen dans les conditions que j'évoquais il y a un instant ne l'ont pas empêché, au retour, de repartir dans la vie, continuant à appliquer notre devise de captivité: Tenir! Tenir encore! Tenir toujours! ce qui nous donne le plaisir de le rencontrer ce soir et de l'écouter avec grand intérêt et, pour certains d'entre nous, avec émotion. C'est pourquoi, reprenant une de ses expressions, je lui dis: "Prisonnier! mon Frère!, tu as la parole!

Cinquante ans après: le témoignage d'un historien engagé

M. Léon-Ernest HALKIN, Professeur émérite
de l'Université de Liège et Prisonnier Politique
De H. Léon-Ernest HALKIN, emeritus Hoogleraar
aan de Rijksuniversiteit Luik en Politiek Gevangene

Lorsque vous m'avez invité à prendre la parole à cette réunion, j'ai mesuré l'ampleur du problème posé. Je tiens donc à préciser d'entrée de jeu, que ce n'est pas en professeur, moins encore en historien de la guerre que je suis ici. C'est en témoin. Mais ce témoin se trouve être à la fois un résistant déporté et un historien nourri de critique historique, c'est-à-dire un homme qui s'efforce de comprendre le passé avec impartialité, quelles que soient ses préférences intimes et ses convictions profondes.

"Le patriotisme est une vertu, mais l'histoire est une science", disait Fustel de Coulanges. L'historien engagé a une tâche particulièrement difficile. La vérité seule doit être son objet.

Cinquante ans après! Après quoi ? Après 1940, bien sûr! après le plus terrible événement de ce demi-siècle, la Seconde Guerre Mondiale. Je voudrais, dans un survol rapide, évoquer cette période, en insistant sur les horreurs de la guerre, et parmi celles-ci, les camps de concentration, la cible préférée des révisionnistes.

Durant l'entre-deux-guerres, des actions audacieuses menées par les démocraties auraient pu entraver la "résistible" ascension d'Adolf Hitler: conditions de paix plus favorables à la république allemande, interventions humanitaires au début des persécutions raciales, opposition énergique aux premières annexions hitlériennes. Que d'occasions manquées, par paresse, par refus d'information, par ignorance de l'histoire et par crainte de l'engagement!

Triste époque que celle où les maîtres à penser s'appellent Mussolini, Hitler et Staline, trois hommes qui n'ont à la bouche que les

mots de justice sociale, mais qui méprisent la justice sociale, trois hommes néfastes, soutenus pourtant par la majorité de leurs compatriotes.

L'année 1938 est la plus significative et la plus consternante. En mars, Hitler envahit l'Autriche, - son pays natal, - et l'annexe, sans autre forme de procès. Le monde, effrayé plus qu'indigné, laisse faire. En septembre, Hitler et Mussolini reçoivent à Munich les chefs des gouvernements français et anglais, Daladier et Chamberlain, qui sont incapables de s'opposer à la force. La promesse de la paix sauvée leur suffit. On sait ce que valait cette promesse. En septembre 1939, lors de l'invasion de la Pologne, l'Angleterre et la France comprennent enfin leur devoir et déclarent la guerre à l'Allemagne.

Le 10 mai 40, l'invasion! Qui n'a pas vécu 1940, ne sait pas ce qu'est le printemps. Le plus beau des printemps, clair, calme et doux. Ce le vois avec les yeux de la mémoire. Le réveil fut douloureux. Une guerre de cinq ans commence, cinq ans de larmes, de sang et de boue. Chez nous, après dix-huit jours de combat et de crise, une subite accélération de l'histoire frappe un peuple découragé. L'Europe entière rampe aux pieds d'Hitler. L'Angleterre, seule, tient bon.

Après 1940, les peuples humiliés semblent engourdis et apathiques. Parmi les Belges, certains ne se réveillent que pour le marché noir. Quelques-uns se cabrent, réagissent et refusent un attentisme commode, quitte à braver parfois l'incompréhension de leurs égaux. Les Résistants, car c'est d'eux qu'il s'agit, sont différents et semblables. Ils viennent de milieux différents, ils ont des opinions différentes, mais ils fraternisent, "celui qui croyait au ciel et celui qui n'y croyait pas". Les uns pratiquent le renseignement ou le sabotage, d'autres, la presse clandestine ou l'aide aux juifs et aux réfractaires du travail. Encouragés et soutenus par le gouvernement belge de Londres, tous sauvent leur honneur et l'honneur du pays.

La Résistance est née de la révolte de ces hommes épris de justice, volontaires du combat pour la liberté. La Résistance est d'abord un refus, un état d'esprit généreux et enthousiaste. Elle existe et se développe pour la défense de la patrie ou d'un idéal, contre l'envahisseur ou contre son idéologie inhumaine. La Résistance devient un combat de tous les jours, un combat clandestin et sans panache, tragiquement inégal, opposant les demi-solde de l'espoir à des armées de métier, renforcées par des polices politiques.

La Résistance exige d'immenses sacrifices. Les Allemands traquent ses membres. Beaucoup seront arrêtés, rudement interrogés, cruellement torturés. Les uns passent en jugement, sont jetés en prison ou exécutés. Les autres sont déportés sans jugement et prennent le chemin des camps de concentration. Ils deviennent des *Nacht und Nebel* (nuit et brouillard), coupés des leurs et voués à l'oubli. Ils ne connaîtront pas le Débarquement du 6 juin 1944, ni la libération de leur pays en septembre de la même année. Ils ne recevront jamais une lettre, jamais un colis. Un secret absolu entoure leur transport et leur séjour dans les camps. Ils disparaissent dans la nuit et le brouillard.

Quarante mille résistants, hommes ou femmes, sont ainsi arrêtés et déportés. Quatorze mille ont disparu entre 1941 et 1945. Aujourd'hui, ma voix est la leur. Puissé-je ne pas trahir leur mémoire!

Ici plus qu'ailleurs, il convient de parler sans complaisance et de ne pas transformer la tragédie en mélodrame. La première journée au camp est la plus impressionnante parce qu'elle marque, d'une manière ineffaçable, la rupture avec le passé. Cette fois, le pays est trop loin pour que son souvenir soit encore tonique. Les prisons allemandes semblent un épisode presque supportable. La Résistance, elle, paraît un échec.

L'entrée dans le monde concentrationnaire est toujours dramatique. Les S.S., la mitraillette au poing, attendent la colonne. A leur vue, les figures s'allongent, tout espoir est aboli. Dans cette cité peuplée de baraques et de miradors, une seule élévation, la cheminée du four crématoire. Le coeur étreint d'une angoisse indicible, les bagnards sont parqués sur une place immense. Une étrange terrasse surélevée abrite un état-major plus étrange encore. Ces hommes, bien nourris, bien vêtus, sont les Kapos, choisis entre les plus vils, souvent parmi les prisonniers de droit commun. Toute la gestion du camp leur est confiée par les S.S. C'est grâce aux Kapos que la terreur sévit, c'est au prix de cette terreur qu'ils achètent une autorité sans limite et des privilèges inouïs.

La distribution des détenus dans les baraques prendra des heures. Suivant l'ordre alphabétique, les prisonniers se présentent à leurs nouveaux maîtres. Chacun reçoit un numéro qui sera inscrit sur son uniforme rayé. Numérotés, habillés, éreintés, les malheureux sont poussés dans leurs baraques. C'est là qu'ils prendront leur maigre pitance, c'est là qu'ils dormiront, c'est de là qu'ils partiront chaque jour pour le travail ou pour l'appel.

Le travail est d'autant plus dur qu'il n'est pas toujours motivé et compréhensible. Combien de fois faudra-t-il défaire ce qu'on vient de faire, et à quel prix ? Travail mécanique, inintelligent et déshumanisant, - porter des troncs d'arbre ou des pierres, - travail conçu pour des automates, vivant de leur propre rythme. Peu à peu, sous les cris et les coups des Kapos, ce travail à nul autre pareil agit à la manière d'un stupéfiant.

"Le travail rend libre" disait Hitler, *Arbeit macht frei* ! Odieux slogan affiché sur les baraques. Les prisonniers auraient mieux compris, s'ils avaient pu le connaître alors, le mot de Goebbels promettant aux ennemis du régime nazi "la mort par le travail". A ses prisonniers politiques, l'Allemagne nazie a réservé l'usure du corps et la corruption des esprits. Elle a voulu, après en avoir obtenu un maximum de services, détruire ces hommes réduits à n'être plus que des réprouvés où toute flamme spirituelle semblait éteinte. Les divisions nationales altèrent les rapports des prisonniers entre eux. La proximité des condamnés de droit commun augmente encore le désarroi des politiques.

Dans la routine du camp, l'appel occupe une grande partie de la journée, l'après-midi. Il n'est pas seulement un contrôle mais un supplice. Le froid, la fatigue, la faim, l'appréhension accablent les corps et les âmes. Sur la grande esplanade, les colonnes se pressent, cinq hommes de front, face à la tourelle où la cloche voisine avec le haut-

parleur relié téléphoniquement aux baraques et aux miradors. Les Kapos s'affairent, crient et frappent. Malheur à ceux qui se risquent à s'asseoir ou tombent, épuisés, sur la terre battue ! Des heures passent ainsi, des heures atroces.

La musique est là, des détenus en uniforme jouent des marches entraînantes. La musique passe, l'horreur reste. Des phares de cirque éclairent une scène qui se répète à la même heure dans tous les camps du Troisième Reich. Les hommes se figent au garde-à-vous. Vingt ou trente chefs de baraques, le béret à la main, parcourent le front des troupes sous la surveillance des S.S. Il ne doit manquer personne, ni les malades, ni les mourants.

L'appel enfin terminé, une voix se fait entendre avec une autorité presque intemporelle. Cette seule voix dirige la manœuvre de ces milliers d'hommes exténués. On rentre enfin dans les baraques pour manger une ombre de pain, boire une tisane au goût indéfinissable. Puis c'est le coucher brutal, à coups de matraques, sur de vieilles paillasses, cinq hommes par mètre, tête-bêche, tous couchés sur le côté droit. Le plus extraordinaire est qu'ils aient pu dormir, ces hommes, ainsi, pendant des mois, avec leurs sabots comme oreillers.

Les jours suivants ne seront pas plus supportables. Le travail exténuant, les attentes infinies, l'insuffisance de la nourriture et la solitude du cœur développent une usure graduelle de la résistance physique et morale. Pour sortir de cet enfer, il faut, par un courageux retour sur soi-même, se souvenir que le bonheur existe. Il faut croire encore à la victoire et prier pour qu'elle ne vienne pas trop tard.

Ainsi se passent la vie et la mort dans le monde concentrationnaire. La nuit succède au jour et le jour à la nuit, mais le temps semble suspendu. Au dehors, à courte distance parfois, la guerre continue cependant. Des avions alliés traversent le ciel, poursuivis par la défense aérienne. Les bombardements se multiplient, surtout en 1944 et 1945. La victoire approche, nul n'en doute, mais sera-t-on délivré par les Russes ou par les Américains ?

Ceux qui ont eu la chance d'en revenir, ni sains, ni saufs, n'oublieront jamais. C'était hier. Tels sont les camps de concentration qu'un homme politique français a osé appeler des "détails de l'histoire".

La libération des camps en 1945 ne met pas immédiatement fin à l'épreuve. Il faut encore revenir au pays par des moyens de fortune pour y apprendre les incroyables nouvelles: la capitulation de l'Allemagne le 8 mai, la Charte des Nations-Unies le 25 juin, la bombe d'Hiroshima le 6 août, la capitulation du Japon le 15 août.

Cette fois, la guerre est bien finie: cette guerre mondiale, cette guerre totale aux cinquante millions de victimes. La paix est assurée dans la prospérité retrouvée. Il est vrai, mais l'euphorie ne dure guère. Les séquelles de la guerre sont nombreuses et tenaces: les déboires et les drames de la décolonisation, l'affaiblissement de la morale, le terrorisme avec ses attentats et ses prises d'otages, la persistance, dans de nombreux pays, de la dictature et de la torture, ces deux soeurs impitoyables et maléfiques.

L'U.R.S.S. est le grand vainqueur de la guerre. Elle écrase ses petits voisins et en fait des satellites: Pologne, Tchécoslovaquie, Yougoslavie, Roumanie et Bulgarie, sans oublier les pays baltes, brutalement annexés dès 1940. L'Ouest, Amérique comprise, prend peur et cherche un nouvel équilibre dans l'ère atomique. Désormais, deux blocs vont s'affronter politiquement et économiquement, de part et d'autre du Rideau de Fer. Une nouvelle guerre ? Non, mais la guerre froide, c'est-à-dire la paix dans la terreur. O.T.A.N., C.E.E., Déclaration universelle des Droits, Pacte de Varsovie, croisade contre le bolchevisme, Mur de Berlin, jalonnent l'histoire d'une période incertaine.

Bien sûr, le communisme russe, s'il a constitué une armée formidable et un vaste empire, n'a apporté ni prospérité, ni justice, ni liberté religieuse, ni épanouissement de la personne. Qu'on se souvienne du *goulag*, le chef-d'oeuvre de la cruauté soviétique.

En face du communisme, le capitalisme propose une économie de marché et une société de consommation, ce qui ne va pas sans quelques dérapages dans le domaine de la justice sociale. Cependant, les vainqueurs n'ont pas écrasé les vaincus. Ils en feront des alliés.

Par ailleurs, les crises économiques appauvrissent les pays pauvres, hélas ! sans donner mauvaise conscience aux pays riches.

C'est alors, en 1980, qu'un ancien président des Etats-Unis, Richard Nixon, écrit un livre pessimiste. *La vraie guerre*, qui traduit bien l'obsession du monde occidental devant le communisme invincible. Pourtant, la Troisième Guerre Mondiale n'a pas éclaté. Nixon, cédant à un antisoviétisme primaire, n'avait pas mesuré l'importance du déclin de l'économie russe. La Guerre froide a été gagnée par l'Occident, grâce à l'asphyxie économique et à la résistance politique qui affaiblissent l'U.R.S.S., tout en stimulant ses satellites, déçus et humiliés.

La Pologne a ouvert une première brèche dans le système. Les autres pays du Pacte de Varsovie ont suivi cet exemple prodigieux en 1989. A Berlin, le Mur de la Honte a été abattu le 9 novembre 1989. La réunification des deux Allemagnes, le 3 octobre 1990, permet à la R.D.A. de rejoindre l'Europe, économiquement et politiquement. L'U.R.S.S. elle-même change de visage et tend la main aux démocraties. C'est le temps de la *perestroïka* et de la *glassnost*. En outre, les conférences sur le désarmement font naître l'espoir d'une "maison européenne" de l'Atlantique à l'Oural.

L'année 1990 s'est donc ouverte dans un optimisme raisonnable. Tout n'est pas gagné, certes, mais le monde est sur la bonne voie, celle de la solidarité démocratique. N'en prenons comme exemple que le réveil de l'Organisation des Nations-Unies, cette O.N.U. qui doit sauver la paix pour cinq milliards d'hommes, tout en privilégiant l'aide au tiers-monde. En effet, tandis que l'Est devient libre et demeure pauvre, la tension Nord-Sud est paradoxalement renforcée par la décolonisation.

Le bilan de ces cinquante dernières années reste cependant positif, même en tenant compte de divers accrocs à la fraternité et à la sécurité. On peut, malgré tant d'incertitudes sur notre avenir, espérer que l'an 2000 sera celui de la liberté dans l'ordre. Pour conforter cette attente,

admirons l'émergence, grâce à des hommes conscients des devoirs de la paix, de mouvements divers, religieux ou laïcs. Ces mouvements combattent le nationalisme, le racisme, le fanatisme, ou luttent pour la justice sociale, l'enfance, l'oecuménisme, la nature.

En guise de conclusion, car il est temps de conclure, il faut répéter avec force que nous avons un besoin extrême de la liberté et de la paix. Oui, la Résistance a bien montré que la liberté n'est jamais acquise, qu'elle se conquiert et se reconquiert. Demeurer en alerte, s'informer avec esprit critique et lutter ardemment contre toutes les survivances de la xénophobie ou de l'intolérance, tel est le prix de la paix et de la liberté.

*M. Fernand ERAUW, Vice-Président du Centre
De H. Fernand ERAUW, Ondervoorzitter van het Centrum*

Vooraleer het woord te verlenen aan onze directeur om U de "Doelstellingen van het colloquium" toe te lichten, wens ik, in het kort de nadruk te leggen op de zeer drukke activiteit van het Centrum in de loop van dit jaar.

- In april, persvoorstelling van het eerste deel van *Jours de Guerre* uitgegeven door het Gemeentekrediet onder de leiding van onze collega ondervoorzitter, Professor Balace.
- In mei de persvoorstelling van *België heeft en buigt* klankenfragmenten uit de periode 1936-40, een coproductie BRT-Centrum-Gemeentekrediet.
- Eveneens in mei, persconferentie in het Centrum, in samenwerking met de uitgeverij Pelckmans, naar aanleiding van het verschijnen in de collectie *België in de tweede wereldoorlog* van Deel 9 *Het minste kwaad* en Deel 10 *Mei 1940: van Albertkanaal tot Leie*; een reeks begeleidende uitgaven bij de BRT programma's.
- Nog in mei, studiedag georganiseerd door het Centrum over *De tweede wereldoorlog in het universitair onderwijs en onderzoek*.
- In juni studiedag in samenwerking met de ambassade van Frankrijk en "le Commissariat général des relations internationales" over *de Gaulle, la Belgique et la France Libre*.
- En voor enkele dagen de voorstelling van onze *Bijdragen-Cahiers* nr. 13. En daarbij mag duidelijk gevoegd worden de deelneming van onze navorsers - in het Frans en in het Nederlands - aan zowel radio- als TV-uitzendingen aan de oorlogsjaren gewijd.

Je donne la parole à Monsieur Gotovitch qui va nous définir les objectifs du Colloque.

*Les objectifs du Colloque
M. José GOTOVITCH,
Directeur f.f. du Centre*

*De doelstellingen van het Colloquium
De H. José GOTOVITCH,
Wvd. Directeur van het Centrum*

Il me revient d'exposer la signification et la nature des travaux qui nous occuperont tout au long de cette semaine.

Le Centre n'a pas produit et n'a pas l'intention de produire l'équivalent des 150.000 pages de la gigantesque synthèse de Lou de Jong *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*.

Plusieurs raisons fondent cette position, dont la première est que pareil monument ressemblerait fort à un adieu, à un avis motivé de fermeture de l'institution dont nous marquons le 20e anniversaire, avant de lui compter encore, nous l'espérons, quelques décennies. Mais surtout, avant tout, parce qu'il n'a jamais été dans les intentions, ni des autorités de tutelle, ni de l'équipe scientifique de produire la version officielle de l'histoire de la guerre, de proclamer la lecture unique de l'événement alors qu'elle est infiniment multiple.

Tout au contraire le colloque qui débute aujourd'hui satisfait nos objectifs, modestes et ambitieux à la fois. Il s'agit d'une part de marquer le moment d'une réflexion sur la période, de jouer par ailleurs un rôle de stimulation, d'offrir un territoire intellectuel pour la rencontre entre chercheurs de tous horizons philosophiques et de toutes sensibilités culturelles.

En cela, pensons-nous, le pari est dès à présent gagné. Si nous pouvions présumer d'une certaine écoute dans le monde scientifique, national et international, le programme imposant bâti pour ces quatre journées constitue la démonstration qu'il ne s'agissait pas d'une attention polie. La réponse, franche et massive, à notre appel aux communications, légitime notre travail depuis vingt ans et nous protège, accessoirement du risque de trouver nos séances trop légères.

Mais notre fierté repose également sur le fait que ce colloque s'inscrit dans la continuité d'une coopération scientifique qui met particulièrement en lumière la fonction de service au public remplie par notre Centre. En effet, la quasi totalité des orateurs que nous entendrons, ont d'une manière ou l'autre bénéficié de nos collections, de nos instruments de travail, de l'aide apportée par notre équipe scientifique. Ces journées prennent ainsi des aspects de retrouvailles, de fête espérons-le, et ce n'est pas pour nous déplaire.

Nous saluons tout particulièrement les chercheurs étrangers, dont beaucoup connaissent bien nos ressources, et qui nous font l'amitié d'enrichir nos débats non seulement de leur compétence, mais surtout en nous apportant cet indispensable regard de l'autre sur nous-mêmes, sans lequel le nombrilisme historique et l'autosatisfaction menacent diaboliquement.

Je rappellerai brièvement la perspective qui nous a guidés. Pour déterminer l'impact de la guerre sur la société belge, pour dégager sa signification réelle à l'échelle de l'histoire contemporaine de notre pays, il est stérile pensons-nous, d'enfermer ces années dans le carcan d'une observation pointilliste et de les isoler comme une période cloisonnée. Ce qui se révèle entre 1940 et 1944, les phénomènes, les groupes et les hommes, plonge ses racines dans l'entre-deux-guerres, voire plus loin encore. Ceci est une lapalissade. Encore faut-il percevoir cette réalité sans procéder à une déformante rétroprojection, sans déterminisme à rebours.

A cette fin, nous avons explicitement intitulé ces journées "une société en crise, un pays en guerre" marquant bien par là ce cheminement indispensable. Il faudra consacrer ultérieurement une attention semblable - et des travaux récents l'annoncent déjà - à la transition de ce pays en guerre vers la société dans la paix, toujours en crise sans doute, mais différemment.

Aujourd'hui nous avons segmenté le travail en cinq grandes articulations. La prise en compte du contexte international ne nécessite ni justification ni longues explications. C'est un domaine où les travaux sont nombreux, les hypothèses multiples, les controverses parfois acharnées. Des chercheurs éminents, venus d'horizons divers nous diront si l'heure d'un bilan serein est enfin venue.

La seconde journée constitue une avancée dans une terre de découvertes: l'approche sociale et économique de la période a fait l'objet de travaux pionniers ces dernières années et nous aurons la très grande joie de pouvoir entendre quelques uns de ces chercheurs les plus marquants.

Les années 30-40 furent le temps béni des idéologies. La troisième journée leur est consacrée. Mais plutôt que de privilégier les exposés de doctrine, où la réalité nationale se serait fondue, nous avons préféré poser ces idéologies à travers les hommes qui les ont portées ou incarnées chez nous, dans le contexte des années de crise et de guerre. La confrontation y gagnera, pensons-nous, en profondeur et en vérité historique.

Enfin la résistance, phénomène capital et complexe, plus souvent objet de commémoration que d'étude scientifique nourrit la journée de vendredi. Son histoire au quotidien singulier s'inscrit dans des récits locaux, des autobiographies. Et il faut se réjouir de l'explosion en 1990 d'une quantité impressionnante de ces précieuses monographies, base de toute synthèse ultérieure.

Mais la Résistance n'est pas seulement la somme des actes posés par les résistants. Elle exprime un courant, des courants, des options qui ont également un passé et une continuité au delà du cadre chronologique de son émergence. Elle est par là-même enjeu de mémoire. Comment mesurer une réalité aussi difficile à capter. Nous avons suggéré aux communicants une première étape de cette approche: saisir la résistance dans son épaisseur sociologique, prendre ses marques, tracer un portrait qui échappe à la subjectivité ainsi qu'à la morale. C'est par ce biais pensons-nous, qu'il sera possible de situer la résistance, phénomène circonstanciel, dans la continuité historique, donc de lui donner sa véritable et considérable dimension.

Enfin dans l'occupation il y a occupé mais aussi occupant et cet acteur est évidemment essentiel, il est la mesure de tout. La vertu d'archives très tôt ouvertes à la recherche fait qu'en la matière nous disposons d'études substantielles. C'est pourquoi nous tenterons une approche comparative des régimes d'occupation en Europe occidentale, ne voulant comparer que ce qui effectivement comparable. Nous bénéficierons pour cela de la compétence de quelques uns des meilleurs spécialistes du sujet pour la France, les Pays-Bas, l'Allemagne et bien entendu la Belgique.

Et après cela, il restera beaucoup à chercher, à dire, à écrire. Car même aussi chargé, notre programme délaisse des pans entiers de la problématique. Rien n'aura été dit sur la déportation, la culture, le Congo, l'exil britannique. La liste est longue et vous la complétez sans peine.

Le Président Erauw vous l'a dit, la perspective 1995 est ainsi tracée, mais il ne saurait être question de s'assoupir sur le chemin qui nous y mène. Passage obligé pour tout qui s'intéresse aux années 1930-1950, le Centre veillera à perfectionner les outils scientifiques mis à la disposition de la communauté des chercheurs et du public. Du manuscrit à l'imprimé et au microfilm, de l'image au son, sa palette documentaire s'enrichira sans cesse et nous espérons que les instruments de travail modernes, c'est-à-dire informatisés, déjà conçus théoriquement et trop modestement entamés, trouveront les moyens de s'accomplir. Nos publications, de plus en plus, et de mieux en mieux autoproduites - et ceci renvoie au point précédent - pourront de la sorte se multiplier comme l'annoncent les trois ouvrages sortis à la veille de ce colloque.

Het einde van de Koude Oorlog en het verdwijnen van de grenzen tussen Oost en West, heeft ook toegelaten dat op het vlak van de historische studie gemeenschappelijke projecten kunnen worden uitgewerkt. Gevolg gevend aan het initiatief van de Ministers Coëme et Tobback, neemt ons Centrum zich voor "Twee kleine landen in de Koude Oorlog", met name België en Hongarije, in een globaalmaatschappelijke en comparatieve context te bestuderen. Wij hopen dat dit initiatief, dat zich naar andere landen kan uitbreiden, een bijdrage zal leveren tot een betere verstandhouding tussen naties die door politieke omstandigheden al te lang werden gescheiden.

Dit internationaal project, zoals het colloquium trouwens, sluit aan bij de essentie van onze opdracht: de kennis van onze maatschappij in het eigentijdse verleden, met andere woorden, het doorgronden van de - tevens actuele - mechanismen van onze Belgische samenleving.

Het is dus met grote tevredenheid en gespannen verwachtingen dat wij de beslissing van de nationale regering hebben begroet om een financiële inhaaloperatie te realiseren voor de menswetenschappen. De duidelijke uitspraken van de Heer Staatssecretaris De Rijcke ten voordele van het geschiedenisonderzoek, hebben deze positieve vooruitzichten, maar ook de daardoor gelanceerde uitdaging, nog scherper gesteld. Laten wij het zo samenvatten: er lijkt vandaag een brede consensus te bestaan tussen de uiteenlopende maatschappelijke stromingen, om aan de menswetenschappen verklaringen te vragen voor bepaalde disfunctionele en destabiliserende fenomenen in onze samenleving. Het is in deze zin dat wij de oproep van de regering hebben begrepen.

De fundamentele oorzaken van deze fenomenen, en ongetwijfeld zal dit aspect vanuit diverse invalshoeken op dit colloquium aan bod komen, wortelen, zo is onze diepste overtuiging, niet alleen in de economische, sociale en politieke omstandigheden, maar verwijzen tevens naar fundamentele mentale instellingen. Hoe irrationeel en moeilijk te doorgronden deze mentale processen ook mogen zijn - zeker voor de hedendaagse periode - wij kunnen ze, wil de geschiedenis een maatschappelijke functie blijven vervullen, niet onbestudeerd laten. De periode van de jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog en de naoorlog, vormt voor deze studie zonder enige twijfel het uitgelezen laboratorium.

Het is dus zonder een zweem van aarzeling dat wij hier stellen dat het Centrum, zijn onderzoeksveld, zijn wetenschappelijk patrimonium en zijn opgedane ervaring, beantwoorden aan de geest van de oproep die door de regering werd gedaan. Wij zouden daar nog willen aan toevoegen dat het Centrum, als nationale instelling in een gefederaliseerde Staat - nú reeds, door zijn samenstelling één ontmoetingsplaats tussen alle universiteiten in dit land - een uitgelezen forum is voor een open, niet verzuilde, wetenschappelijke samenwerking. Ook in dit perspectief willen wij, vandaag en morgen, meewerken aan de nieuwe mogelijkheden die door de Ministers van Wetenschapsbeleid worden geboden.

Ce colloque, pensé et lancé il y a plus de trois ans maintenant acquiert ainsi une pertinence fort actuelle. Nous espérons donc que ces journées constitueront une étape importante dans la recherche et dans la vie du Centre, qu'elles seront une petite pierre taillée dans l'édifice à construire.

Il me reste à remercier tous ceux dont le soutien a rendu possible la tenue de ce colloque. Leur nombre, qui dépasse celui annoncé, est un témoignage supplémentaire de l'audience gagnée par le Centre.

Nul ne m'en voudra de placer très peu protocolairement en tête le personnel du Centre qui n'a épargné aucun effort et n'a pas ménagé son temps. Le Président du Comité Scientifique, Ministre des Institutions scientifiques et culturelles nationales a autorisé son administration à se montrer fort généreuse, le FNRS l'a été tout autant, ainsi que le Ministre des Finances, par la voie de la Loterie Nationale. Nous avons bénéficié en outre de l'appui du Ministre de l'Education et de la Recherche Scientifique et du Commissariat Général aux Relations Internationales de la Communauté française, van de Commissariaat generaal voor Internationale Samenwerking van de Vlaamse Gemeenschap.

Avec ces deux dernières institutions, l'Ambassade de la République Fédérale d'Allemagne et le British Council nous aident à recevoir nos hôtes étrangers. Le Gouverneur de la Province du Brabant et le Bourgmestre de la Ville de Bruxelles recevront les participants au colloque. L'Office National des Débouchés agricoles et horticoles leur présentera quelques produits du terroir. Enfin, la salle où nous nous trouvons, de multiples marques visibles et d'autres encore, moins apparentes témoignent à suffisance du très large appui que nous a apporté le Crédit Communal.

A tous, au nom du Centre, notre profonde reconnaissance.

M. Fernand ERAUW, Vice-Président du Centre
De H. Fernand ERAUW, Ondervoorzitter van het Centrum

Monsieur le Ministre, c'est avec plaisir que je vous souhaite la bienvenue au nom du Comité de patronage de ce colloque, au nom du Comité scientifique de notre Centre, de son directeur et de tous ses collaborateurs.

Dans la lignée des Ministres de tutelle que le Centre a connus depuis 1967, vous occuperiez la 20e place dans l'hypothèse où nous dépendrions encore de l'Education nationale ou de l'Onderwijs, où nous avons eu - chaque fois - deux ministres de tutelle, ce qui ne facilitait pas nécessairement les choses. En réalité, vous inaugurez, sous le n° 1, la nouvelle série des ministres de tutelle en dehors de l'Education nationale.

Nous vous savons gré d'avoir recherché une solution à l'important problème des bâtiments qui nous abriteront à l'avenir, réunissant nos services et ceux des Victimes de la Guerre. Cette cohabitation permettra d'appliquer le principe des "vases communicants" qui remplacera celui des "cloisons étanches" et les deux administrations y gagneront en collaboration et en efficacité.

Dans les cinq années à venir, notre Centre est appelé à fournir un effort particulier pour préparer avec le maximum de documents exploités dans les meilleures conditions notre second colloque de 1994 englobant la période 1942-1945 et l'immédiat après-guerre.

In de drie jaar dat u naast Minister van Binnenlandse Zaken ook Minister van de Nationale Wetenschappelijke Culturele Instellingen bent, heeft u bij velen bewondering afgedwongen met uw daadkrachtige en verfrissende aanpak. De Nationale Wetenschappelijke Instellingen, die, door de ingrijpende hervormingen van het Belgisch Staatsbestel, in de verdrukking dreigden te komen, hebben bij u gehoor gevonden met hun verwezenlijkingen, maar eveneens met hun problemen. Zo ging het ook met ons Centrum dat dank zij de inspanningen van uw kabinet en van uw diensten de broodnodige aanpassing kreeg van zijn dotatie, die al vijf jaar ongewijzigd was gebleven.

Duidelijkheid kwam er tevens voor onze plaats in de groepering Documentatie. Toch maken wij ons, na meer dan twintig jaar werking, nog steeds zorgen over het statuut van het wetenschappelijk en administratief personeel.

Ons Centrum wil tevens een grote inspanning doen voor de automatisering van zijn werking, zowel wat de service aan het publiek betreft, als de interne administratieve, wetenschappelijke en publicatie-activiteiten.

Met U, Mijnheer de Minister, willen we meer naar buiten treden, willen wij komen tot een moderne wetenschappelijke instelling, die de vergelijking met gelijkaardige instellingen, in het buitenland, kan doorstaan.

Maar, Mijnheer de Voorzitter van ons Wetenschappelijk Comité, u bent ongetwijfeld niet naar deze academische zitting gekomen om onze lof in ontvangst te nemen of onze bedes te aanhoren, maar wel omdat u, net als wij allemaal, geboeid bent door de geschiedenis en door de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder. U bent uit het Leuvense en Leuven is tijdens de periode 1940-1945 niet gespaard gebleven van emotionele gebeurtenissen. Er was de veldslag van mei 1940, er was de universiteit die tijdens de oorlog een nog belangrijker intellectuele en sociale functie kreeg, er was de confrontatie tussen de collaboratie en het verzet, het verzet dat in het Leuvense wel bijzonder actief is geweest.

Wat tijdens de bewogen oorlogsjaren gebeurd is heeft vele generaties Belgen getekend, omdat ze het zelf hadden meebeleefd of omdat het een element is geweest in hun politieke en maatschappelijke vorming. Omdat, u, hierover, vanuit uw politieke belangstelling en vanuit de directe ervaring van uw familie ongetwijfeld, bedenkingen te maken hebt gaan we nu, Mijnheer de Minister, met aandacht en belangstelling naar uw "geвлеugeld" woord luisteren.

*Allocution de M. Louis TOBBACK
Ministre de la Modernisation
des Services publics & des
Institutions scientifiques
et culturelles nationales*

*Toespraak door de H. Louis TOBBACK
Minister van de Modernisering van de
Openbare diensten & van de Nationale
Wetenschappelijke en Culturele
Instellingen*

Mijnheer de Voorzitter, dames en heren...

Om te beginnen wil ik u - de leden van de raad van bestuur en allen die een rol spelen of gespeeld hebben in de activiteit van dit Centrum - hartelijk gelukwensen met uw twintigjarig bestaan. Ik heb daarnet reeds aan professor Balthazar gezegd dat het verdiende er een ogenblikje bij stil te staan dat wij slechts twintig jaar bestaan. En zoals ik in de uiteenzetting van professor Balthazar heb vernomen zijn we eigenlijk maar - en ik reken me daar dus bij - de vrucht van een politieke rel. Ce qui démontre, une fois de plus, qu'en Belgique le meilleur peut toujours sortir du pire.

Men heeft mij gevraagd om een aantal ervaringen - niet op te sommen - maar eventueel mee te delen, en op basis daarvan ook een aantal bedenkingen te maken over de mate waarin mijn ingesteldheid of mijn carrière daardoor zou zijn beïnvloed. Ik moet u om te beginnen zeggen dat ik in '38 ben geboren en dus twee jaar was bij het uitbreken van de oorlog. Dit laat mij ook toe tot de bedenking te komen dat - en dat is dan een eerste conclusie - de herinnering, wat belangrijk is voor historici, bij stukken en brokken leeft vanaf ongeveer het vierde of vijfde levensjaar. Want indien er dingen zijn die ik mij herinner uit die tweede wereldoorlog als kleine Leuvenaar, dan kan ik die, allemaal terugvoeren tot '43-'44-'45; '44 met de bombardementen op Leuven - h t bombardement op Leuven - waaruit ik de conclusie heb overgehouden dat oorlog inderdaad iets onzinnigs is. Want tot op vandaag zoekt u nog naar de goede reden waarom men op dat ogenblik in Leuven een verwoesting heeft aangericht die tientallen mensen het leven heeft gekost. Er is voor dat bombardement tot op heden geen operationele verklaring aanwezig. Laten we zeggen dat dit een eerste conclusie is. Waaruit ik ook onthouden heb dat mijn ouders er van de ene dag op de andere werkloos uit te voorschijn waren gekomen. Zij werkten in de toenmalige Priba, vestiging in Leuven, en Priba Leuven - rond het Fochplein - was één van de eerste getroffen.

Ik heb ook twee aanhoudingen ver in mijn herinnering en zie daar nog een paar beelden van, zonder er namen op te kunnen zetten.   n, in een café dat zich situeerde, aan het einde van een zijstraat, in de buurt van het slachthuis. Een bekend café: De Vette Os. En daar heb ik op een dag, vanuit de Heilige Geeststraat, een aantal mensen zien wegvoeren door wat

door ouders en familie Gestapo genoemd werd. Waarbij er achteraf in de buurt gezegd werd dat het eigenlijk om smokkelaars ging, wat in de buurt van het slachthuis eigenlijk niet zo verwonderlijk hoefde te zijn. Ik heb daaruit de relativiteit der dingen onthouden en ook dat de waarheid iets is dat onderzoek vergt. Ik heb in de eigen straat, de Heilige Geeststraat, in september '44 in de verte - op een vierhonderdtal meter - de eerste Engelse rupswagentjes op de Tervuurse Vest zien passeren. Ook dat heb ik nog in het hoofd. En daarachter de infanterie - maar ik heb maar later beseft dat dat dan de infanterie was. En daarna een tweede aanhouding: een hele groep mensen in witte overalls, met nogal wat vlaggen en tricolore armbanden, voerden een gevangene mee, waarvan de naam mij nu ontsnapt, maar die dus duidelijk een "zwarte" was. Ik herinner mij ook de levertraan, van de kleuterschool, en nog een beetje daarna. En ik herinner mij mijn oom die werkweigeraar was en die dus vanaf '43-'44 niet meer thuis kwam. Hij was een aangetrouwde oom, en vermits we zowat in stamverband leefden - de grootmoeder en haar beide dochters met de schoonzoons - was ik bijzonder fier aan het eind van de oorlog, wanneer het allemaal gedaan was en nonkel Willy terugkwam, te kunnen zeggen dat hij nooit in Duitsland geweest was en dat ik, als zesjarige, het altijd geweten had ! Wat bij de familie een ogenblik een hartstilstand veroorzaakte ! Niemand mocht het weten; maar de kleine wist het ! En ook dat is iets wat mij vandaag in de politiek nog altijd bijzonder van pas komt, het principe nl. dat grote oren of kleine oren, een geheim iets is wat men nooit kan bewaren.

Voilà à quoi se limite, dirais-je en toute modestie, un certain nombre d'anecdotes, d'images qui me restent à l'esprit de cette deuxième guerre mondiale, de votre objet principal d'étude. J'ai retenu d'une des introductions cet adage de Fustel de Coulanges que le patriotisme est une vertu et que l'histoire est une science. Je pense que dans cette seule phrase se résume excellemment la mission de ce Centre. Et je pense que nous devons avoir, après vingt ans d'activités et à cinquante ans de distance de 1940, le courage de voir d'un oeil critique ce que nous avons fait et ce que nous n'avons pas fait. Je crois que notre première mission, nous l'avons très bien accomplie, c'est-à-dire que pendant vingt ans, nous nous sommes, vous vous êtes fortement attachés - et quand je dis "nous nous sommes", c'est pour bien indiquer que je me sens solidaire et corresponsable de cet effort -, à ce premier volet. Celui de garder pour l'histoire la vertu de ceux qui se sont distingués lors de ce cataclysme, de ceux qui ont choisi le droit chemin, qui ont résisté, qui se sont opposés, qui ont fait leur devoir. Je crois que ce Centre a préservé et la mémoire, et les faits, et les documents, et les preuves, qui feront que demain ce qu'on appelle aujourd'hui le révisionnisme n'aura pas de chance dans ce pays. Parce que des tentatives, il y en aura. Il ne faut sans doute pas se faire d'illusions là-dessus. Il n'y en a heureusement pas encore dans ce pays, ou pas de façon significative, mais tôt ou tard il y en aura, et il est donc extrêmement important que vous ayez gardé et le souvenir, et les preuves, et les documents, et les archives, et tout ce qu'il faut pour rendre ce genre d'aventure intellectuelle impossible. Je pense donc que puisque nous nous sommes, vous vous êtes acquittés, plus qu'honorablement de cette première tâche, il est absolument nécessaire que nous mettions l'accent sur l'autre aspect. Celui qui veut que l'histoire est aussi une science et qu'il ne faut pas seulement l'écrire. L'histoire, il faut aussi l'interpréter, il faut lui donner son sens, il faut l'analyser, il faut que les faits soient replacés dans leur cadre.

We gaan nu een nieuwe periode van twintig jaar tegemoet. En die nieuwe periode van twintig jaar zal met zeer belangrijke nieuwe elementen rekening moeten houden, gebruik ook kunnen maken van totaal nieuwe omstandigheden, al was het maar omdat precies een aantal archieven, onder de oude of de nieuwe regeling, hoe langer hoe meer toegankelijk gaan worden; en dat dit voor diegenen die met het Centrum bezig zijn nieuwe perspectieven opent. Dit zal zonder enige twijfel verrassingen inhouden - alleen het tegendeel zou ons moeten verrassen. Dus, wanneer morgen de archieven gradueel opengaan, naargelang de jaren verstrijken, zal het werk van dit Centrum des te belangrijker worden en wordt het des te belangrijker dat men weet in welk perspectief men verder kan. Ik kan u trouwens zeggen dat er een belangrijk akkoord in de maak is, en op zeer goede voet met de beide gemeenschappen, om gezamenlijk aan de archiefwet belangrijke wijzigingen, belangrijke aanpassingen aan te brengen, zodanig dat we dit samenwerkingsakkoord zouden kunnen vertalen in wetten en decreten en dat we dus de wet van '55 in zeer belangrijke mate zouden kunnen moderniseren. Ik geloof dat dit voor het Centrum een zeer belangrijke boodschap is. Ik denk ook - en we zijn daarmee doende - dat we het Centrum beter moeten verankeren; dat we het Centrum - dat inderdaad bij het Rijksarchief is gevoegd, maar dan in een toch bijzonder los verband - zonder iets af te doen aan de mogelijkheden van vrije meningsvorming, van de armslag van het Centrum, en van de wetenschappelijke keuze van het Centrum, dat we toch moeten maken dat het een betere, soliedere administratieve en financiële basis heeft dan vandaag het geval is. Ik denk dat mijn kabinetschef en Mijnheer Klerckx daar volop mee bezig zijn. Indien de legislatuur tot haar normale einde doorloopt, dan zouden wij met een veel grotere verzelfstandiging van de nationale wetenschappelijke instellingen, een aantal zaken die vandaag hetzij als instelling van openbaar nut, hetzij als dienst met afzonderlijk beheer, hetzij als v.z.w. maar dan betoelaagd, veel nauwer en solieder moeten verankeren in het geheel van de nationale wetenschappelijke instellingen. Dit is ook de uitvalsbasis voor de uitstekende samenwerking die u zou moeten onderhouden, en nog verder cultiveren, met de verschillende universiteiten en de historici in de verschillende faculteiten en met ondermeer ook het leger en de Krijgsschool. Ik zie immers tot op heden, als leek, zelfs al ben ik toevallig uw voorzitter, dat een belangrijke studie, een belangrijke schakel die van het leger in oorlog en de voorbereiding van het leger is in de jaren '38-'40. Ik meen dat dat hoofdstuk tot op heden ontbreekt en dat daar ongetwijfeld, ook vanwege Defensie, een inspanning in samenwerking met het Centrum van de tweede wereldoorlog kan worden geleverd.

Je voudrais vous dire qu'il est temps, après vingt ans, de faire un premier inventaire. Il serait faux de prétendre que nous pouvons déjà aborder ces sujets en pleine sérénité. Ce n'est certainement pas le cas. Il y en a encore beaucoup trop dans cette salle qui ont souffert dans leur chair et dans leur âme pour que ce soit vraiment possible. Il suffit de voir les réactions, quand Maurice De Wilde met en lumière l'un ou l'autre aspect, il suffit d'écouter les discussions entre vous et entre d'excellents amis que je connais parmi vous ou que je connais par alliance par un beau-père qui, lui aussi, a été très jeune encore actif dans la résistance, pour me rendre compte que la sérénité scientifique n'est pas encore présente dans ce dossier. Et cela se comprend. Nous ne devons certainement pas nous en sentir gênés. Seulement, il faut se dire aussi que cette étude nous réserve encore beaucoup de surprises. Quand j'ai lu

le livre suprenant de mon ancien professeur et maître, Monsieur Stengers, il y a quelques années encore, disons quand même que c'était pour beaucoup d'entre nous un autre éclairage, quelque chose de révélateur. Il reste donc beaucoup de choses à éclairer, il reste beaucoup de choses à explorer. Il reste - et c'est cela que je voudrais dire -, il reste beaucoup de choses à apprendre et beaucoup de choses à assumer. J'appartiens à un parti qui, pendant trente ans, a fait semblant de n'avoir jamais connu Rik De Man. C'était une erreur. C'était une erreur de vouloir ainsi oublier sa part de responsabilités en prétendant qu'il n'avait jamais existé. Et cela nous a causé du tort parce que cela a gelé pendant trente ans un débat idéologique au sein de mon parti, du mouvement que j'ai l'honneur de représenter. Et donc, il faut oser dire aujourd'hui que ce n'était pas cela la bonne façon - façon compréhensible peut-être -, mais pas la bonne façon de réagir. J'appartiens aussi à un parti qui, pendant près de trente ans, n'a pas osé dire qu'il y avait autant de raisons de se prétendre bon Flamand que bon Wallon, parce qu'il y avait eu cette malheureuse histoire du VNV et pire. Donc, nous avons, par notre manque de sérénité compréhensible, sans doute commis des erreurs d'appréciation qui font que ceux justement que nous voulons dénoncer nous ont encore, outre tombe, causé beaucoup de tort. Je pense donc que ce qui est important maintenant, Monsieur le Président, Mesdames et Messieurs, c'est que pour la jeunesse aussi, nous ne continuerions pas seulement de prouver que nous avions raison. Nous avions raison et c'est suffisamment clair, suffisamment établi et suffisamment éclatant aux yeux de tout homme et de toute femme de bonne volonté. Ce qui est important, c'est que nous dégagions les leçons de tout temps, leçons humaines et d'humanité et qui permettraient d'apprendre et d'expliquer à la jeunesse, qui me permettront d'expliquer à mes fils de 21 et de 18 ans, non pas qu'untel ou untel ou un autre avait raison en 1940, mais de quelle façon nous y étions arrivés. Il faut dire qu'aujourd'hui, 45 ans après la Libération, l'antisémitisme commence encore par la haine du Marocain. Aussi curieux que cela puisse paraître, que ça commence par la haine de l'Arabe et que ça finit par l'antisémitisme. Et que le fascisme commence par de petites choses et qu'il y en a un petit grain dans chacun de nous, et qu'il s'agit de ne surtout pas le laisser s'éclore. Et que demain encore certains, quand le système démocratique se détériore, que certains pourraient encore être amenés comme De Man à céder à un certain dégoût, ou comme d'autres à dire "plutôt Hitler que le Front populaire". C'est ça, je pense, le devoir que nous avons et pour lequel ce Centre devrait offrir les moyens de l'accomplir. C'est un peu comme cela et dans cet esprit-là que je veux faire ce qui est en mon pouvoir pour vous permettre de continuer de façon adéquate vos travaux.

Ik denk dat we moeten de stof aanreiken, de documentatie die toelaat "la condition humaine" die uit dit grote epos van de twintigste eeuw beter blijkt dan om uit het even wat, te begrijpen. Het is dan dat we de jeugd een dienst zullen hebben bewezen, het is dan dat we de democratie zullen hebben geholpen, wetende dat in een soort van Shakespeariaanse situatie zoals die van de Tweede Wereldoorlog, goed en kwaad zeker duidelijk van mekaar te onderscheiden zijn, maar goeden en kwaden niet altijd zo vanzelfsprekend. Ik denk dat we de moed moeten hebben om dat te doen en dat dat één van de taken is, de voornaamste taak wellicht, die aan dit Centrum is toevertrouwd. Ik wens u daarbij alle succes toe.

Dank u voor Uw aandacht.

Redaktiesekretariaat : Dirk MARTIN

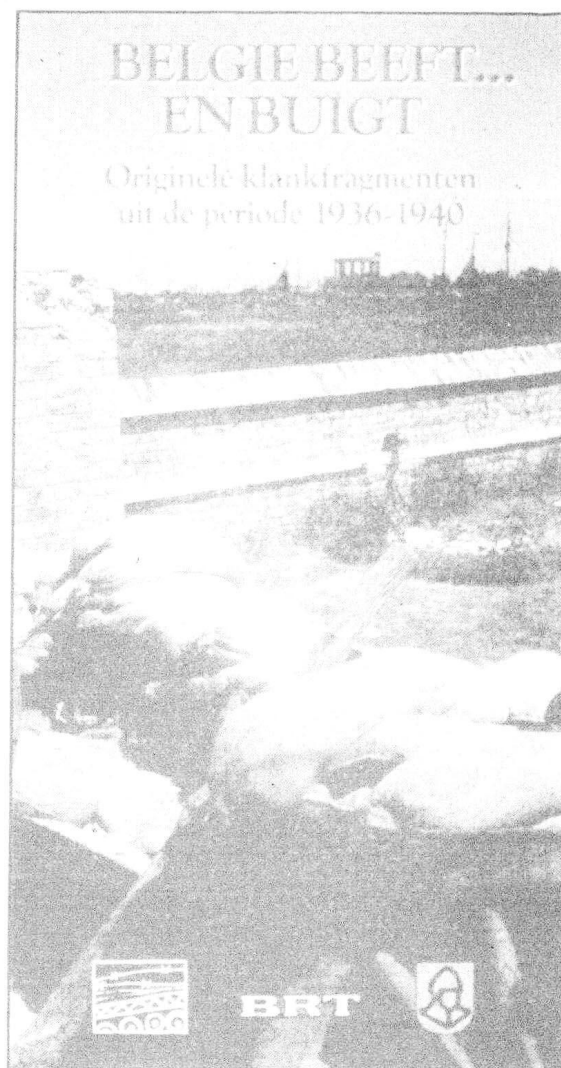
De redactie van deze aflevering werd afgesloten op 30/11/1990

Bladschikking en tikwerk : Nicole MEGANCK

Offsetdrukwerk : André FLAMEE

Deze boeiende selectie van authentieke opnamen uit het klankarchief van het Centrum, kwam tot stand dank zij de deskundige medewerking van de B.R.T. De drie platen, CD's of cassettes worden gepresenteerd in een luxueus koffertje, waarbij ingesloten een rijkelijk geïllustreerde brochure (24 p.) : Prijs : 1.250 F

NIEUW NOUVEAU

La Belgique pendant la période 1936 - été 1940.

Réalisée grâce à l'aide de la B.R.T., cette sélection de documents sonores (dont beaucoup sont en français), est disponible sous forme de 3 disques LP, de 3 CD ou de 3 cassettes, présentés dans un luxueux coffret et accompagnés d'une brochure richement illustrée (24 p.). Prix : 1.250 F

ISSN 0772-1196